

UCHWAŁA NR LIV/1071/23
SEJMIKU WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

z dnia 26 czerwca 2023 r.

w sprawie przyjęcia oceny zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za rok 2022 w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej

Na podstawie art. 16a ust. 4 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2023 r. poz. 901) Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwala, co następuje:

§ 1.

Przyjmuje się przedstawioną przez Zarząd Województwa Wielkopolskiego ocenę zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za rok 2022 w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej, w brzmieniu załącznika do niniejszej uchwały.

§ 2.

Ocena, o której mowa w § 1, wraz z rekomendacjami stanowi podstawę do planowania budżetu na rok następny.

§ 3.

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Województwa Wielkopolskiego.

§ 4.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodnicząca
Sejmiku Województwa Wielkopolskiego

Małgorzata Waszak-Klepka

Ocenę zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za 2022 rok opracował zespół Obserwatorium Integracji Społecznej działający w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego, w składzie:

Karolina Czub
Sylwia Szpyrka
Marta Zaręba

Poznań 2023

Spis treści

1. Sytuacja społeczno-demograficzna województwa wielkopolskiego w ujęciu przestrzennym....	3
1.1. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej	3
1.2. Infrastruktura społeczna.....	4
1.3. Bezrobocie w województwie wielkopolskim.....	8
2. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia	11
2.1. Klienci pomocy społecznej	11
2.2. Osoby i rodziny korzystające z pomocy i wsparcia	12
2.3. Świadczeniobiorcy w systemie pomocy społecznej – profil demograficzny	14
2.4. Deprywacja lokalna	18
2.5. Powody udzielenia pomocy i wsparcia	20
3. Zadania gminy – OPS, MOPS, MOPR, GOPS.....	23
3.1. Świadczenia pieniężne – 3 typy zasiłków.....	24
1.1.1. Zasiłek stały	25
1.1.2. Zasiłek okresowy	27
1.1.3. Zasiłek celowy.....	28
3.2. Świadczenia niepieniężne z pomocy społecznej	30
1.1.4. Posiłek.....	31
1.1.5. Odpłatność gminy za pobyt w DPS.....	31
3.2.1. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze, w tym dla osób z zaburzeniami psychicznymi	33
4. Dodatek energetyczny i dodatek mieszkaniowy	36
5. Wspieranie rodziny	38
6. Powiat – zadania PCPR oraz MOPR	40
6.1. Piecza zastępcza	40
6.1.1. Rodzinna piecza zastępcza	41
6.1.2. Instytucjonalna piecza zastępcza	45
6.2. Usamodzielnienie	47
6.3. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób z niepełnosprawnościami.....	48
7. Kadra jednostek organizacyjnych pomocy społecznej.....	52
7.1. Struktura kadry socjalnej.....	52
7.2. Dostępność kadry socjalnej	54
8. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia	59
8.1. Placówki oferujące wsparcie seniorom	59

8.2.	Placówki oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym.....	62
8.3.	Placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej).....	63
8.4.	Placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego.....	65
9.	Aktywność projektowo-konkursowa jednostek organizacyjnych pomocy społecznej.....	66
10.	Działalność organizacji pozarządowych na terenie województwa wielkopolskiego.....	69
11.	Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej w budżecie jednostki samorządu terytorialnego	72
12.	Wnioski i rekomendacje	79
12.1.	Korzystający z pomocy i wsparcia	79
12.2.	Usługi socjalne.....	82
12.3.	Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia	83
12.4.	Kadra pomocy społecznej	89
12.5.	Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej.	91

1. Sytuacja społeczno-demograficzna województwa wielkopolskiego w ujęciu przestrzennym

1.1. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej

W 2021 roku województwo wielkopolskie zamieszkiwało nieco ponad **3,5 mln** osób, przy czym 54% ludności mieszkało w miastach, a 46% na wsiach. Rozkład płci wśród mieszkańców województwa pozostaje na takim samym poziomie jak w poprzednich latach, co oznacza, że kobiet (1 799 052 os., tj.: 51,4%) jest nieco więcej niż mężczyzn (1 700 978 os., tj.: 48,6%).

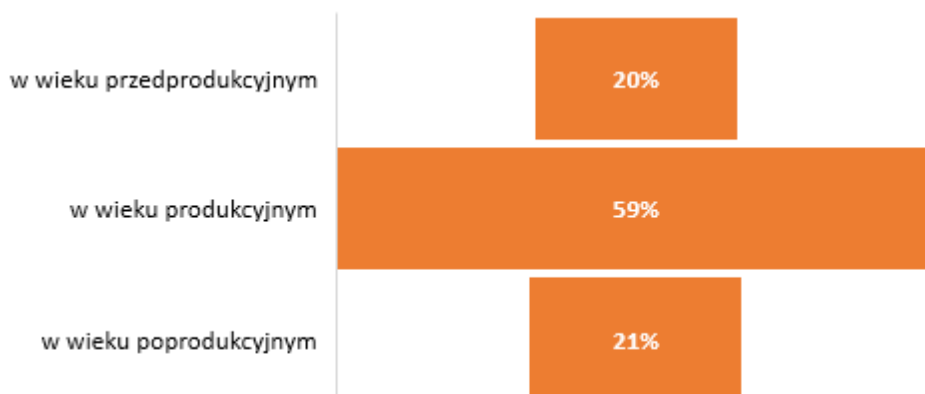
Rysunek nr 1 Udział kobiet i mężczyzn w liczbie ludności województwa w 2021 roku

Źródło: GUS-BDL

Na przestrzeni ostatnich kilku lat widać nieznaczne zmiany struktury wieku mieszkańców Wielkopolski w ekonomicznych grupach wieku. Zauważalny jest ubytek liczby ludności w wieku produkcyjnym (odsetek w populacji Wielkopolan spada) oraz wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym (odsetek w populacji rośnie). W roku 2021 województwo wielkopolskie zamieszkiwało **686 464** osób w wieku przedprodukcyjnym, **2 078 664** osób w wieku produkcyjnym i **734 902** osób w wieku poprodukcyjnym.

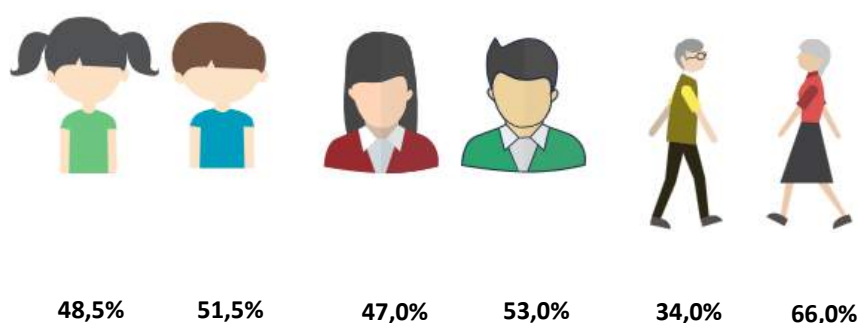
Wykres nr 1 Struktura wielkopolskiej ludności w ekonomicznych grupach wieku w 2022 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS-BDL.

W grupie osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym zauważalna jest niewielka dysproporcja kobiet i mężczyzn, odsetek kobiet jest nieznacznie niższy w grupie osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, natomiast w grupie osób w wieku poprodukcyjnym zauważalna jest znaczna dysproporcja płci, zdecydowanie przeważają w niej kobiety, które stanowią 66% tej subpopulacji. Kobiety żyją statystycznie dłużej niż mężczyźni. Wielkopolanka, która w 2021 roku skończyła 60 lat, ma przed sobą średnio 22,5 lata życia, natomiast Wielkopolanin w tym samym wieku – 17,3 lata.

Rysunek nr 2 Rozkład płci w ekonomicznych grupach wieku w roku 2022

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL za 2021 r.

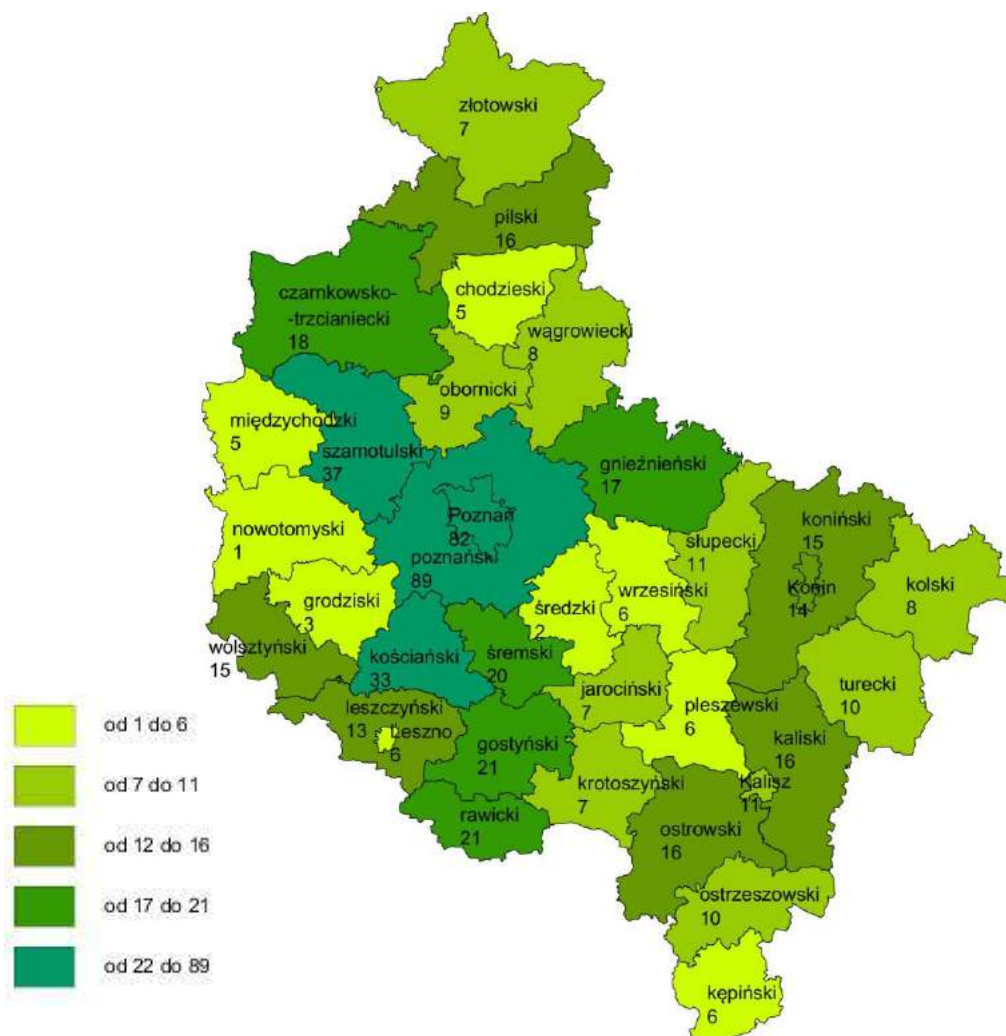
Rosnący udział kobiet w starszych kohortach wieku jest konsekwencją nadumieralności mężczyzn i zróżnicowanych współczynników trwania życia seniorów i senierek, z tych właśnie powodów sędziwa starość w Polsce częściej ma twarz kobiety¹.

1.2. Infrastruktura społeczna

W ramach oferty dla starszych Wielkopolan w regionie funkcjonuje **571 klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów** (↑ o 34). W roku oceny niespełna 29% wielkopolskich gmin nie posiadało na swoim terenie klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów (65 gmin).

¹ GUS „Sytuacja osób starszych w Polsce w 2018 roku”, Warszawa 2020 s. 19.

Mapa nr 1 Liczba klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów w Wielkopolsce w 2022 roku (ujęcie powiatowe)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2022 r.

W świetle sprawozdań gminnych w roku oceny **zmała liczba mieszkań komunalnych znajdujących się w zasobach gminy – z 50 762 w 2021 roku do 50 199 w roku 2022** (↓ o 563 mieszkania). Z kolei wzrosła liczba wniosków złożonych o przydział mieszkania komunalnego z zasobów gminy – z 5 658 w 2021 roku do 5 742 w roku 2022 (↑ o 86 wniosków). Z danych wykazanych w OZPS wynika, że 7 wielkopolskich gmin nie posiadało w 2021 r. w swoim zasobie żadnych mieszkań komunalnych.

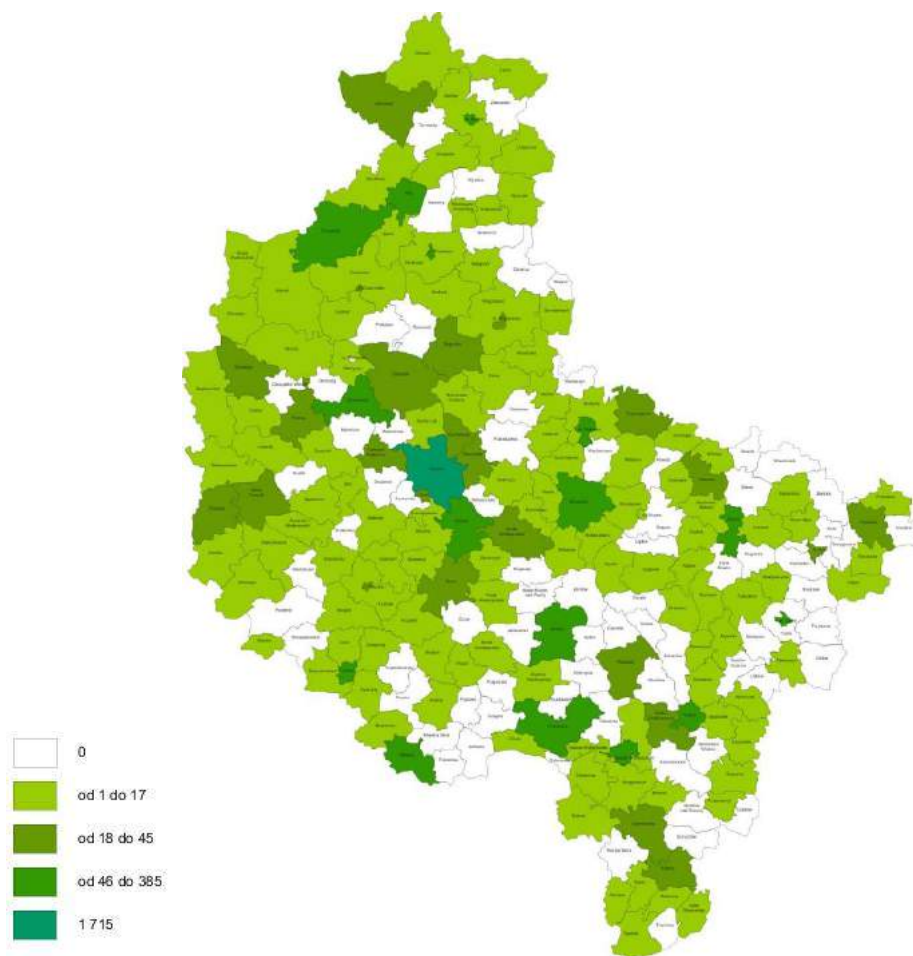
LOKAL SOCJALNY

Zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie praw lokatorów, to lokal nadający się do zamieszkania ze względu na wyposażenie i stan techniczny, którego powierzchnia pokoi przypadająca na członka gospodarstwa domowego najemcy – tj. jedną osobę w przypadku zamieszkiwania co najmniej dwóch osób – nie może być mniejsza niż 5 m², a w wypadku jednoosobowego gospodarstwa domowego 10 m², przy czym lokal ten może być o obniżonym standardzie. Sąd musi przyznać prawo do lokalu socjalnego w wyroku eksmisyjnym (art. 14 ust. 4 ustawy o ochronie praw lokatorów) następującym osobom:

kobietom w ciąży; małoletniemu, niepełnosprawnemu lub ubezwłasnowolnionemu oraz sprawującemu nad taką osobą opiekę i wspólnie z nią zamieszkałą; obłożnie chorym; emerytom i rencistom spełniającym wymagania do otrzymania świadczenia z pomocy społecznej (określone w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie funduszu socjalnego emerytów i rencistów Policji, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu i Państwowej Straży Pożarnej oraz ich rodzin z dnia 9 września 2004 r.); osobie posiadającej status bezrobotnego; Osobie spełniającej przesłanki określone przez radę gminy w drodze uchwały, z reguły mającej niskie dochody.

W roku oceny zmniejszyła się liczba lokali socjalnych – w roku 2021 wielkopolskie gminy dysponowały zasobem 5 501 mieszkań, a w 2022 – 5 282 mieszkaniami socjalnymi. Z danych wykazanych w OZPS wynika, że 76 wielkopolskich gmin nie posiadało w 2022 r. w swoim zasobie w ogóle mieszkań socjalnych - największy deficyt zauważalny jest we wschodniej i południowej Wielkopolsce. W roku oceny 3 247 osób oczekiwało na przyznanie lokalu socjalnego, z kolei liczba wyroków eksmisyjnych bez wskazania lokalu socjalnego wyniosła 694.

Mapa nr 2 Liczba lokali socjalnych w Wielkopolsce w 2022 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2022 r.

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat zapotrzebowanie na lokale socjalne było wyższe niż oferta lokalnych samorządów.

W 2022 r. na terenie województwa wielkopolskiego prowadzonych było 13 hospicjów.

Według danych OZPS hospicja usytuowane są na terenach miejskich oraz w gminach miejsko-wiejskich. Wszystkie miasta na prawach powiatu posiadają na swoim terenie placówki hospicyjne.

Na terenie województwa wielkopolskiego w 2022 roku nie funkcjonował żaden ośrodek dla cudzoziemców, co biorąc pod uwagę aktualne, intensywne ruchy migracyjne może stanowić istotny deficyt w zasobie województwa. W subregionach działają natomiast Centra Integracji Cudzoziemców, które mają być kompleksową formą pomocy integracyjnej dla cudzoziemców, zakładającą holistyczne wsparcie dla migrantów w ich środowisku lokalnym.

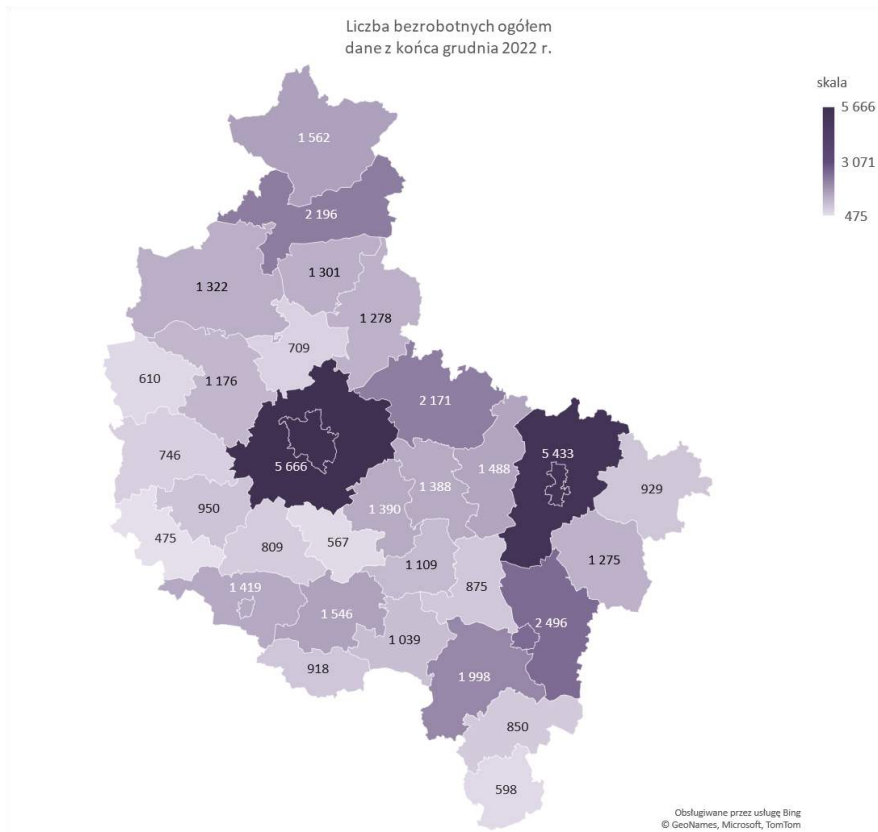
1.3. Bezrobocie w województwie wielkopolskim

Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w wielkopolskich powiatowych urzędach pracy w grudniu 2022 roku wyniosła **46 289 osób** (↓ o 7,1%), z tej grupy **40,8% było długotrwale bezrobotnymi** (w analogicznym okresie 2021 roku – 47,1%). Wśród ogółu bezrobotnych zarejestrowanych w 2022 roku 59,4% stanowiły kobiety, a 40,6% mężczyźni. Proporcje płci osób bezrobotnych w porównaniu do 2021 roku nie uległy zmianie, nadal liczebnie przeważają kobiety.

W Wielkopolsce połowę bezrobotnych stanowią osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym i podstawowym lub gimnazjalnym (odpowiednio 27,3% i 25,2%).

Patrząc na statystyki płci i poziomu wykształcenia zarejestrowanych osób bezrobotnych wynika, że największe dysproporcje płciowe występują wśród osób bezrobotnych z wykształceniem średnim ogólnokształcącym i wyższym – 71% kobiet i 29% mężczyzn; policealnym oraz średnim zawodowym – po 66% kobiet i 34% mężczyzn oraz średnim ogólnokształcącym – 70,9% kobiet i 29,1% mężczyzn. Wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz gimnazjalnym i poniżej, rozkład płci kształtuje się prawie po równo (z niewielką przewagą kobiet wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz wykształceniem gimnazjalnym i poniżej).

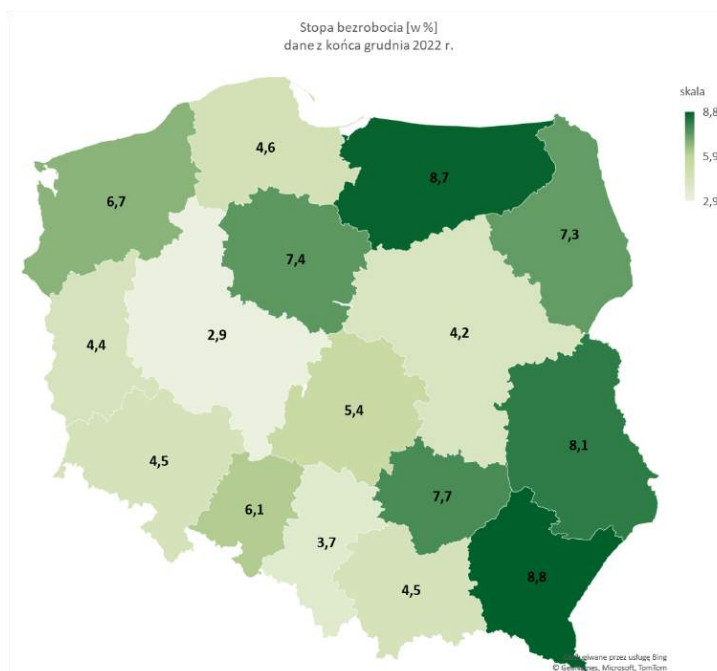
Mapa nr 3 Liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych w grudniu 2022 roku (w ujęciu powiatowym)

Źródło: Dane i mapa WUP Poznań, wupoznan.praca.gov.pl

Wskaźnik stopy bezrobocia rejestrowanego dla Wielkopolski w grudniu 2022 wyniósł 2,9% (3,1% w 2021 r.) i był to najniższy poziom odnotowany wśród wszystkich województw w kraju.

Mapa nr 4 Stopa bezrobocia (%) w Polsce w 2022 r.

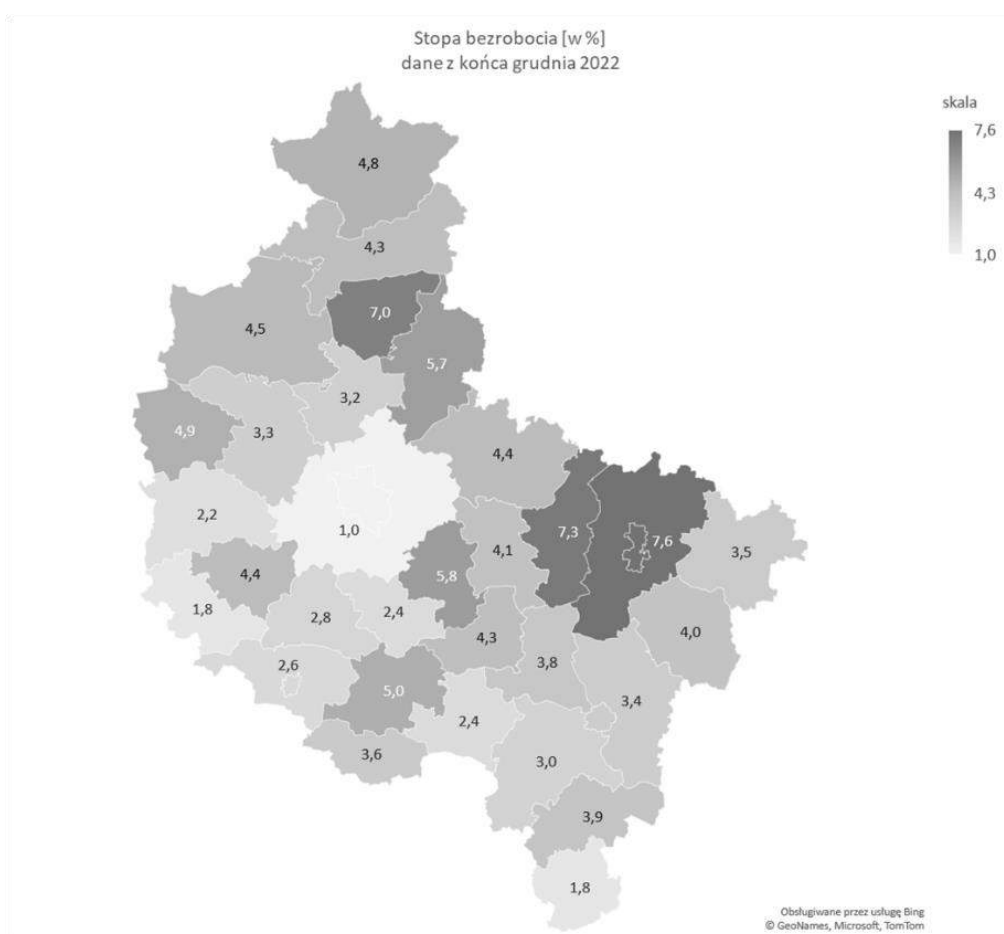

Źródło: Dane i mapa WUP Poznań, wupoznan.praca.gov.pl

Najniższe wskaźniki odnotowano w woj. wielkopolskim 2,9%, śląskim 3,7%, mazowieckim 4,2% i lubuskim 4,6%. Najwyższe – w woj. warmińsko-mazurskim 8,7%, podkarpackim 8,8% oraz lubelskim 8,1% (średnia stopa bezrobocia w Polsce to 5,2%).

W wielkopolskich powiatach stopa bezrobocia osiągała wartości od 1% w powiecie poznańskim do 7,6% w powiecie konińskim. Pod koniec 2022 roku w 5 powiatach stopa bezrobocia była wyższa niż średni wskaźnik liczony dla kraju (5,2%) – wągrowiecki 5,7%, średzki 5,8%, chodzieski 7%, stupecki 7,3% i koniński 7,6%.

Mapa nr 5 Stopa bezrobocia (%) w wielkopolskich powiatach w 2022 r.

Źródło: Dane i mapa WUP Poznań, wupoznan.praca.gov.pl

2. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia

2.1. Klienci pomocy społecznej

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej (art. 17) do zadań własnych i zleconych gminy należą, m.in.:

- udzielanie schronienia, zapewnianie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych i specjalnych celowych,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne osobom bezdomnym oraz innym osobom niemającym dochodu i możliwości uzyskania świadczenia na podstawie przepisów o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia,
- przyznawanie zasiłków celowych w formie biletu kredytowanego,
- opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem,
- praca socjalna,
- organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- prowadzenie i zapewnienie miejsc w mieszkaniach chronionych, dożywanie dzieci, sprawowanie pogrzebu, w tym osobom bezdomnym,
- kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu,
- pomoc osobom mającym trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych,
- opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych,
- przyznawanie i wypłacanie pomocy na ekonomiczne usamodzielnienie w formie zasiłków, pożyczek oraz pomocy w naturze,

- realizacja zadań wynikających z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin, grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także schronienia, posiłku oraz niezbędnego ubrania cudzoziemcom,
- wypłacanie wynagrodzenia za sprawowanie opieki.

Pomoc społeczna udzielana jest osobom, które spełniają kryteria zapisane w *Ustawie o pomocy społecznej*. Pierwszym warunkiem jest trudna sytuacja materialna, drugim – trudna sytuacja życiowa. Należy pamiętać, że powyższe kryteria muszą być spełnione jednocześnie, tzn. niskie dochody łączy się z innymi powodami przyznawania świadczeń.

Kryteria dochodowe podlegają weryfikacji co 3 lata, z uwzględnieniem wyniku badań prognozy interwencji socjalnej. 1 stycznia 2022 r. weszło w życie rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 lipca 2021 r. w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej (Dz. U. z 2021 r. Poz. 1296), na mocy którego prawo do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej przysługiwało:

- osobie samotnie gospodarującej, której dochód nie przekraczał kwoty **776 zł netto**;
- osobie w rodzinie, w której dochód na osobę nie przekraczał kwoty **600 zł netto**.

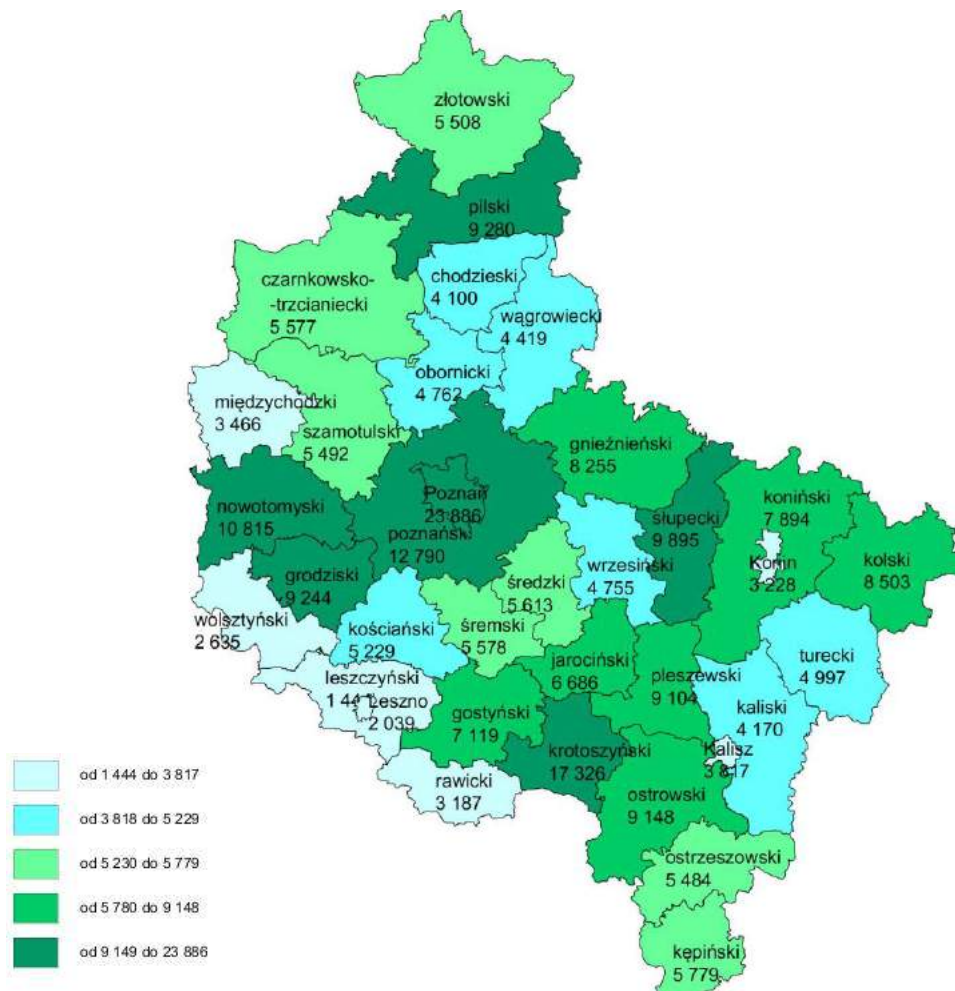
Do zadań własnych powiatu należy, m.in. udzielanie pomocy pieniężnej na usamodzielnienie oraz kontynuowanie nauki, a także zapewnienie pomocy w integracji ze środowiskiem osobom opuszczającym: domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę lub młodzieżowe ośrodki wychowawcze (Art. 19 p. 6 i 7 *Ustawy o pomocy społecznej*).

2.2. Osoby i rodziny korzystające z pomocy i wsparcia

Wielkopolskie gminy i powiaty w 2022 roku udzieliły **pomocy i wsparcia 241 224 os.** (↑ o 19 784 os.), czyli **6,9% ogółu ludności województwa wielkopolskiego**. Kategoria osób, którym udzielono pomocy i wsparcia jest kategorią najszerszą i najliczniejszą, gdyż obejmuje osoby, które otrzymały świadczenia pieniężne i niepieniężne z pomocy społecznej przyznane decyzją, jak również pomoc bezdecyzyjną oraz pracę socjalną. Wśród tych osób znalazły się również takie, które zostały objęte poradnictwem specjalistycznym, osoby kierowane do domów pomocy społecznej, osoby z niepełnosprawnościami korzystające ze środków PFRON, dzieci przebywające w pieczy zastępczej oraz usamodzielniani wychowankowie pieczy zastępczej. W ostatnim roku, w odróżnieniu od lat poprzednich, odnotowany został znaczny wzrost liczby osób, którym udzielono pomocy i wsparcia. Przyczyniło się do tego

prawdopodobnie zaangażowanie OPS w udzielanie pomocy osobom przybyłym z Ukrainy, w związku z działaniami wojennymi, a także obsługa wypłat dodatku węglowego.

Mapa nr 6 Liczba osób, którym w 2022 roku udzielono pomocy i wsparcia w Wielkopolsce (ujęcie powiatowe)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2022 r.

Najwięcej osób zostało objętych pomocą i wsparciem wielkopolskich jednostek organizacyjnych pomocy społecznej w powiatach: m. Poznania (23 886 os.), krotoszyńskim (17 326 os.) poznańskim (12 790 os.), nowotomyskim (10 815 os.), słupeckim (9 895 os.), pilskim (9 280 os.) i grodziskim (9 244 os.). Pod tym względem przodowały gminy: Poznań (23 886 os.), Opalenica (7 093 os.) oraz Grodzisk Wlkp. (7 080 os.).

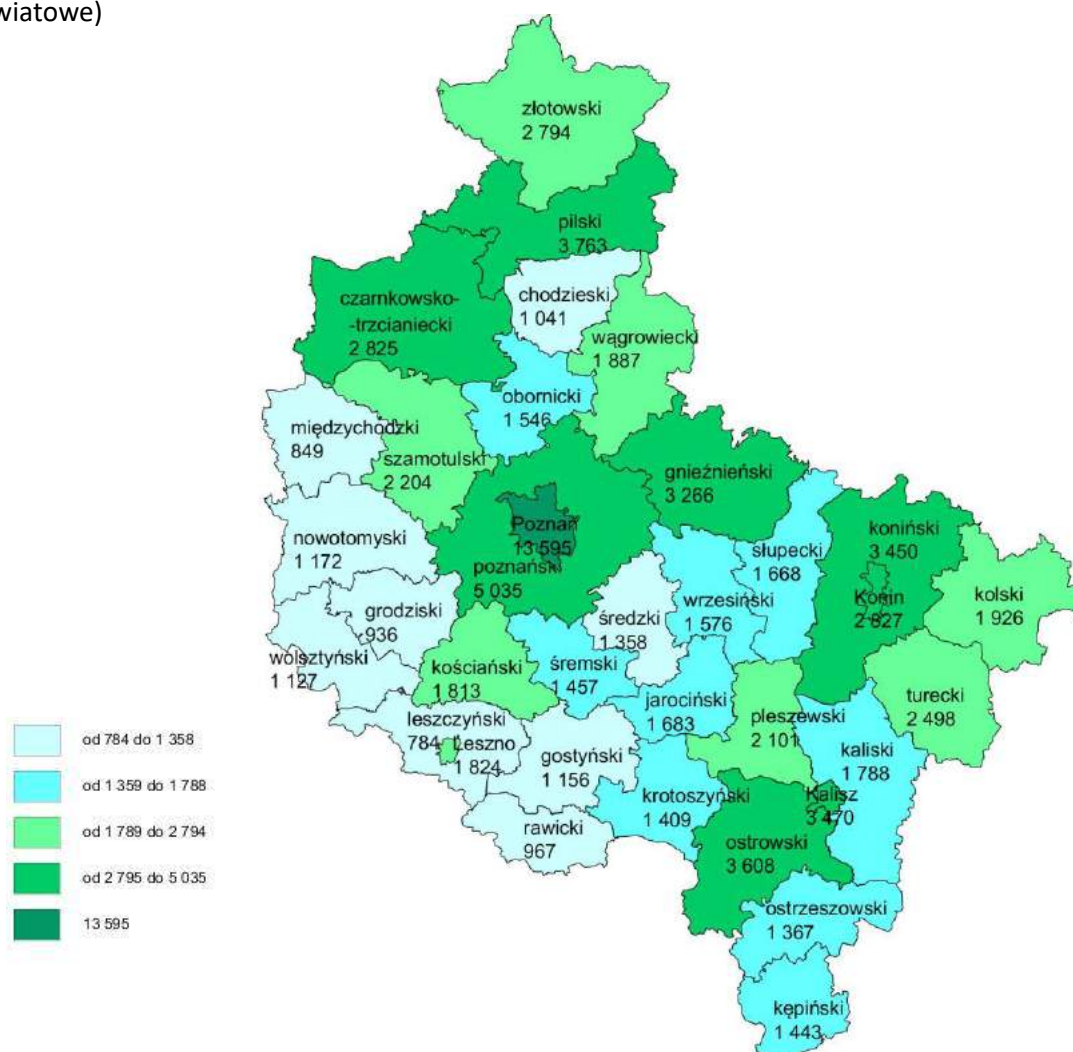
2.3. Świadczeniobiorcy w systemie pomocy społecznej – profil demograficzny

W części sprawozdania dot. świadczeniobiorców wykazywane są jedynie te osoby, które świadczenie otrzymały na podstawie decyzji administracyjnej, w oparciu o ustawę o pomocy społecznej. W Wielkopolsce tego typu świadczenie w 2022 r. przyznano **82 213 os. (↓ o 3 545 os.), co stanowiło 34,1% ogółu osób, którym udzielono pomocy i wsparcia.** Ze świadczeń pomocy społecznej w 2022 r. skorzystało **63 965 rodzin, które liczyły 123 716 os. (↓ o 6 770 os.), co stanowi 3,5% Wielkopolan.**

W ciągu ostatnich lat liczba świadczeniobiorców w województwie wielkopolskim sukcesywnie maleje, od roku 2016 zmalała aż o 36,7% (47 678 os.). Przyczyn poprawy warunków materialnych rodzin upatruje się przede wszystkim we wprowadzeniu rządowego programu 500+ (1 kwietnia 2016 roku), jednak wpływ na tę sytuację miał także dość znaczny spadek bezrobocia na przestrzeni kilku ostatnich lat, wzrost płacy minimalnej oraz systematyczny rozwój gospodarczy, dostrzegalny na poziomie wielu lokalnych samorządów (co zostało zauważone na poziomie gminnych i powiatowych rekomendacji dołączonych do oceny zasobów pomocy społecznej).

Wywiad środowiskowy przeprowadzany jest przez pracownika socjalnego w celu ustalenia sytuacji osobistej, rodzinnej, dochodowej i majątkowej osób i rodzin, aby na podstawie uzyskanej wiedzy można było przyznać odpowiednią pomoc. Na podstawie informacji uzyskanych za pośrednictwem wywiadu, pracownik socjalny dokonuje analizy i oceny sytuacji danej osoby lub rodziny i formułuje wnioski, stanowiące podstawę planowania pomocy. W 2022 r. wywiad środowiskowy przeprowadzono **w 76 936 rodzinach (↑ o 1 612 rodzin).**

Mapa nr 7 Liczba osób, którym w 2022 roku przyznano świadczenie z pomocy społecznej (ujęcie powiatowe)

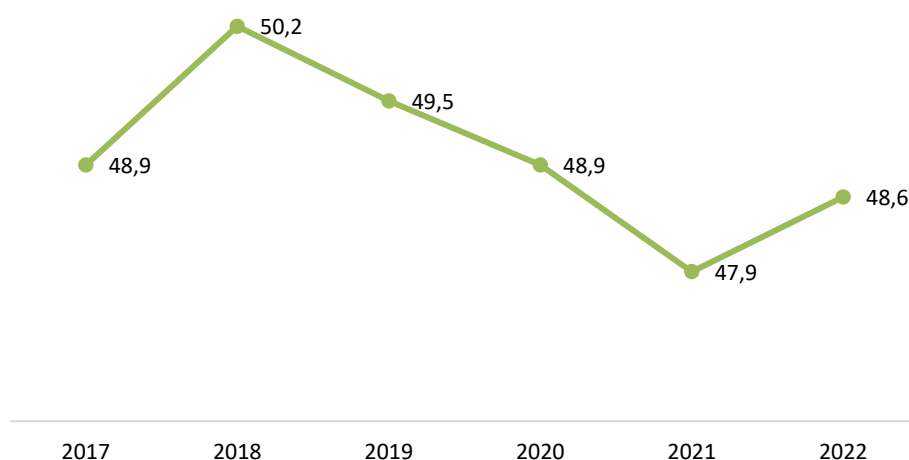

Źródło: Sprawozdanie MPIPS-03 za 2022 r.

Najwięcej świadczeń pomocy społecznej zostało wypłaconych w: m. Poznań (13 595 os.), m. Kalisz (3 470 os.), m. Konin (2 827 os.) i m. Piła (2 242 os.).

W roku 2022 nieznacznie wzrósł odsetek osób długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, czyli zarejestrowanych w systemach pomocy społecznej w ciągu ostatnich 36 miesięcy przez co najmniej 18 miesięcy – z 47,9% w roku 2021 do 48,6% w roku oceny. W ciągu ostatnich 3 lat wartość tego wskaźnika stopniowo malała, więc ta sytuacja może być niepokojącym sygnałem wskazującym na utrwalanie się niekorzystnej sytuacji społeczno-ekonomicznej gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej.

Wykres nr 2 Odsetek osób długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w ogóle świadczeniobiorców, w latach 2017-2022 (w%)

Źródło: Sprawozdania OZPS za lata 2017-2022 r.

Niemal połowę świadczeniobiorców w 2022 roku stanowiły osoby w wieku produkcyjnym (48,4%), 25,2% stanowiły osoby w wieku przedprodukcyjnym, natomiast 26,4% osoby w wieku poprodukcyjnym. W ostatnich latach obserwujemy stały wzrost odsetka świadczeniobiorców w wieku starszym (o 1 p. p. w porównaniu z rokiem ubiegłym).

W przypadku osób niepełnoletnich decyzja administracyjna przyznająca świadczenie wystawiana była na jednego z rodziców/opiekunów, w tym szczególnym przypadku do grupy świadczeniobiorców zaliczony był zarówno rodzic/opiekun, jak i osoba niepełnoletnia, de facto pobierająca świadczenie. W znacznej mierze osoby niepełnoletnie otrzymywały świadczenie w formie dożywiania. Wśród osób w wieku poprodukcyjnym dominowały świadczenia w postaci usług opiekuńczych oraz dofinansowań do pobytu w domu pomocy społecznej.

Wykres nr 3 Wiek świadczeniobiorców pomocy społecznej (w%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

Z analizy danych dotyczących płci świadczeniobiorców wynika, że ze świadczeń pomocy społecznej nieco częściej korzystają kobiety – 53,4% niż mężczyźni – 46,6%.

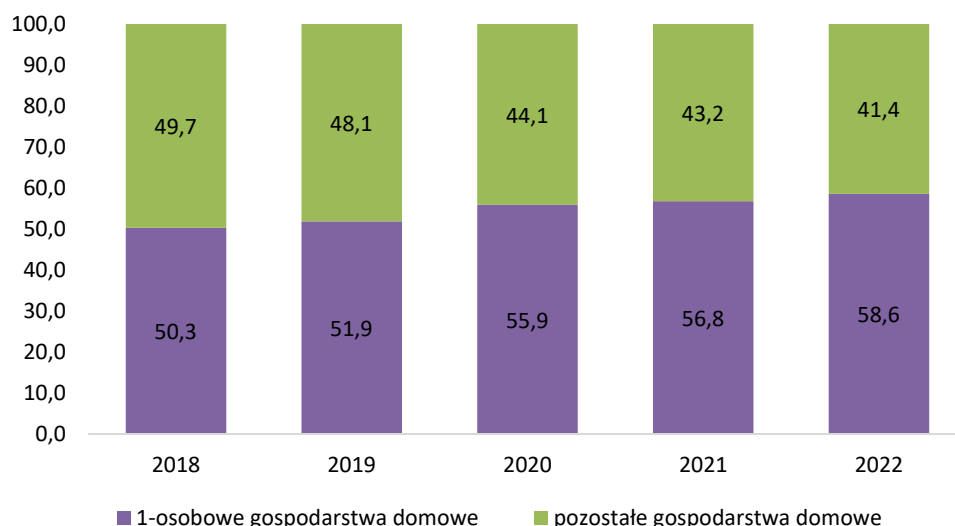
Wykres nr 4 Płeć świadczeniobiorców pomocy społecznej (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

Coraz częściej wśród klientów pomocy społecznej znajdują się osoby prowadzące jednoosobowe gospodarstwa domowe. Począwszy od roku 2018 kategoria ta stała się liczniejsza niż pozostałych gospodarstw domowych (w 2022 roku osiągnęła wartość 58,6%), w przeciągu ostatnich 5 lat został odnotowany wzrost o 8,3 p. p. W grupie wszystkich gospodarstw domowych otrzymujących świadczenia z pomocy społecznej 18,2% to 1-osobowe gospodarstwa domowe emerytów i rencistów.

Wykres 5 Struktura gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej, ze względu na liczbę osób je zamieszkujących (w %).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MRPiPS-03 za lata 2018-2022.

2.4. Deprywacja lokalna

DEPRYWACJA

Deprywacja potrzeb to trwający przez pewien czas brak zaspokojenia ważnych dla człowieka czynników: biologicznych, psychologicznych, bądź społecznych. Termin deprywacja potrzeb pojawia się jako komponent definicyjny pojęcia ubóstwa. Wyróżniamy deprywację absolutną i względną. Deprywacja absolutna jest stanem skrajnym, spowodowanym niezaspokojeniem podstawowych potrzeb bytowych natomiast deprywacja względna to pogorszenie się warunków egzystencji, może być odczuwana też, gdy sytuacja się nie zmienia lub gdy u innych zmiany, które następują, uznawane są za korzystniejsze. Rozróżnia się również poczucie deprywacji od samej deprywacji. Co ciekawe, Ralf Dahrendorf oraz Lewis Coser uważają, że przyczyną konfliktów jest odczuwanie własnej deprywacji. (Pacholski M, Stabon A, "Słownik pojęć socjologicznych", Kraków 1997, s. 25-26.)

SPOSÓB LICZENIA WSKAŹNIKA DEPRYWACJI W OZPS

Wskaźnik deprywacji lokalnej w niniejszym raporcie rozumiany jest jako stopień niezaspokojenia potrzeb mieszkańców wielkopolskich gmin i jest wyrażony liczbą bezwzględną jako stosunek liczby osób w rodzinach, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej na każdy 1000 mieszkańców gminy.

Wraz z malejącą liczbą świadczeniobiorców pomocy społecznej **maleje również średnia wartość wskaźnika deprywacji lokalnej² w województwie wielkopolskim** – w roku oceny wyniosła 35,3, co oznacza spadek w porównaniu do roku poprzedniego o 2 p. p.

Najwyższe wartości wskaźnika deprywacji lokalnej w roku 2022 wystąpiły w gminach: Dobrzyca, p. pleszewski (121,2), Malanów, p. turecki (108,1) i Kramsk, p. koniński (101,3). W tym zestawieniu znalazły się także gminy z powiatów: słupeckiego, złotowskiego, tureckiego, wągrowieckiego i konińskiego.

² Wskaźnik deprywacji lokalnej rozumiany jest jako stopień niezaspokojenia potrzeb mieszkańców wielkopolskich gmin i jest wyrażony liczbą bezwzględną jako stosunek liczby osób w rodzinach, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej na każdy 1 000 mieszkańców gminy.

Tabela nr 1 Gminy o **najwyższym** wskaźniku deprywacji w 2022 roku w Wielkopolsce

l.p.	gmina	typ gminy	powiat	współczynnik deprywacji lokalnej
1	Dobrzyca	miejsko-wiejska	pleszewski	121,2
2	Malanów	wiejska	turecki	108,1
3	Kramsk	wiejska	koniński	101,3
4	Orchowo	wiejska	śłupecki	93,3
5	Jastrowie	miejsko-wiejska	złotowski	90,1
6	Brudzew	wiejska	turecki	89,1
7	Okonek	miejsko-wiejska	złotowski	82,4
8	Skoki	miejsko-wiejska	wągrowiecki	82,1
9	Przykona	wiejska	turecki	80,6
10	Grodziec	wiejska	koniński	80,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL oraz Sprawozdania MRiPS-03 za 2022 r.

Najniższy udział świadczeniobiorców w ogólnej liczbie ludności wystąpił w gminach: Rozdrażew, p. krotoszyński (10,6), Łubowo, p. gnieźnieński (11,8) i Dopiewo, p. poznański (12,0). W tej grupie znalazły się również gminy należące do powiatów: leszczyńskiego, wolsztyńskiego, nowotomyskiego, poznańskiego, kaliskiego i gnieźnieńskiego.

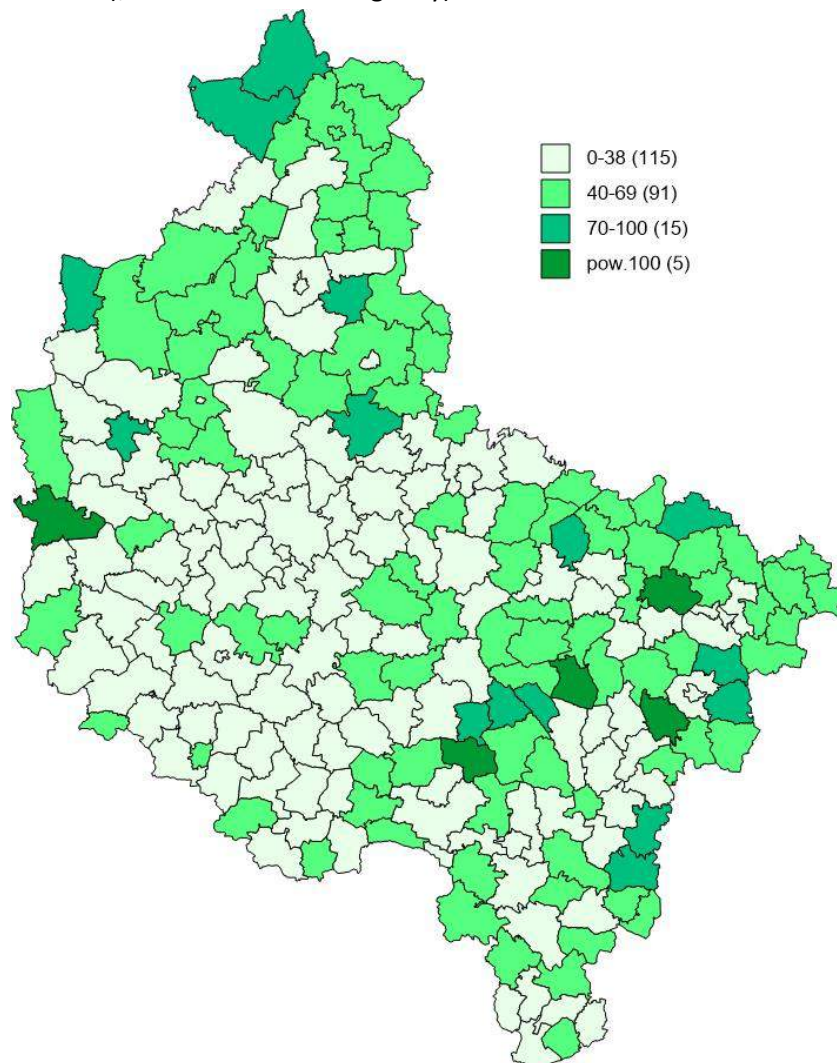
Tabela nr 2 Gminy o **najniższym** wskaźniku deprywacji w 2022 roku w Wielkopolsce

l.p.	gmina	typ gminy	powiat	współczynnik deprywacji lokalnej
1	Rozdrażew	wiejska	krotoszyński	10,6
2	Łubowo	wiejska	gnieźnieński	11,8
3	Dopiewo	wiejska	poznański	12,0
4	Komorniki	wiejska	poznański	12,9
5	Osieczna	miejsko-wiejska	leszczyński	12,9
6	Suchy Las	wiejska	poznański	13,9
7	Przemęt	wiejska	wolsztyński	14,3
8	Zbąszyń	miejsko-wiejska	nowotomyski	14,4
9	Ceków-Kolonia	wiejska	kaliski	14,4
10	Gniezno	wiejska	gnieźnieński	14,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL oraz Sprawozdania MRiPS-03 za 2022 r.

Na mapie poniżej zaprezentowane zostały wartości wskaźnika deprywacji lokalnej w poszczególnych gminach województwa wielkopolskiego. Najwyższe wartości wskaźnik ten osiąga w gminach zlokalizowanych na wschodzie i północy województwa, z kolei najniższe w gminach usytuowanych w centralnej części województwa, blisko m. Poznania.

Mapa nr 8 Wskaźnik deprivacji lokalnej gmin w 2022 roku (Liczba osób w rodzinach, którym przyznano pomoc x1000)/liczba mieszkańców gminy)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL oraz Sprawozdania MRiPS-03 za 2022 r.

2.5. Powody udzielenia pomocy i wsparcia

Na podstawie art. 7. ustawy o pomocy społecznej wyróżniamy następujące powody przyznania osobom i rodzinom pomocy społecznej:

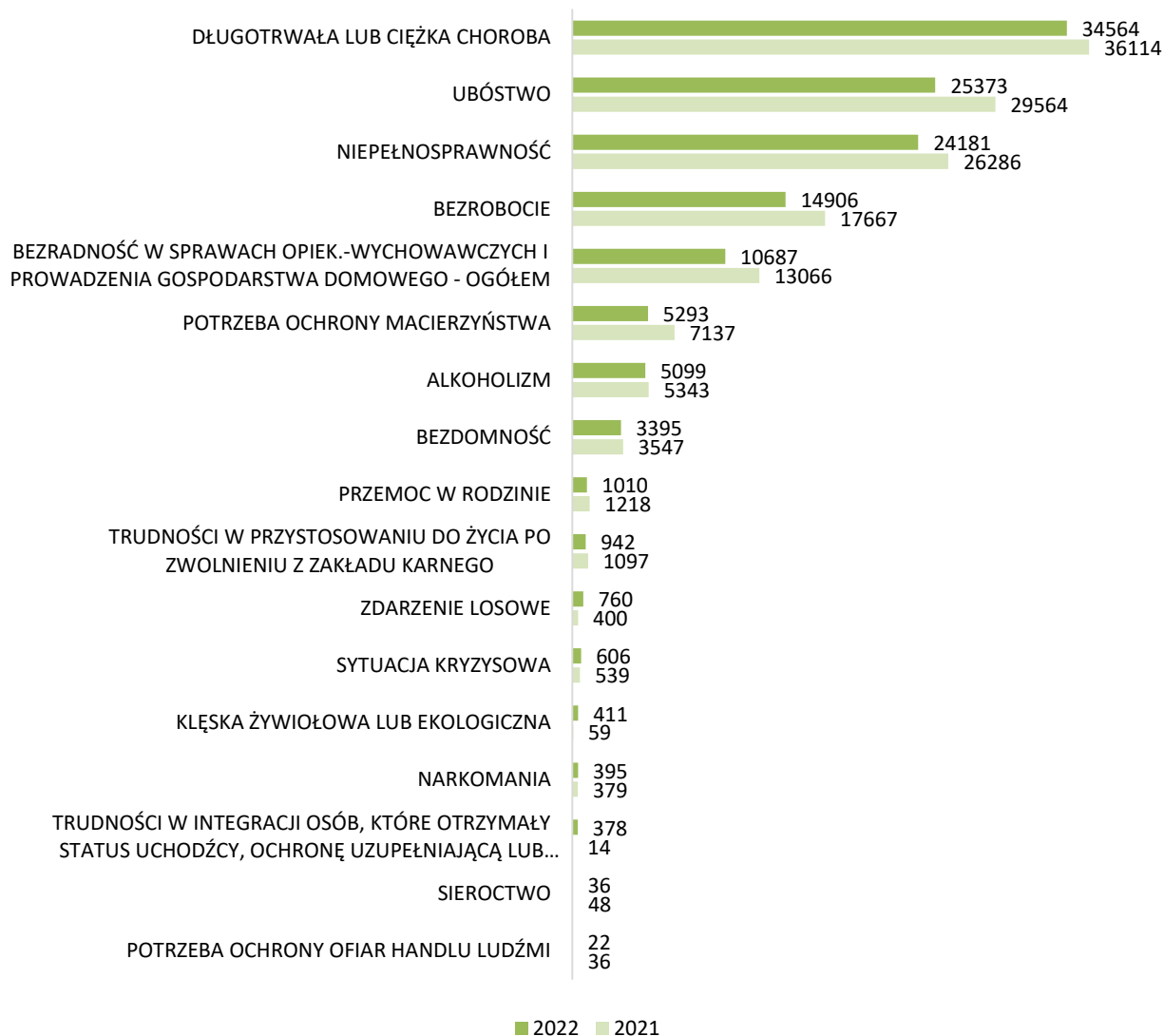
- ubóstwo,
- sieroctwo,
- bezdomność,
- bezrobocie,
- niepełnosprawność,
- długotrwała lub ciężka choroba,
- przemoc w rodzinie,
- potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi,

- potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności,
- bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych,
- trudność w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach,
- trudność w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- alkoholizm lub narkomania,
- zdarzenie losowe i sytuacja kryzysowa,
- klęska żywiołowa lub ekologiczna.

Na przestrzeni kilku ostatnich lat czterema głównymi powodami udzielania pomocy i wsparcia w województwie wielkopolskim pozostawały niezmiennie: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność i długotrwała lub ciężka choroba, zmienna była natomiast ich kolejność na tej liście w poszczególnych latach. Od kilku lat głównym powodem korzystania z pomocy społecznej w województwie wielkopolskim jest długotrwała lub ciężka choroba w rodzinie, następnie ubóstwo, niepełnosprawność i bezrobocie. Widoczny jest spadek liczby rodzin korzystających z pomocy ze wszystkich najczęściej wskazywanych powodów, w stosunku do ubiegłego roku.

W 2022 roku lista powodów wyglądała następująco: **1. Długotrwała lub ciężka choroba – 34 564 rodziny** (↓ o 1 550 rodzin), **2. Ubóstwo – 25 373 rodziny** (↓ o 4 191 rodzin), **3. Niepełnosprawność – 24 181 rodzin** (↓ o 2 105 rodzin) **4. Bezrobocie – 17 667 rodzin** (↓ o 2 761 rodzin).

Wykres nr 6 Powody udzielania pomocy i wsparcia w latach 2021-2022 (wg liczby rodzin korzystających)

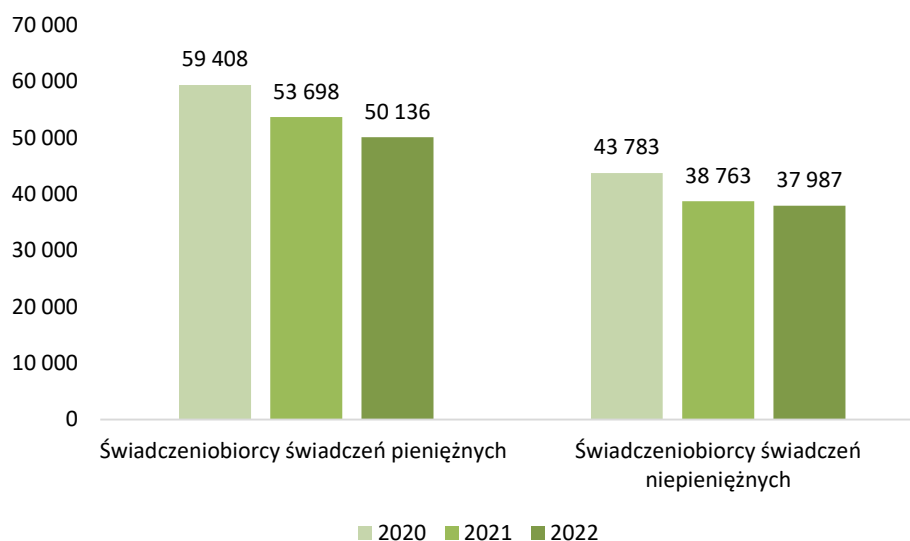

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MRiPS-03 za lata 2021-2022.

3. Zadania gminy – OPS, MOPS, MOPR, GOPS

Na przestrzeni ostatnich lat w województwie wielkopolskim obserwowany jest trend polegający na zmniejszaniu się liczby klientów pomocy społecznej, co przekłada się na zmiany w liczbie osób pobierających świadczenia pieniężne i niepieniężne z pomocy społecznej.

Wykres nr 7 Liczba osób, które pobierały świadczenia pieniężne i niepieniężne w latach 2020-2022

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MRIPS-03 za 2022 r.

W roku 2022, w porównaniu do 2021 roku, w skali województwa zmalała liczba osób pobierających zarówno świadczenia pieniężne (↓ o 6,6%), jak i niepieniężne (↓ o 2%).

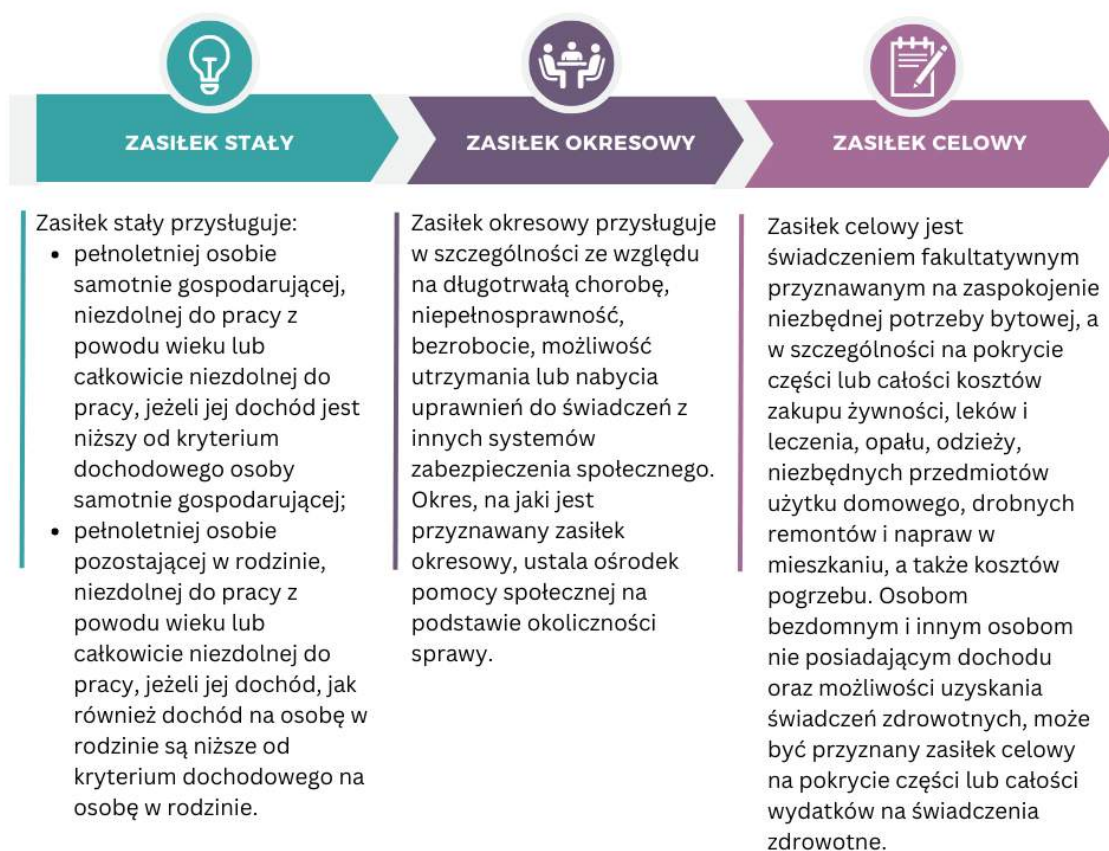
- W roku oceny świadczenia pieniężne pobierało 50 136 os., co oznacza spadek liczby świadczeniobiorców świadczeń pieniężnych (↓ 3 562 os. niż w 2021 roku). Świadczeniobiorcy pobierający zasiłki stanowili ok. 57% wszystkich świadczeniobiorców (w 2021 roku odsetek ten wynosił 58%).
- W 2022 roku świadczenie niepieniężne otrzymało 37 987 os. i w porównaniu do 2021 roku w skali województwa nastąpił 2% spadek liczby takich osób (↓ 776 os.).
- Z raportów graficznych zaprezentowanych w sprawozdaniu OZPS dowiadujemy się, że pomimo większej liczby osób pobierających świadczenia pieniężne, pomoc społeczna opierała się

w znacznej mierze na świadczeniach niepieniężnych. W roku oceny przyznano 7 276 048 świadczeń niepieniężnych i 478 392 świadczenia pieniężne (zasiłki z pomocy społecznej)³.

3.1. Świadczenia pieniężne – 3 typy zasiłków

Zadaniem własnym gminy o charakterze obowiązkowym jest przyznawanie i wypłacanie pomocy pieniężnej w postaci zasiłków, osoba, która chciałaby skorzystać z pomocy w takiej formie, powinna zgłosić się do ośrodka pomocy społecznej (OPS) w swoim miejscu zamieszkania.

System zasiłków w pomocy społecznej oparty jest na trzech podstawowych rodzajach zasiłków:

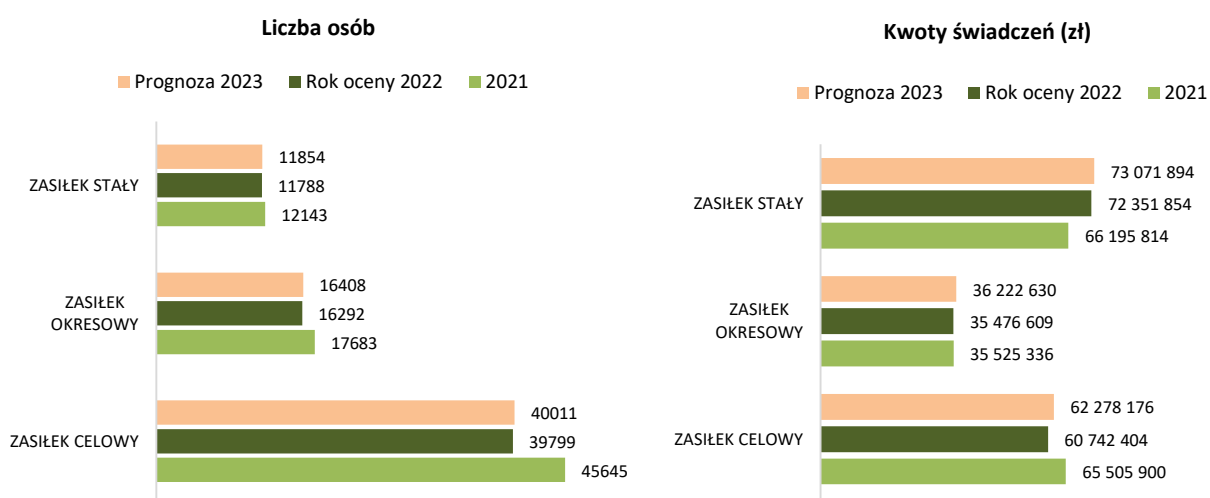
- W roku 2022, w porównaniu do 2021 roku, we wszystkich rodzajach analizowanych zasiłków **zmałała liczba świadczeniobiorców, kwoty wydatkowane na świadczenia pieniężne w 2022 roku zmały w przypadku dwóch typów zasiłku: celowego i okresowego.** W przypadku zasiłku stałego kwota wydatkowana w 2022 roku była o 9,3% wyższa, przy 3% spadku liczby świadczeniobiorców w porównaniu z 2021 r., może to oznaczać, że osoby otrzymały świadczenie w wyższej wysokości – minimalna kwota zasiłku stałego wynosi miesięcznie 30 zł,

³ Raport graficzny nr 10 w sprawozdaniu OZPS „liczba świadczeń pieniężnych i niepieniężnych z pomocy społecznej”.

a maksymalna 719 zł i jest ustalana na podstawie dochodu uzyskiwanego przez osobę lub rodzinę.

- Pomimo ogólnowojevodzkiego trendu spadku liczby osób pobierających świadczenia pieniężne, w niektórych gminach wzrosła liczba takich osób w 2022 r., w porównaniu z 2021 r. Wzrost liczby świadczeniobiorców odnotowano w 54 na 226 gmin.
- W 2022 roku, w przypadku zasiłku stałego wzrost liczby osób pobierających ten zasiłek odnotowano w 79 gminach, w przypadku zasiłku okresowego w 74 gminach, a w przypadku zasiłku celowego w 29 gminach.

Wykres nr 8 i 9 Liczba osób, które pobierały zasiłki oraz kwota świadczeń w latach 2021-2022 oraz prognoza na 2023 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

W przypadku zasiłku stałego liczba świadczeniobiorców zmalała o 355 osób, w przypadku zasiłku okresowego zmalała o 1 391 osób, a w przypadku zasiłku celowego zmalała o 5 846 osób.

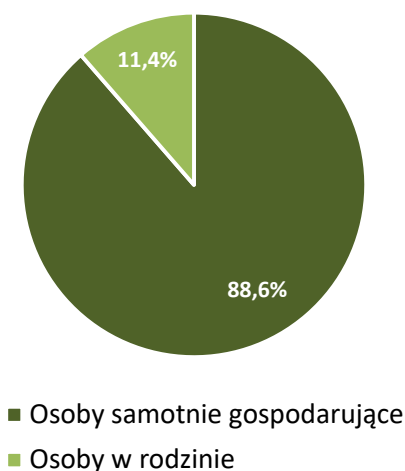
Prognozy dotyczące 2022 roku wskazują na wzrost liczby osób pobierających zasiłki z pomocy społecznej oraz wzrost kwot wydatkowanych na ten cel.

1.1.1. Zasiłek stały

W 2022 roku zasiłek stały wypłacono **11 788 os.** (↓ o 355 os.) na łączną kwotę **72 351 854 zł** (↑ o 6 156 040 zł). Prognozy na 2023 rok zakładają wzrost **liczby osób** pobierających zasiłek stały o 66 os., co spowoduje konieczność zwiększenia środków wydatkowanych na ten cel w 2023 roku o **720 040 zł** w stosunku do roku oceny (2022).

Osoby, które pobierały zasiłek stały w 2022 roku stanowiły 23,5% osób otrzymujących świadczenia pieniężne oraz prawie 14,3% osób, które otrzymały jakiegokolwiek świadczenie z pomocy społecznej w roku oceny (13% w 2021 roku).

Wykres nr 10 Struktura pobierających zasiłek stały w 2022 roku według typu gospodarstwa domowego (os. samotnie gospodarujące, os. w rodzinie)

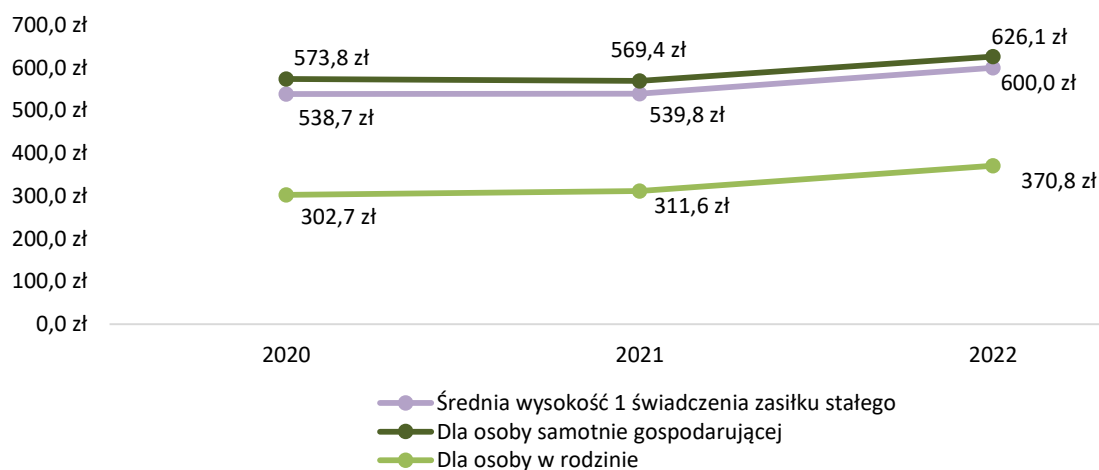

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

Zdecydowaną większość osób pobierających zasiłek stały w 2022 roku – 88,6% stanowiły osoby samotnie gospodarujące (87,7% w 2021, 86% w 2020 roku).

Na poniższych wykresach przedstawiono średnią miesięczną kwotę zasiłku obliczoną dla osoby w rodzinie i osoby samotnie gospodarującej.

Wykres nr 11 Średnia miesięczna wysokość zasiłku stałego ogółem, dla osoby samotnie gospodarującej oraz osoby w rodzinie w województwie wielkopolskim w latach 2020-2022 (zł)

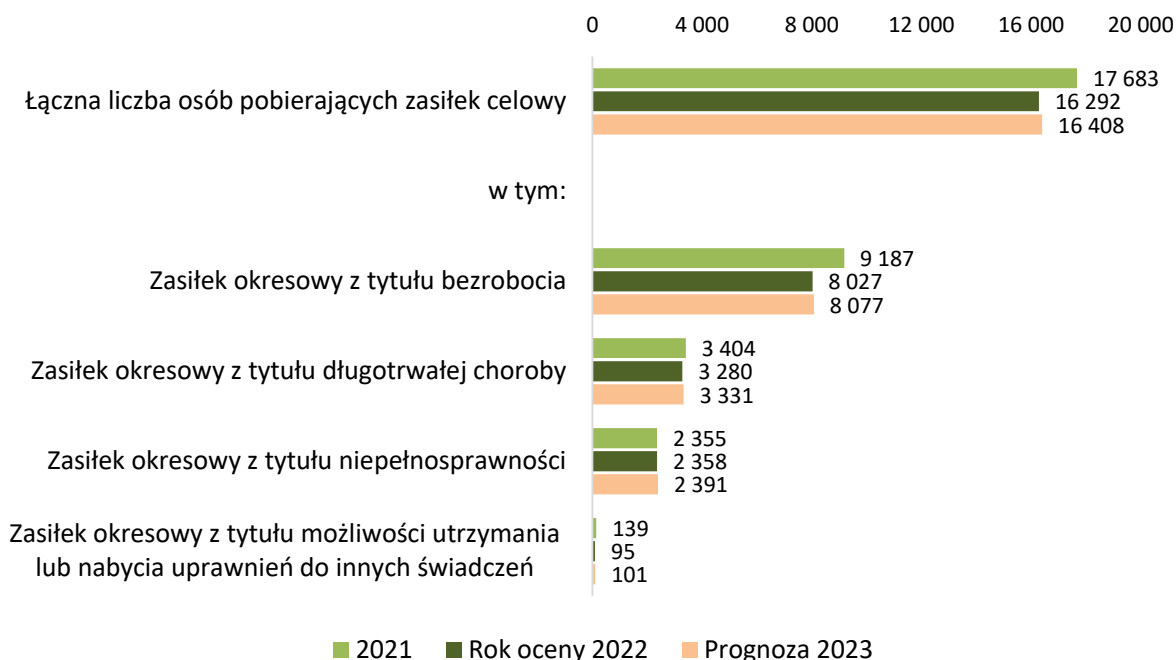

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

Średnia wartość zasiłku stałego była wyższa dla osób samotnie gospodarujących w porównaniu ze średniomiesięczną kwotą wypłacanego zasiłku dla osób w rodzinie.

1.1.2. Zasiłek okresowy

Wykres nr 12 Liczba osób otrzymujących zasiłek okresowy w latach 2021-2022 oraz prognoza na 2023 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

Z danych zawartych w Ocenie Zasobów Pomocy Społecznej wynika, że w 2021 roku zasiłek okresowy przyznano **16 292 os. (↓ 1 391 os.)**, łącznie, na zasiłki okresowe w pomocy społecznej w 2022 roku przeznaczono **35 476 609 zł** i była to kwota niższa o **48 727 zł niż w roku poprzednim**. Prognoza dotycząca zasiłku okresowego na rok 2023 zakłada niecały 1% wzrost liczby świadczeniobiorców przy 2% wzroście wydatków na to świadczenie.

Jak zauważają pracownicy jednego z OPS w powiecie średzkim:

Dane liczbowe wykazane w niniejszej ocenie wskazują, iż zarówno potrzeby społeczne jak i możliwości ich zaspokajania utrzymują się na podobnym poziomie. jednak z tendencją spadkową w odniesieniu do liczby osób korzystających ze świadczeń pieniężnych w formie: zasiłku okresowego, zasiłku celowego jak również pomocy finansowej w ramach realizowanego wieloletniego programu Pomoc państwa w zakresie dożywiania. Zmianie ulega bowiem struktura rodzin ubiegających się o pomoc. Na przełomie ostatnich kilku lat zauważalne jest zjawisko korzystania ze świadczeń z pomocy społecznej coraz większej liczby osób starszych, samotnych, chorych i niepełnosprawnych, pozostających bez dochodu lub posiadających dochód niewystarczający na zaspokojenie podstawowych potrzeb (zakup opału, zakup leków opłacenie rachunków). Należy zauważyć, iż rodziny korzystające z pomocy społecznej charakteryzuje złożoność problemów. Niejednokrotnie przesłanką do korzystania

z pomocy jest wyłącznie niski dochód. Realizując zadania pomocy społecznej należy zwrócić uwagę na rozwój lokalnego systemu wsparcia na rzecz osób i grup społecznych zagrożonych wykluczeniem.

W 2022 roku największą liczbę świadczeniobiorców otrzymujących zasiłek okresowy stanowiły osoby pobierające świadczenie z powodu:

bezrobocia (**8027 os.**, ↓ **1160 os.**)

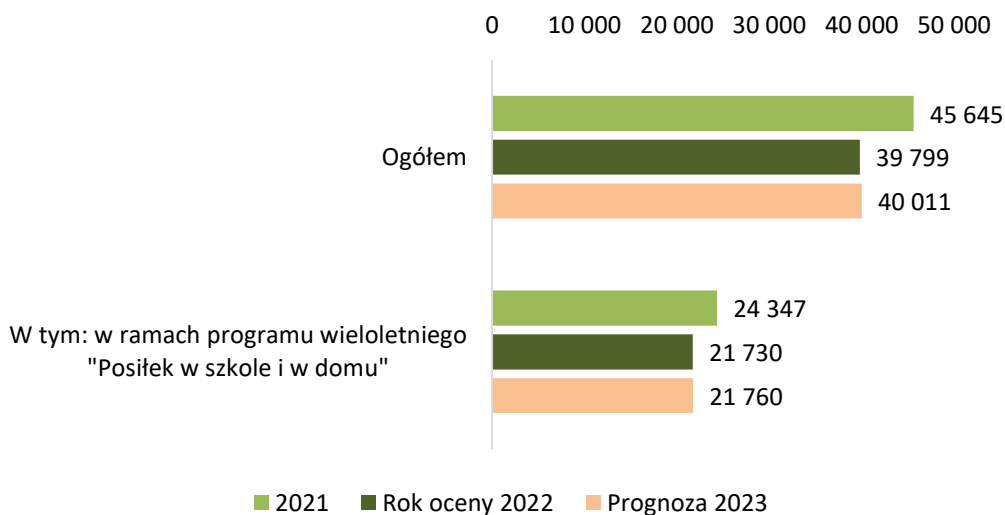
długotrwałej choroby (**3280 os.**, ↓ **124 os.**)

niepełnosprawności (**2 358 os.**, ↑ **3 os.**)

1.1.3. Zasiłek celowy

Wykres nr 13 Liczba osób otrzymujących zasiłek celowy w latach 2021-2022 oraz prognoza na 2023 rok

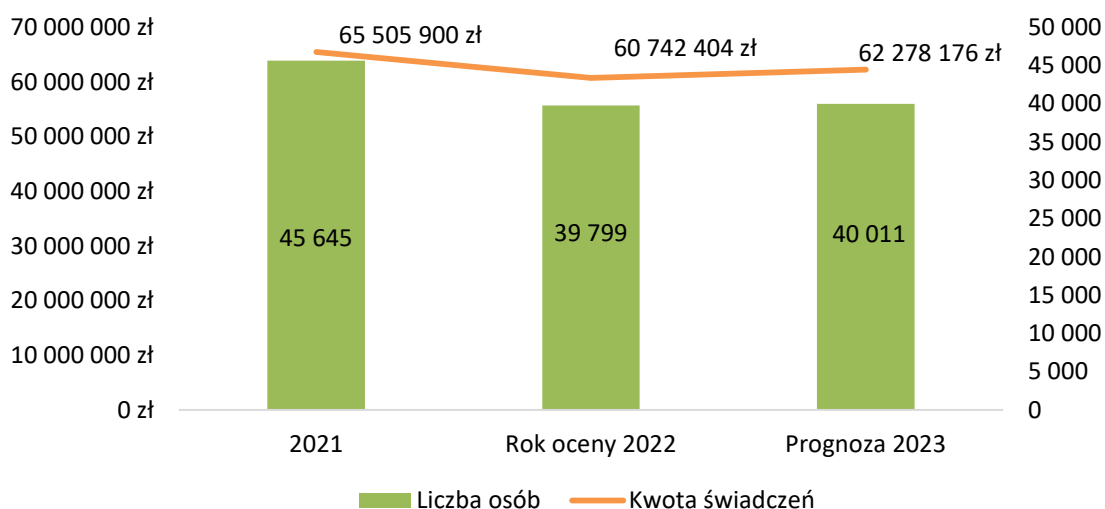

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

- W 2022 roku zasiłek celowy przyznano **39 799 osobom** (↓ o 5 846 os.) **na kwotę 60 742 404 zł** (↓ o 4 763 496 zł). Prognozy gmin na 2023 rok zakładają 0,5% wzrost liczby osób pobierających ten typ świadczenia.
- **W roku oceny zasiłek celowy wynikający z art. 39a ust. 1-2** ustawy o pomocy społecznej wypłacono **9 osobom w łącznej wysokości 8 100 zł** (w 2021 roku 1 osoba otrzymała to świadczenie w kwocie 250 zł).
- Zasiłek celowy przyznany niezależnie od dochodu wynika z art. 39a ust. 1-2:
 - Ust. 1. Zasiłek celowy może być przyznany również w celu realizacji postanowień kontraktu socjalnego.
 - Ust. 2. Zasiłek celowy, o którym mowa w ust. 1, może być wypłacany niezależnie od dochodu, przez okres do 2 miesięcy od dnia, w którym osoba objęta kontraktem socjalnym, w trakcie jego realizacji, stała się osobą zatrudnioną.

Prognozy na 2023 roku przewidują podobny poziom udzielania tego świadczenia.

Wykres nr 14 Liczba osób otrzymujących zasiłek celowy oraz łączna wartość zasiłków wypłaconych w latach 2021-2022 oraz prognoza na 2023 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

3.2. Świadczenia niepieniężne z pomocy społecznej

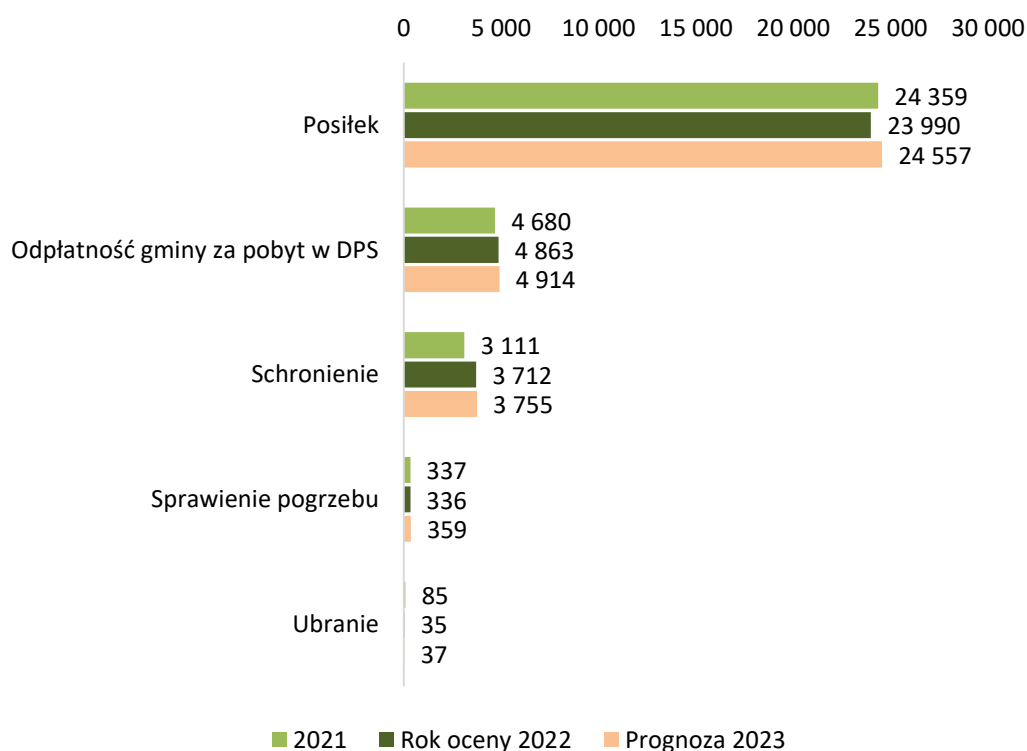

ŚWIADCZENIA NIEPIENIĘŻNE Z POMOCY SPOŁECZNEJ

W myśl ustawy o pomocy społecznej wyróżniamy następujące rodzaje świadczeń niepieniężnych: pracę socjalną, bilet kredytowany, składki na ubezpieczenie zdrowotne, składki na ubezpieczenia społeczne, pomoc rzeczową, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie, sprawienie pogrzebu, poradnictwo specjalistyczne, interwencję kryzysową, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy, specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia, mieszkanie chronione, pobyt w domu pomocy społecznej, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym oraz pomoc w uzyskaniu zatrudnienia.

Na poniższym wykresie zaprezentowano liczbę osób pobierających wybrane rodzaje pomocy społecznej przyznawane w ramach świadczeń niepieniężnych.

Wykres nr 15 Liczba osób otrzymujących w latach 2021-2022 wybrane rodzaje świadczeń niepieniężnych oraz prognozy na 2023 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

W 2022 roku, podobnie jak w ubiegłych latach, największa grupa osób skorzystała ze świadczeń niepieniężnych w formie posiłku.

1.1.4. Posiłek

- W 2022 roku świadczenie w postaci posiłku było realizowane we wszystkich wielkopolskich gminach.
- W 2022 w porównaniu z 2021 o 1,5% (369 os.) spadła liczba osób korzystających z pomocy w formie posiłku. Pomimo spadku liczby osób korzystających, kwota wydatkowana na ten cel wzrosła o 87,6% (z 21 063 740 zł do 39 521 713 zł). Wzrost kwoty spowodowany jest wzrostem cen produktów i usług.
- Finansowanie posiłków dla zdecydowanej większości osób korzystających z tej formy wsparcia – 90,8% (podobnie jak w latach ubiegłych), pochodziło z programu wieloletniego „Posiłek w szkole i w domu”. Z programu wieloletniego skorzystały 224 gminy.
- Pomimo spadku ogólnej liczby osób korzystających z posiłku, w 2022 roku o 3,4% wzrosła liczba dzieci otrzymujących to świadczenie. W grupie osób korzystających z posiłków, dzieci stanowiły 79,4%.

1.1.5. Odpłatność gminy za pobyt w DPS

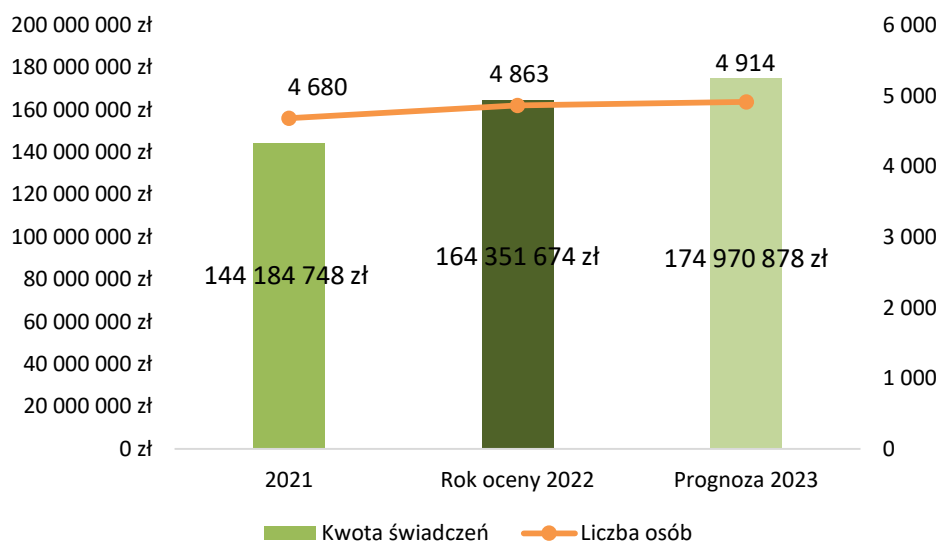

Kolejną, pod względem wielkości, grupą korzystającą ze świadczeń niepieniężnych są osoby przybywające w domach pomocy społecznej, którym gmina opłaca pobyt w tej placówce. Od roku 2012 można było obserwować stały wzrost liczby osób przebywających w DPS, za które gmina ponosiła całkowitą lub częściową odpłatność. **Z powodu pandemii COVID (wstrzymanie przyjęć nowych mieszkańców do DPS) w 2021 rok po raz pierwszy od 2012 rok zaobserwowano spadek tej liczby. W 2022 roku w porównaniu do 2021 liczba takich osób wzrosła o prawie 4% (z 4 680 os. do 4 863 os.).**

W 2022 roku wielkopolskie gminy za pobyt **4 863 osób (↑ o 183 os.)** w DPS poniosły odpłatność w wysokości **164 351 674 zł, co oznacza nieco ponad 14% wzrost kosztów w porównaniu z rokiem**

2021. Prognozy na 2023 rok mówią o 1% wzroście liczby osób (o 51 os.) przy 6,5% wzroście wydatków na ten cel.

Wykres nr 16 Odpłatność wielkopolskich gmin za pobyt w DPS i liczba osób, którym gmina całkowicie lub częściowo opłacała pobyt w DPS w latach 2021-2022 oraz prognoza na 2023 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

- W 2022 roku 2 spośród 226 wielkopolskich gmin nie ponosiło odpłatności za pobyt mieszkańców w DPS.
- W porównaniu z usługami opiekuńczymi świadczonymi w miejscu zamieszkania usługa w formie pobytu w DPS jest dla gmin bardziej kosztowną formą wsparcia (por. z usługami opiekuńczymi).

Aktualny wydaje się wniosek formułowany w poprzednich edycjach OZPS, iż w przyszłości konieczne będzie przyjęcie rozwiązań systemowych w celu zabezpieczenia obywateli przed ryzykiem niesamodzielności lub/i konieczna będzie zmiana systemu finansowania usług opiekuńczych świadczonych w ramach systemu pomocy społecznej. Szczególnie w sytuacji, gdy wydatki gmin na usługi opiekuńcze (w tym całodobowe) rosną z każdym rokiem. W kontekście opieki, należy również systemowo odpowiedzieć na wyzwania związane z byciem opiekunem nieformalnym, co oznacza opracowanie form wsparcia adresowanych dla opiekunów rodzinnych.

3.2.1. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze, w tym dla osób z zaburzeniami psychicznymi

Dane z tego obszaru zostały zaczerpnięte ze sprawozdania resortowego MRiPS-03 za 2022 rok i MRiPS-06 za 2022 rok.

USŁUGI OPIEKUŃCZE (PODSTAWOWE) W 2022 ROKU

Liczba gmin

- 179 gmin (79,2%) realizowało podstawowe usługi opiekuńcze (w 2021 r. 214 gmin – 95% wielkopolskich gmin);
- W roku oceny w 65 gminach zatrudniano 622 osoby (w ramach 591,67 etatów), które realizowały podstawowe usługi opiekuńcze (w 2021 roku – 722 os. w ramach 679,73 etatów, w 98 gminach).
- Pozostałe gminy zlecają realizację usług opiekuńczych w drodze otwartych konkursów ofert lub przetargów. Realizatorami usług opiekuńczych bywają podmioty III sektora, spółdzielnie socjalne lub firmy. Niektóre gminy bazują na odpłatnej pomocy sąsiedzkiej.

Liczba osób korzystających

- W 2022 roku 12 773 os. korzystały z usług (↑ o 268 os.), średnio na 1 osobę przypadało ok. 26,2 godzin usług w miesiącu. Z roku na rok spada intensywność świadczenia usług, czyli zmniejsza się liczba godzin przypadająca na 1 osobę korzystającą (w 2021 r. 12 083 os. na 1 osobę przypadało ok. 28,2 godzin usług w miesiącu).

Liczba świadczeń

- W roku oceny udzielono 4 013 099 godzin usług i w stosunku do 2021 roku nastąpił prawie 2% spadek liczby godzin usług.

Koszty

- Na podstawowe usługi opiekuńcze wydatkowano w 2022 roku 110 483 960 zł, co oznacza wzrost wydatków na ten cel w porównaniu z 2021 rokiem o prawie 8%. W 2022 roku 1 godzina usługi kosztowała gminę 27,5 zł (25 zł w 2021 roku).

SPECJALISTYCZNE USŁUGI OPIEKUŃCZE W 2022 ROKU

Liczba gmin

- W 2022 roku 29 gmin realizowało specjalistyczne usługi opiekuńcze – 12,8% (w 2021 roku takich gmin było 32, czyli 14% spośród wielkopolskich gmin).
- 99 pracowników (w ramach 98,5 etatów) zatrudnionych w systemie pomocy społecznej, w 14 gminach, realizowało usługi specjalistyczne (w 2021 roku – 87 os. w ramach 87 etatów, w 13 gminach).

Liczba osób korzystających

- 421 os. (↑ o 75 os.) korzystało z usług specjalistycznych, w 2022 roku średnio na 1 osobę przypadało ok. 12,7 godzin usług w miesiącu, (w 2021 roku było to 17,6 godzin, a w 2020 roku ok. 20 godzin). Spada intensywność świadczenia tego rodzaju wsparcia.

Liczba świadczeń

- W 2022 roku zrealizowano 64 555 godzin usług specjalistycznych (w 2021 roku było to 73 198 godzin usług) w ciągu całego roku, nastąpił spadek w stosunku do 2021 roku o 11,8%.

Koszty

- Na usługi specjalistyczne w 2022 roku wydatkowano 2 671 349 zł i w stosunku do 2021 roku nastąpił wzrost wydatków na ten cel o 1,7%. W 2022 roku 1 godzina specjalistycznej usługi opiekuńczej kosztowała gminę 41,4 zł (w 2021 roku – 35,8 zł).

SPECJALISTYCZNE USŁUGI OPIEKUŃCZE DLA OSÓB Z ZABURZENIAMI PSYCHICZNYMI W 2022 ROKU

Liczba gmin

- W 2022 roku usługi specjalistyczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi realizowało 119 gmin – 52,6% (W 2021 roku – 118 gmin, 52,2% wielkopolskich gmin).
- W 2022 roku 25 pracowników (w ramach 25 etatów) zatrudnionych w systemie pomocy społecznej realizowało specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi (W 2021 roku 26 os. w ramach 26 etatów, w 9 gminach).

Liczba osób korzystających

- W 2022 roku 1 305 os. (↓ o 71 os.) korzystało z usług, w 2022 roku średnio na 1 osobę przypadały ok. 24,3 godziny usług w miesiącu (W 2021 roku 26 godzin, w 2020 roku ok. 29 godzin).

Liczba świadczeń

- W 2022 roku zrealizowano 381 669 godzin usług w ciągu całego roku, nastąpił spadek w stosunku do 2021 roku o 11,3%.

Koszty

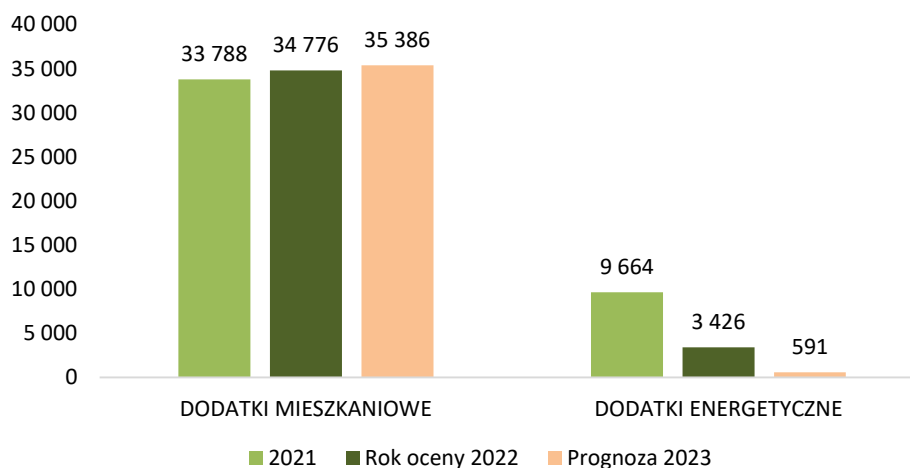
- W 2022 roku na specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi wydatkowano 18 288 733 zł i w stosunku do 2021 roku nastąpił wzrost wydatków na ten cel o 5,5%. W 2022 roku 1 godzina specjalistycznej usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi kosztowała 47,9 zł (W 2021 roku – 40,2 zł).

Wielkopolskie JOPS dostrzegają konieczność poszerzenia w gminach katalogu usług dla seniorów, w szczególności dla osób wymagających opieki, pielęgnacji i wsparcia w formie usług opiekuńczych, w tym usług całodobowych. Powodem tego jest rosnąca grupa osób zależnych, które wymagają opieki (a którym rodzina nie może lub nie jest w stanie z różnych przyczyn jej zapewnić), a co za tym idzie wzrastają wydatki samorządów na ten cel. Pomysłów na rozwiązanie tej kwestii jest wiele, jednak elementem wspólnym większości z nich jest podjęcie takich działań, które utrzymają osobę starszą w dobrej kondycji, w miejscu zamieszkania, tak długo jak jest to możliwe. Stąd w Ocenie pojawiły się postulaty dotyczące tworzenia i utrzymania m.in. miejsc w dziennych domach pomocy społecznej, mieszkań komunalnych lub chronionych dla osób starszych z możliwością świadczenia usług opiekuńczych, klubów seniora, miejsc opieki wytchnieniowej czy usług opiekuńczych świadczonych w weekendy i dni wolne od pracy. Wraz z tworzeniem tych miejsc, konieczne jest wdrażanie (obok usług opiekuńczych) takich form wsparcia jak: poradnictwo dla seniorów (np. geriatryczne, psychologiczne, prawne), usługi asystenckie dla osób starszych z niepełnosprawnością, usługi zdrowotne (w tym rehabilitacyjne) oraz system teleopieki. Niektóre z jednostek wskazywały również na utrudniony dostęp na terenie swoich gmin do usług zdrowotnych takich jak opieka paliatywna. W związku z ograniczonymi możliwościami finansowymi wielkopolskie samorządy chętnie korzystają z programów rządowych (Senior+, Opieka 75+).

4. Dodatek energetyczny i dodatek mieszkaniowy

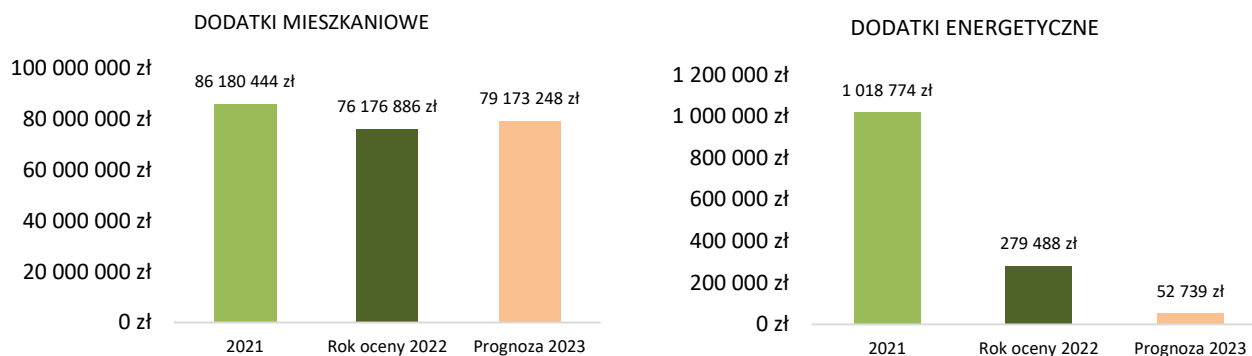

Wykres nr 17 Liczba gospodarstw domowych korzystających z dodatków mieszkaniowych i dodatków energetycznych, w latach 2021-2022 oraz prognoza na 2023 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

Wykres nr 18 Kwota świadczeń wypłacona w ramach dodatków mieszkaniowych i dodatków energetycznych, w latach 2021-2022 oraz prognoza na 2023 rok (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

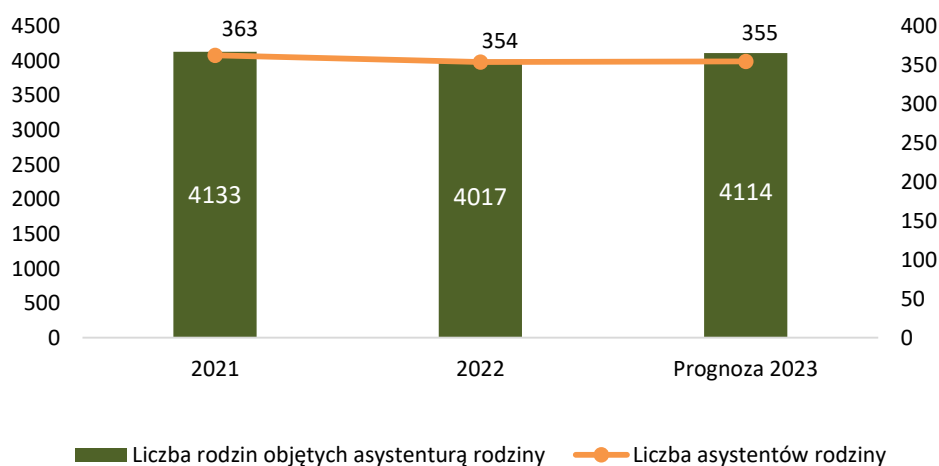
Dodatek energetyczny został zastąpiony dodatkiem osłonowym

Zgodnie z art. 15 ustawy z dnia 17 grudnia 2021 r. o dodatku osłonowym (Dz. U. z 2022 r. poz. 1) w okresie od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy tj. od 4 stycznia 2022 r. do dnia 31 grudnia 2022 r. ośrodki pomocy społecznej wstrzymały przyjęcia wniosków o wypłatę dodatku energetycznego. Ewentualne wnioski złożone w tym czasie zostały pozostawione bez rozpoznania. Dodatki energetyczne zostały wypłacone osobom, które złożyły swój wniosek przed 17 grudnia 2021 r., stąd tak znaczny spadek liczby świadczeniobiorców w roku oceny.

5. Wspieranie rodziny

- Z danych OZPS wynika, że w 2022 roku **zmniejszyła się liczba zatrudnionych asystentów rodziny z 363 w 2021 roku do 354 w 2022 roku.**
- 10 spośród 226 gmin na dzień 31 grudnia 2022 roku nie zatrudniało asystentów rodziny.

Wykres nr 19 Liczba asystentów rodziny i liczba rodzin objętych asystenturą w latach 2021-2022 oraz prognoza na 2023 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

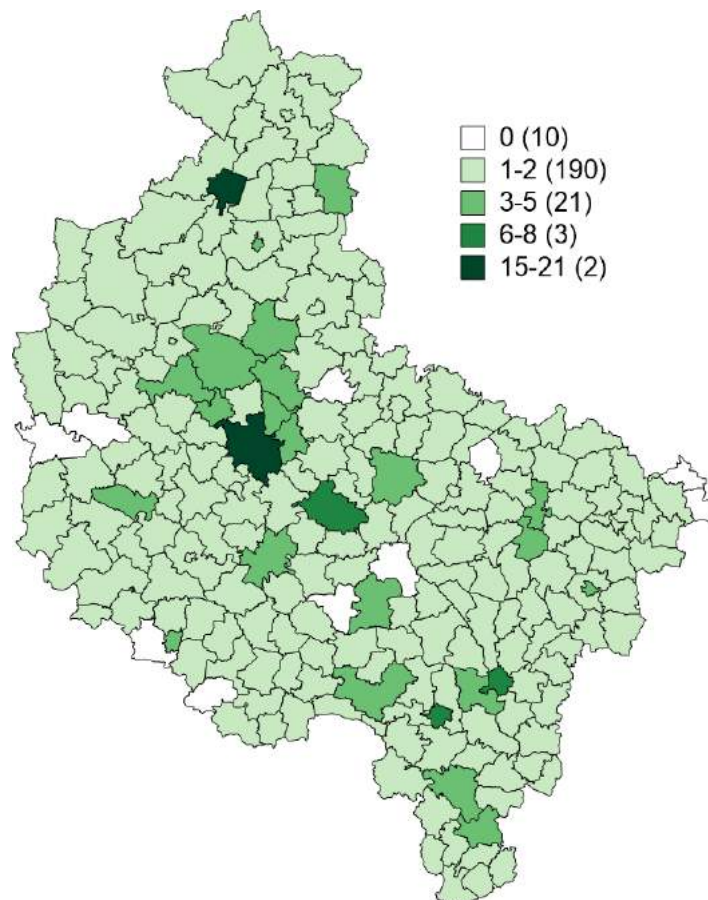
W 2022 roku 354 asystentów zatrudnionych w województwie wielkopolskim współpracowało z 4 017 rodzinami na terenie **216 gmin**, zdecydowana większość gmin (190 spośród 226) zatrudniała od 1 do 2 asystentów rodziny. **Asystent rodziny, zatrudniony na terenie województwa, pracował średnio w ciągu roku z około 11 rodzinami.** Zaznaczyć przy tym należy, że liczba rodzin, z którymi w 2022 roku pracował asystent rodziny, jest wartością uśrednioną. Asystent rodziny może w pewnych okresach czasu pracować z większą⁴ lub mniejszą liczbą rodzin, w zależności od stopnia złożoności problemów w rodzinie. Zadaniem asystenta rodziny jest praca z rodziną, u której zdiagnozowano problemy opiekuńczo-wychowawcze.

Od 1 stycznia 2017 roku, na mocy ustawy z 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”, wprowadzono nowe zadania dla asystentów rodziny – mają oni koordynować wsparcie dla rodziców, którzy oczekują narodzenia nieuleczalnie chorego dziecka.

Na poniższej mapie zaprezentowano skalę zatrudnienia asystentów rodziny w poszczególnych gminach.

⁴ Jednak nie więcej niż z 15 rodzinami w tym samym czasie (art. 15 ust.4 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

Mapa nr 9 Liczba asystentów rodziny w zatrudnionych w gminach województwa wielkopolskiego w 2022 roku (stan na 31 grudnia 2022 r.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za II półrocze 2022 roku.

W 2022 roku wsparciem asystentów rodziny objętych zostało 37,5% (35% w 2021 roku; 4151 rodzin) **otrzymujących pomoc z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych – 10 687 rodzin** (11 800 rodzin w 2021 roku).

Oznacza to, że w dalszym ciągu liczba asystentów rodziny jest zbyt mała w stosunku do potrzeb wynikających z liczby rodzin wymagających wsparcia z powodu problemów w opiece i wychowaniu dziecka.

Zgodnie z zapisami ustawy, wpieranie rodziny jest prowadzone w formie pracy z rodziną oraz pomocy w opiece i wychowaniu dziecka. Asystent rodziny nie jest jedyną formą wsparcia, jakie oferowane jest w gminach w ramach ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Rodzina, jeśli gmina dysponuje taką ofertą, może otrzymać również wsparcie instytucji i podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny, m.in. placówek wsparcia dziennego oraz rodzin wspierających.

W 2022 roku na terenie województwa funkcjonowały 2 rodziny wspierające (m. Poznań, m. Konin), w 2021 roku działała 1 taka rodzina (gmina Ujście). Warto podkreślić, że rodziny wspierające są często powoływane w celu udzielenia pomocy konkretnej rodzinie, w związku z czym ich liczba ulega zmianie w zasadzie co roku. Informacje dotyczące placówek wsparcia dziennego oraz ich liczebności zostały opisane w dalszej części niniejszego opracowania w rozdziale „Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia”.

Wiele jednostek (gminnych i powiatowych) zauważa potrzebę (zwłaszcza w gminach, gdzie ich nie ma) tworzenia placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, jako jednego z elementów systemu wsparcia rodzin z dziećmi. Szczególnie jednostki powiatowe wskazywały, że działalność placówek wsparcia dziennego (skierowana do dzieci i rodziców) oraz ściślejsza współpraca gmin z rodzinami biologicznymi umożliwiłaby utrzymanie dzieci w rodzinach biologicznych lub powrót tych, które są już w pieczy zastępczej, tam gdzie jest to możliwe.

6. Powiat – zadania PCPR oraz MOPR

6.1. *Pieczą zastępczą*

Do głównych zadań samorządu powiatu wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny i systemu pieczy zastępczej należą w szczególności:

- organizowanie pieczy zastępczej w placówkach, poprzez tworzenie warunków do powstawania oraz działania rodzin pomocowych, rodzinnych domów dziecka, placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej,
- wsparcie dla usamodzielniających się osób, opuszczających rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo-wychowawcze,
- organizowanie szkoleń dla kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe, niezawodowe oraz prowadzących rodzinne domy dziecka.

Zadania powiatu w zakresie pieczy zastępczej starosta wykonuje za pośrednictwem powiatowego centrum pomocy rodzinie oraz organizatora(ów) rodzinnej pieczy zastępczej.

Organizacja pieczy zastępczej jest zadaniem własnym powiatu. Pieczę zastępczą ma zapewnić pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka. Wyróżniamy:

- rodzinną pieczę zastępczą,
- instytucjonalną pieczę zastępczą.

6.1.1. Rodzinna piecza zastępcza

Rodzinna piecza zastępcza jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców. Zapewnia pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka, przygotowanie dziecka do samodzielnego i odpowiedzialnego życia, zaspokojenia potrzeb emocjonalnych dzieci ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb bytowych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalno-rekreacyjnych. Formami rodzinnej pieczy zastępczej są:

1) rodzina zastępcza:

a) spokrewniona,

b) niezawodowa, umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa),

c) zawodowa – umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa), w tym:

- zawodowa specjalistyczna – umieszcza się w niej w szczególności: dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, dzieci na podstawie ustawy z dnia 26 X 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, małoletnie matki z dziećmi,
- zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego – przyjmuje dziecko na podstawie orzeczenia sądu w przypadku, gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną, na wniosek rodziców, dziecka lub innej osoby w przypadku, o którym mowa w art. 12a ustawy z dnia 29 VII 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie,

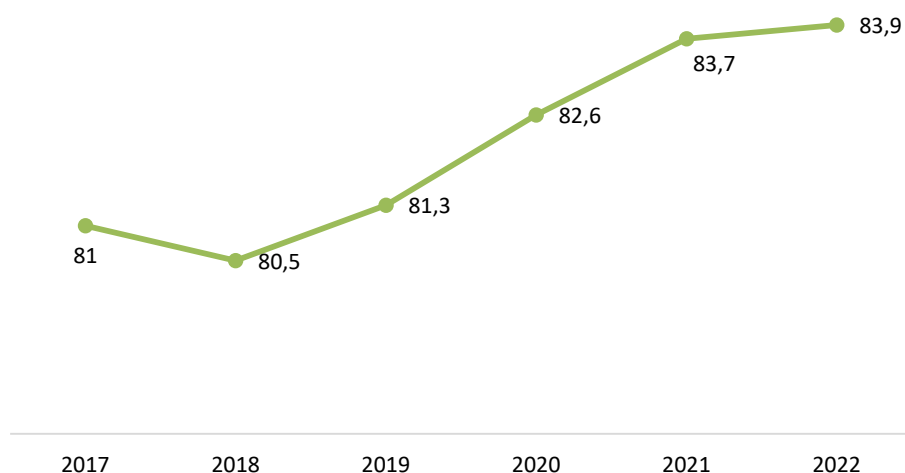
2) rodzinny dom dziecka – w tym samym czasie może w nim przebywać łącznie nie więcej niż 8 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa)⁵.

Ze sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wynika, że w 2022 roku na terenie województwa wielkopolskiego w pieczy zastępczej przebywało **5 913 dzieci** (↑ o 85 dzieci), z czego 83,9% umieszczonych zostało w jej rodzinnych formach. łącznie, na terenie województwa funkcjonowało **3 198 rodzin zastępczych** (↑ o 54 rodziny), w których przebywało **4 964 dzieci** (↑ o 84 dzieci).

⁵ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. 2022.0.447 t. j.).

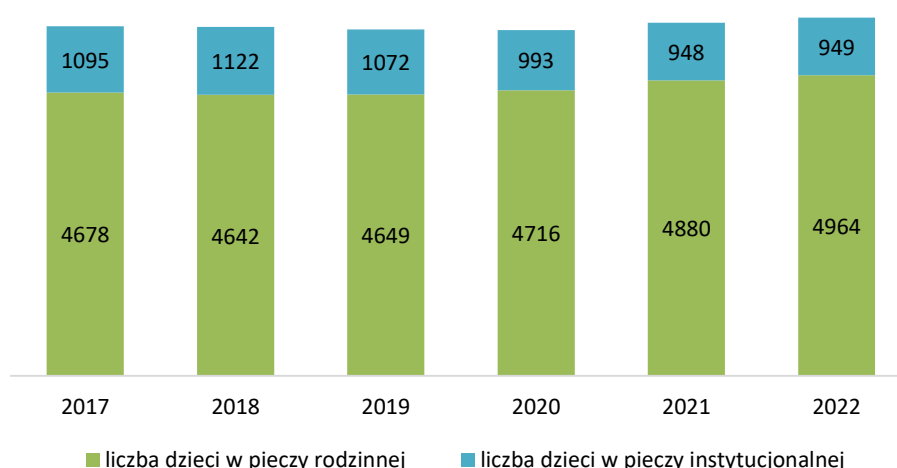
W ostatnich latach widać powolny, ale stopniowy spadek liczby dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz rosnący odsetek dzieci umieszczanych w rodzinnych formach pieczy zastępczej (wzrost o 2,9 p. p. w przeciągu ostatnich 5 lat).

Wykres nr 20 Odsetek dzieci przebywających w rodzinnych formach pieczy zastępczej w latach 2017-2022

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za lata 2017-2022.

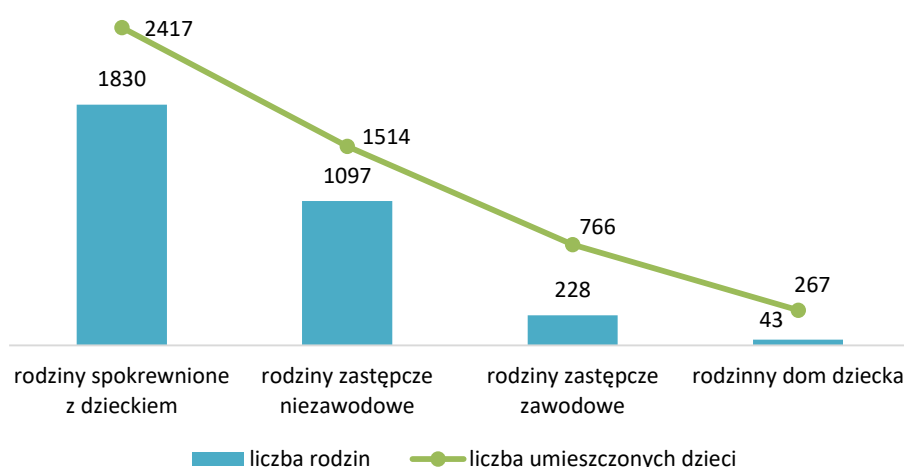
Wykres nr 21 Liczba dzieci przebywających w rodzinnych i instytucjonalnych formach pieczy zastępczej w latach 2017-2022

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za lata 2017-2022.

W 2022 roku w Wielkopolsce funkcjonowało **1 830 rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem** (↑ o 3 rodziny), w których wychowywało się **2 417 dzieci** (↑ o 15 dzieci). Zanotowano również wzrost liczby **rodzin zastępczych niezawodowych** – **1 097** w roku 2022 (↑ o 56 rodzin), które zapewniły opiekę 1 514 dzieciom. Z danych wynika, że w roku oceny **zmałała za to liczba rodzin zastępczych zawodowych** (z 239 do 228), co nie jest dobrą informacją, ze względu na występujące w tym zakresie spore deficyty. Pod koniec 2022 roku przebywało w nich 766 dzieci. W roku oceny zwiększyła się nieznacznie liczba **placówek pogotowia rodzinnego** – z **34 do 36** (158 dzieci umieszczonych), zmniejszyła za to liczba **rodzin zastępczych specjalistycznych** – z **33 do 29 rodzin** (79 dzieci umieszczonych). **Z 37 do 43** zwiększyła się liczba **rodzinnych domów dziecka**, a liczba dzieci tam przebywających wyniosła w roku oceny 267 dzieci (↑ o 30 dzieci).

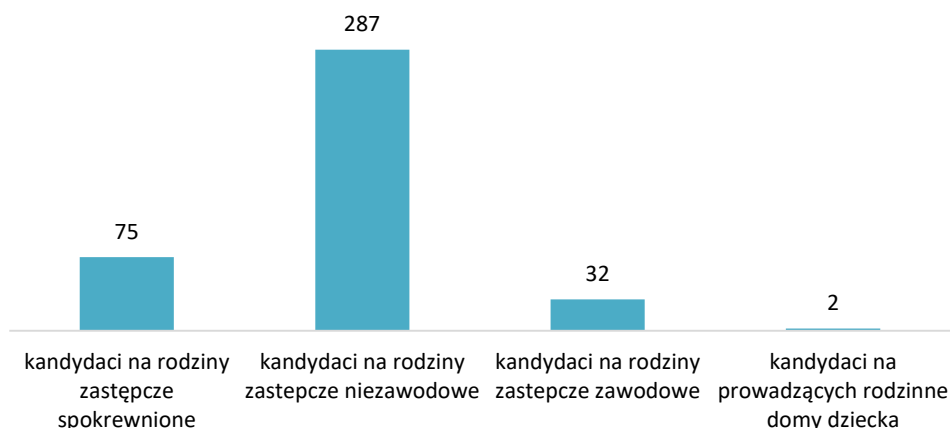
Wykres nr 22 Rodziny zastępcze i dzieci w nich przebywające w 2022 roku, w podziale na typy rodzin

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za II półrocze 2022 r.

W 2022 roku zostało przeszkolonych 396 kandydatów do prowadzenia rodzin zastępczych, z czego zdecydowana większość to kandydaci na prowadzenie rodzin zastępczych niezawodowych (287).

Wykres nr 23 Kandydaci przeszkoleni w 2022 roku do prowadzenia rodzin zastępczych, w podziale na typy rodzin

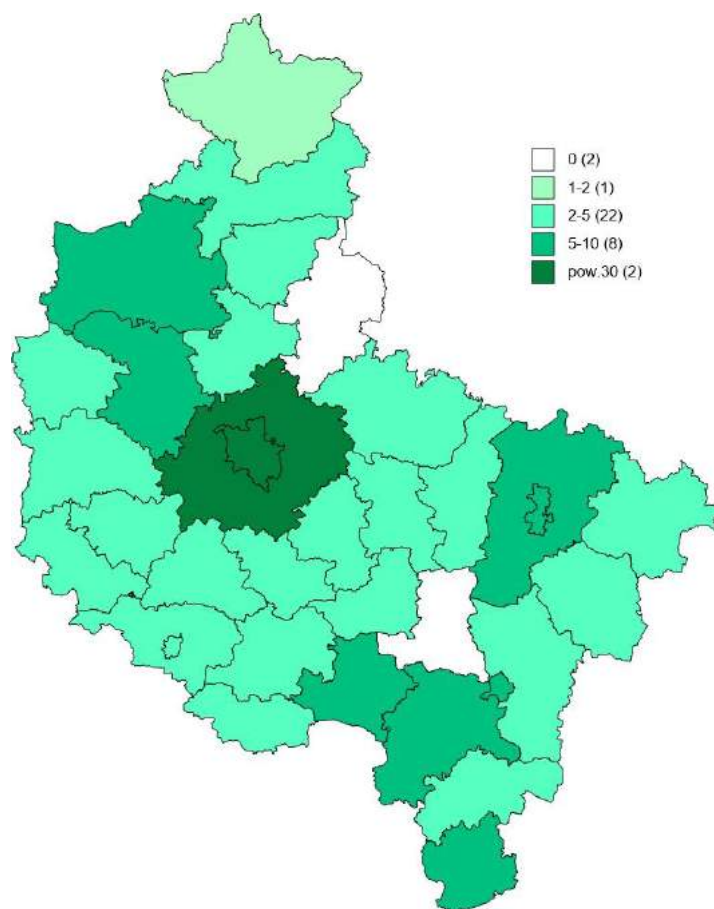
Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za I i II półrocze 2022 r.

Zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka obejmuje się opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej może mieć pod opieką maksymalnie 15 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka.

Liczba zatrudnionych koordynatorów nieznacznie zmniejszyła się w porównaniu z ubiegłym rokiem, w roku oceny wyniosła **160** (↓ o 3 osoby). W 2022 roku pracowali oni z 2 417 rodzinami zastępczymi, co oznacza, że **opieką koordynatorów jest objętych 75,6% rodzin zastępczych z województwa wielkopolskiego** (↑ o 1,0 p. p.).

Pod koniec 2022 roku koordynatorzy nie działali w powiatach: pleszewskim i wągrowieckim, natomiast najwięcej było ich zatrudnionych w powiatach: m. Poznań (32), poznańskim (10) i krotoszyńskim (9).

Mapa nr 10 Liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej w województwie wielkopolskim w 2022 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za II półrocze 2021 r.

6.1.2. Instytucjonalna piecza zastępcza

Instytucjonalna piecza zastępcza na poziomie powiatów jest sprawowana w formie placówek opiekuńczo-wychowawczych, które są prowadzone jako placówki typu:

- a) interwencyjnego – zapewniają doraźną opiekę nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej, w szczególności placówka jest obowiązana przyjąć dziecko w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia mu opieki,
- b) rodzinnego – wychowują dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się; umożliwiają wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu, współpracują z koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej i asystentem rodzin,
- c) socjalizacyjnego – zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokajają jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne; realizują przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku; podejmują działania w celu powrotu dziecka do rodziny; zapewniają dziecku dostęp do kształcenia

dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych; obejmują dziecko działaniami terapeutycznymi, zapewniają korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych,

d) specjalistyczno-terapeutycznego – sprawują opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w szczególności: legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności; wymagającym stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii; wymagającym wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych. Placówka zapewnia zajęcia wychowawcze, socjoterapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, terapeutyczne, rekompensujące braki w wychowaniu w rodzinie i przygotowujące do życia społecznego, a dzieciom niepełnosprawnym także odpowiednią rehabilitację i zajęcia rewalidacyjne⁶.

W ostatnich latach obserwujemy coroczny przyrost liczby placówek, związany z koniecznością dostosowania ich warunków do wymogów ustawowych, ale również powolny spadek liczby wychowanków. W roku 2022 w województwie wielkopolskim działały **74 placówki opiekuńczo-wychowawcze** (↑ o 6), w tym 57 pełniło rolę socjalizacyjną, 20 – interwencyjną, a 13 – rodzinną (placówki mogą łączyć poszczególne zadania)⁷. Według sprawozdań powiatowych zapewniły one opiekę **949 dzieciom** (↑ o 1 dziecko). W **13 placówkach typu rodzinnego** przebywało **85 dzieci**.

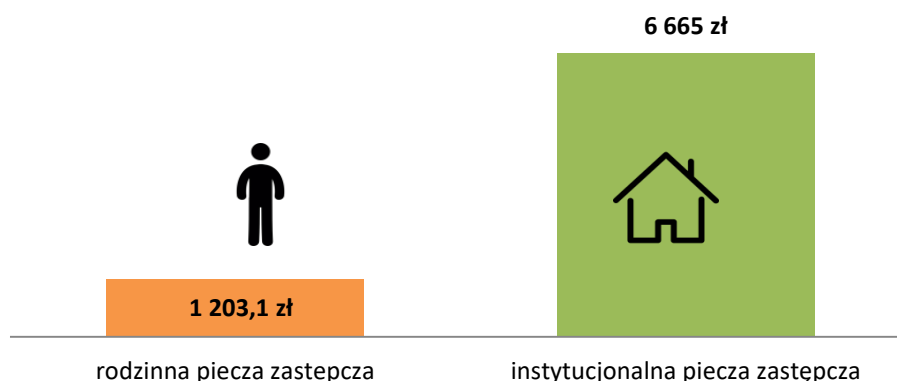
Z zestawienia kosztów, jakie samorządy powiatowe wydatkują na poszczególne rodzaje pieczy zastępczej wynika, że **średniomiesięczny koszt utrzymania 1 wychowanka placówki opiekuńczo-wychowawczej wyniósł w 2021 roku 6 665 zł.** (↑ o 756,37 zł). Dla porównania, kwota wydatkowana na utrzymanie 1 wychowanka w rodzinnej pieczy zastępczej⁸ jest ponad pięciokrotnie niższa – i w 2022 roku wyniosła **1 203, 1 zł.**

⁶ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. 2022.0.447 t. j.).

⁷ Nie działała za to żadna placówka specjalistyczno-terapeutyczna.

⁸ Z obliczeń wyłączona została piecza rodzinna spokrewniona.

Wykres nr 24 Średni miesięczny koszt utrzymania 1 wychowanka w placówce opiekuńczo-wychowawczej oraz w rodzinnej pieczy zastępczej (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ze sprawozdań z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za I i II półrocze 2022 r. oraz sprawozdania OZPS za 2022 r.

6.2. Usamodzielnienie

Osobie opuszczającej, po osiągnięciu pełnoletności, rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną przysługuje pomoc na usamodzielnienie.

Przez osobę usamodzielnianą rozumie się również osobę, której pobyt w rodzinnej pieczy zastępczej ustał na skutek śmierci osób tworzących rodzinę zastępczą lub osoby prowadzącej rodzinny dom dziecka, w okresie 6 miesięcy przed osiągnięciem przez osobę usamodzielnianą pełnoletności.

W ustawie wyróżniono następujące formy pomocy dla ww. kategorii osób:

1) pomoc na:

- ❖ kontynuowanie nauki,
- ❖ usamodzielnienie,
- ❖ zagospodarowanie;

2) pomoc w uzyskaniu:

- ❖ odpowiednich warunków mieszkaniowych,
- ❖ zatrudnienia;

3) pomoc prawna i psychologiczna.

Pomoc ta może mieć charakter pieniężny (przyznanie świadczenia pieniężnego) lub niepieniężny (pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie w formie rzeczowej, pomoc prawna i psychologiczna)⁹.

⁹ Art.140, p.1 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U.2022.0.447 t. j.

W roku oceny **533 pełnoletnie osoby w województwie opuściły pieczę zastępczą**, w tym 392 pieczę rodzinną, 141 – instytucjonalną, a także 69 osób opuściło instytucje, o których mowa w art. 88 ust.1 ustawy o pomocy społecznej, tj. domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę oraz młodzieżowe ośrodki wychowawcze.

Na wsparcie usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej w 2022 roku przeznaczono ogółem 6 344 695 zł. Najczęściej udzielaną formą świadczeń jest niezmiennie pomoc na kontynuowanie nauki (63,1% łącznej kwoty), następnie na usamodzielnienie (28,8%) oraz na zagospodarowanie (8,2%).

6.3. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób z niepełnosprawnością

W roku oceny w ramach rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami w sprawozdaniach powiatowych uwzględnione zostały następujące formy wsparcia: pomoc na likwidację barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się, turnusy rehabilitacyjne, zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny, dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki, dofinansowanie usług tłumacza języka migowego lub tłumacza-przewodnika oraz działania realizowane w ramach programu „Aktywny samorząd”.

Ogólna kwota dofinansowania zadań realizowanych przez wielkopolskie powiaty w 2022 r. w ramach **rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych wyniosła 138 036 258 zł** (↑ o 15 914 567 zł).

Jeśli chodzi o zasięg udzielonego wsparcia, to najliczniejsza grupa osób z niepełnosprawnościami, tj. 17 569 os. (↓ o 1 471 os.) skorzystała z **pomocy w zaopatrzeniu w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny**. Kwota dofinansowania na realizację tego zadania w 2022 roku wyniosła 19 104 690 zł (↑ o 703 438 zł).

Ze wsparcia w postaci turnusów rehabilitacyjnych skorzystało 8 333 Wielkopolan (↑ o 832 os.), na łączną kwotę 11 994 151zł (↑ o 1 854 220 zł).

Spora grupa osób z niepełnosprawnościami (10 373 os.) skorzystała również z dofinansowania 206 imprez (↑ o 31) w ramach zadania: **dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki**. Tego typu wydarzenia odbyły się na terenie niektórych powiatów, najliczniej w: gnieźnieńskim (25), śremskim (22), i nowotomyskim (19).

W roku 2022 wszystkie wielkopolskie powiaty realizowały **Program „Aktywny samorząd”**. Jest to program dofinansowany przez PFRON, którego celem jest wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo osób z niepełnosprawnościami w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji.

W jego ramach w 2022 roku realizowano następujące zadania:

1) Moduł I – likwidacja barier utrudniających aktywizację społeczną i zawodową, w tym:

a) Obszar A – likwidacja bariery transportowej:

- Zadanie 1 – pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu, adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności (do 16 roku życia) lub osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu ruchu,
- Zadanie 2 – pomoc w uzyskaniu prawa jazdy, adresowana do osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu ruchu,
- Zadanie 3 – pomoc w uzyskaniu prawa jazdy, adresowana do osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu, w stopniu wymagającym korzystania z usług tłumacza języka migowego,
- Zadanie 4 – pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu, adresowana do osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu,

b) Obszar B – likwidacja barier w dostępie do uczestniczenia w społeczeństwie informacyjnym:

- Zadanie 1 – pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania, adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności (do 16 roku życia) lub do osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu wzroku lub obu kończyn górnych,
- Zadanie 2 – dofinansowanie szkoleń w zakresie obsługi nabytego w ramach programu sprzętu elektronicznego i oprogramowania,
- Zadanie 3 – pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania, adresowana do osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu wzroku,
- Zadanie 4 – pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania, adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności (do 16 roku życia) lub osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem

niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu i trudnościami w komunikowaniu się za pomocą mowy,

- Zadanie 5 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego sprzętu elektronicznego, zakupionego w ramach programu, adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności (do 16 roku życia) lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności,

c) Obszar C – likwidacja barier w poruszaniu się:

- Zadanie 1 – pomoc w zakupie wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności (do 16 roku życia) lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności i dysfunkcją uniemożliwiającą samodzielne poruszanie się za pomocą wózka inwalidzkiego o napędzie ręcznym,
- Zadanie 2 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego skutera lub wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym, adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności (do 16 roku życia) lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności,
- Zadanie 3 – pomoc w zakupie protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne, tj. protezy co najmniej na III poziomie jakości, adresowana do osób ze stopniem niepełnosprawności,
- Zadanie 4 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne, (co najmniej na III poziomie jakości), adresowana do osób ze stopniem niepełnosprawności,
- Zadanie 5 – pomoc w zakupie skutera inwalidzkiego o napędzie elektrycznym lub oprzyrządowania elektrycznego do wózka ręcznego, adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności (do 16 roku życia) lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu ruchu powodującą problemy w samodzielnym przemieszczaniu się i posiadających zgodę lekarza specjalisty na użytkowanie przedmiotu dofinansowania,

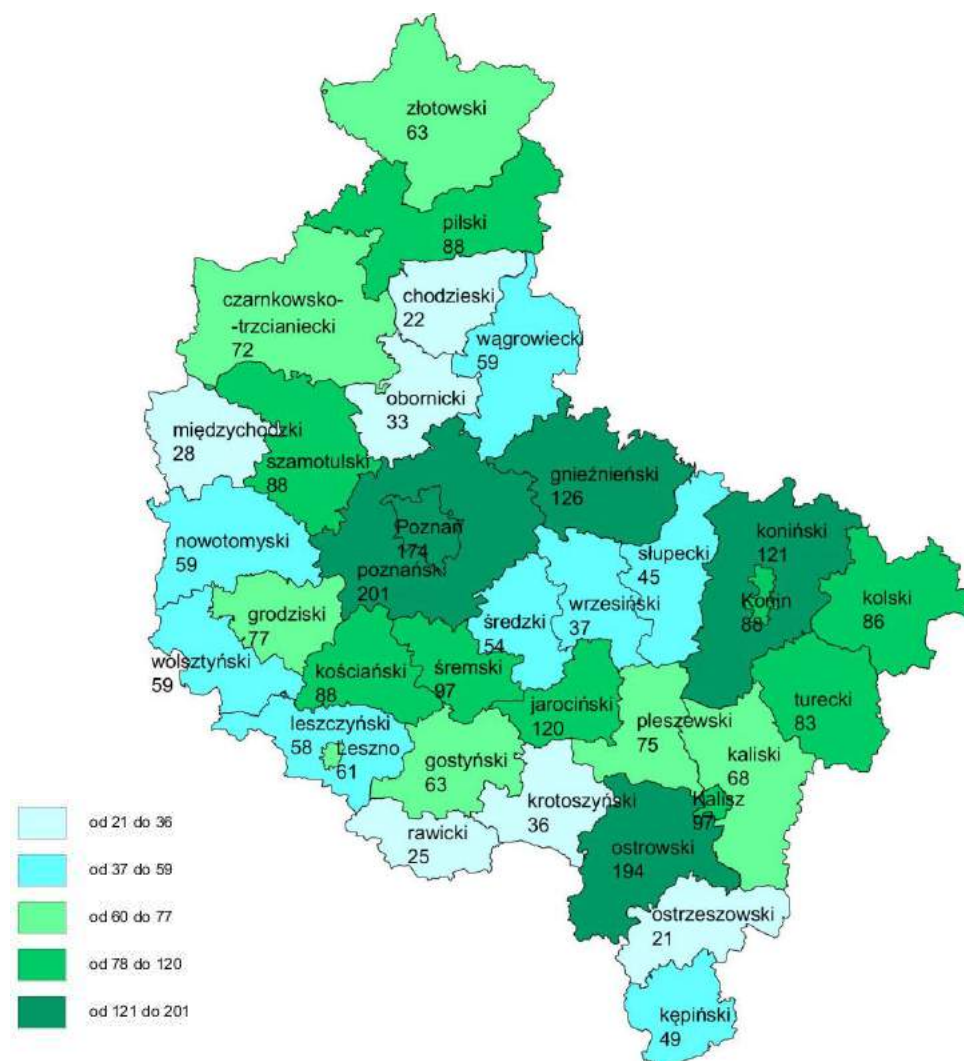
d) Obszar D – pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej (dziecka przebywającego w żłobku lub przedszkolu albo pod inną tego typu opieką), adresowana do osób ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, którzy są przedstawicielem ustawowym lub opiekunem prawnym dziecka;

2) Moduł II – pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym, adresowana do osób ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, pobierających naukę w szkole

wyższej lub szkole policealnej lub kolegium, a także do osób mających przewód doktorski otwarty poza studiami doktoranckimi¹⁰.

W ramach programu „Aktywny samorząd” w 2022 roku **9 321 osobom** z niepełnosprawnościami (↑ o 682 os.) udzielono łącznie **2 715 świadczeń** (↓ o 329 świadczeń) **na kwotę 18 781 698 zł** (↑ o 1 921 106 zł). Najwięcej wypłacono ich w powiatach: poznańskim (201), ostrowskim (194) i w m. Poznań (178).

Mapa nr 11 Liczba świadczeń udzielonych w ramach programu „Aktywny samorząd” w 2022 roku

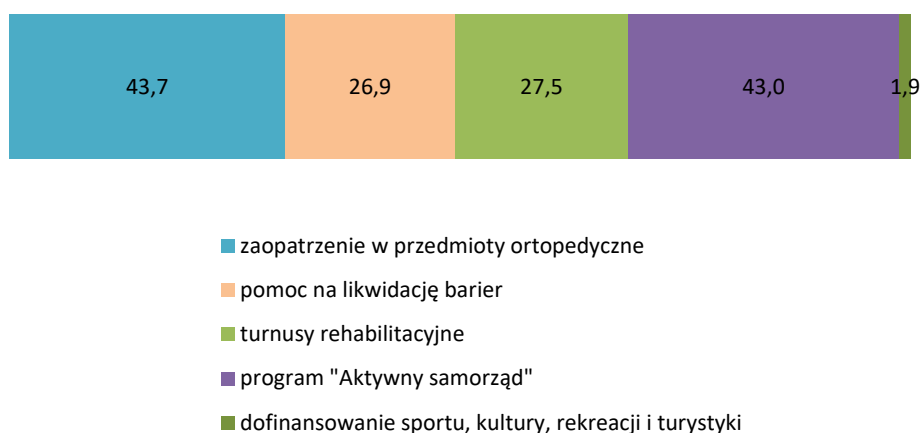

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2022 r.

Spośród opisanych powyżej zadań największą część budżetu stanowiło zaopatrzenie osób potrzebujących w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny (43,7%) oraz finansowanie związane z realizacją programu „Aktywny samorząd” – 43,0% budżetu.

¹⁰ <https://www.pfron.org.pl/aktualnosci/szczegoly-aktualnosci/news/aktywny-samorzad-w-2022-roku/>, dostęp na 16.05.2023 r.

Wykres nr 25 Struktura wydatków na zadania realizowane przez samorzady powiatowe w ramach rehabilitacji społecznej i zawodowej w 2022 roku (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

Z nadesłanych sprawozdań wynika, że w 2022 r. z możliwości dofinansowania usług tłumacza migowego lub tłumacza-przewodnika skorzystały powiaty: gnieźnieński oraz m. Kalisz, na łączną kwotę 3 418 zł.

7. Kadra jednostek organizacyjnych pomocy społecznej

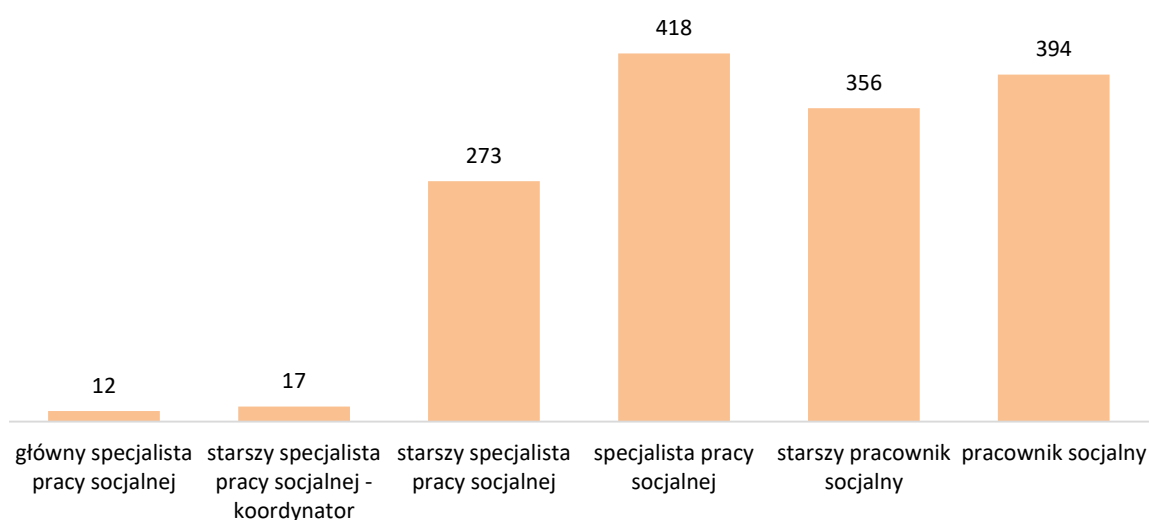
7.1. Struktura kadry socjalnej

Na wstępie należy zaznaczyć, że dane dotyczące kadry jednostek organizacyjnych pomocy społecznej nie są porównywalne z latami poprzednimi, z uwagi na zmiany w sprawozdawczości resortowej¹¹. Kadre, która pracuje na podstawie ustawy o pomocy społecznej lub jest wsparciem organizacyjnym dla wielkopolskich OPS, PCPR w 2022 roku stanowiło **4 705 pracowników, z czego niespełna 1/3 stanowili pracownicy socjalni**. W przeliczeniu na pełne etaty dane prezentowały się następująco: 4 528,87 etatów, w tym pracownicy socjalni na podstawie ustawy o pomocy społecznej pracują w ramach 1 451,1 etatów.

¹¹ Do 2017 roku dane dotyczące kadry jednostek organizacyjnych pomocy społecznej pozyskiwano ze sprawozdania Ocena Zasobów Pomocy Społecznej. W związku ze zmianą formularza od 2018 roku ww. dane pozyskiwano ze sprawozdania resortowego MRPIPS-03, a od 2021 ze sprawozdania MRPIPS-06. W niniejszym opracowaniu dalej korzysta się z danych ze sprawozdania MRPIPS-06, jednak po zmianie objaśnień w sprawozdaniu ujmowani są teraz pracownicy, których zadania wg kierowników jednostek są bezpośrednio związane z zapisami ustawy o pomocy społecznej lub wykonują zadania obsługowe jednostki. Nie wykazuje się pracowników, którzy pracują na podstawie innych ustaw niż ustawa o pomocy społecznej.

Spośród **1 475 (1 451,1 pełnych etatów) pracowników socjalnych zatrudnionych wyłącznie w ośrodkach pomocy społecznej i wykonujących zadania na podstawie ustawy o pomocy społecznej**, 691 pracowało na stanowisku specjalisty bądź starszego specjalisty, 750 na stanowiskach pracownika socjalnego i starszego pracownika socjalnego oraz 12 na stanowisku głównego specjalisty pracy socjalnej oraz 17 starszego specjalisty pracy socjalnej - koordynatora. Dokładną strukturę stanowisk pracowników socjalnych w OPS przedstawia poniższy wykres.

Wykres nr 26 Struktura stanowisk pracowników socjalnych OPS (wykonujących zadania na podstawie ustawy o pomocy społecznej)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MRiPS-06 za 2022 r.

W 2022 roku pracę terenową w rejonach opiekuńczych wykonywało 1 386 spośród 1 475 pracowników socjalnych OPS. Dodatkowo w ośrodkach pracowało łącznie 15 aspirantów pracy socjalnej.

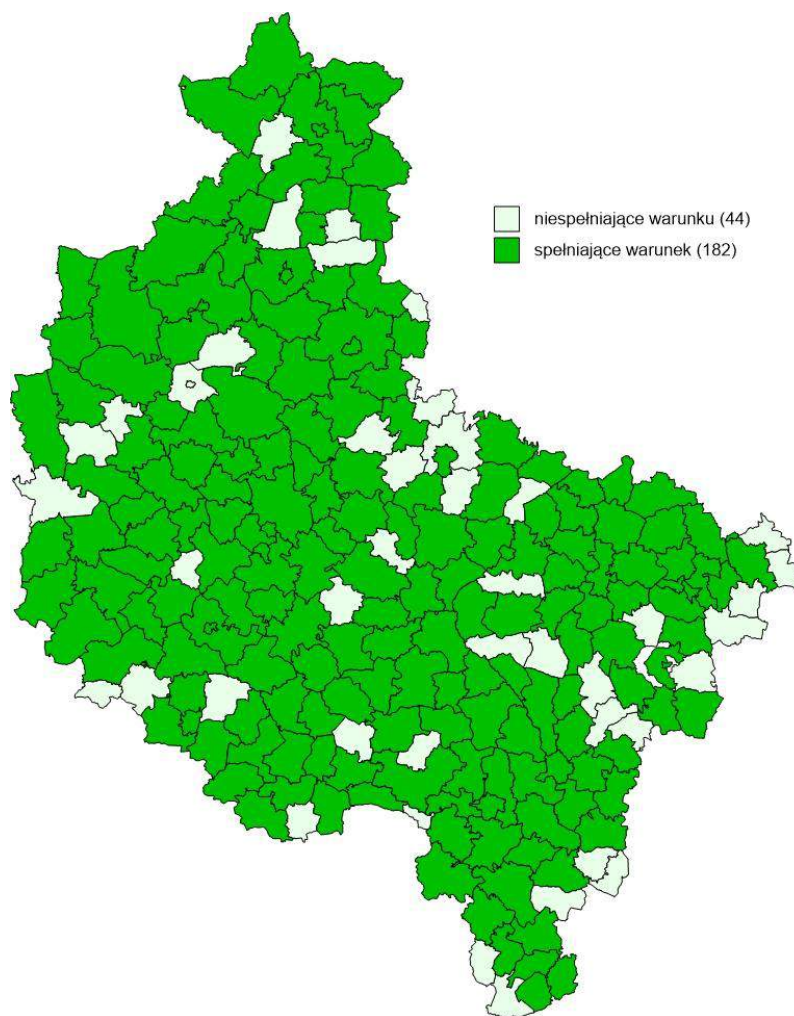
W skład kadry jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej w województwie wchodzi dodatkowo pracownicy służb wojewody realizujący zadania z zakresu pomocy społecznej, regionalnego ośrodka polityki społecznej, klubów integracji społecznej, domów pomocy społecznej, placówek specjalistycznego poradnictwa, ośrodków interwencji kryzysowej, ośrodków wsparcia.

łącznie, kadre jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej w 2022 roku (wykonującą zadania na podstawie ustawy o pomocy społecznej lub będącą wsparciem organizacyjnym) tworzyło **10 432 os. zatrudnionych w ramach 9 983,34 etatów.**

7.2. Dostępność kadry socjalnej

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej nakłada na ośrodki pomocy społecznej obowiązek zatrudniania pracowników socjalnych proporcjonalnie do liczby mieszkańców (1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 2 000 mieszkańców gminy) lub do liczby rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną (1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 środowisk). Ponadto ośrodek powinien zatrudniać **nie mniej niż 3 pracowników socjalnych**, nawet w przypadku, gdy wcześniej wymienione wskaźniki są przez gminę osiągnięte. **W 2022 ten wymóg ustawowy nie był spełniony w 44 gminach województwa wielkopolskiego** (o 1 więcej niż w poprzednim roku). Gminy, które nie zatrudniają minimalnej liczby pracowników są rozproszone w całym województwie. Najmniej takich gmin jest w środkowej części województwa, w okolicach miasta Poznań.

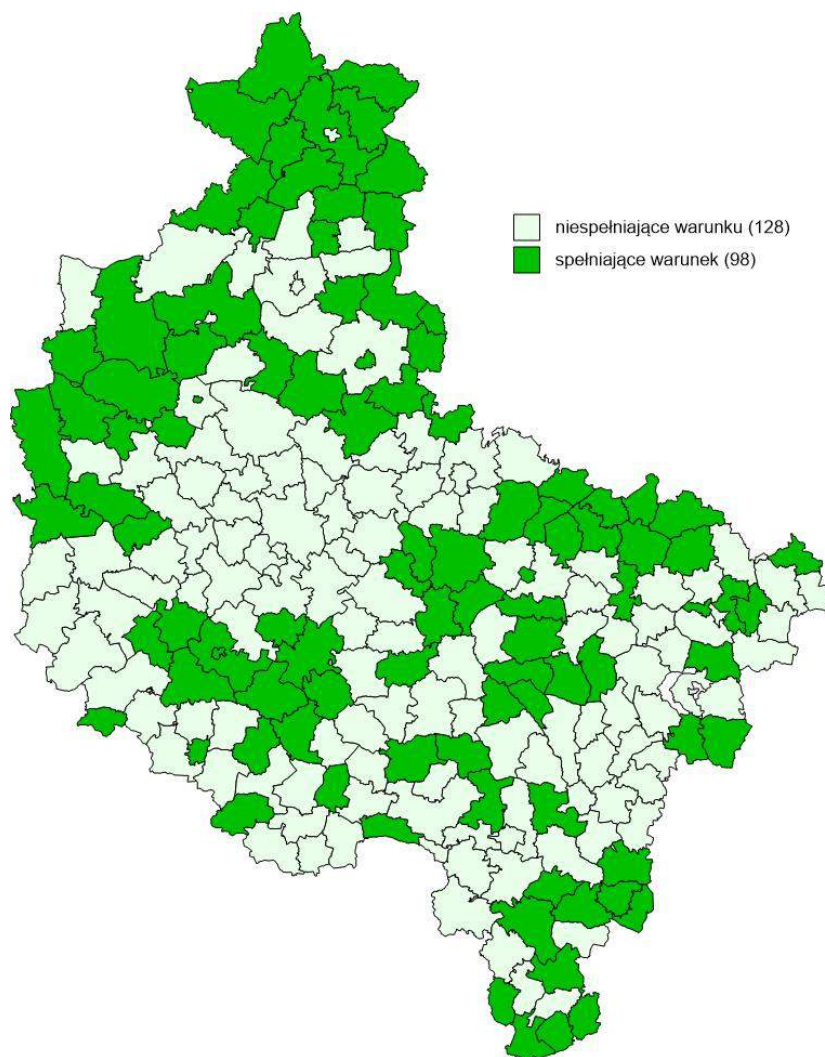
Mapa nr 12 Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w 2022 roku – zatrudnienie minimum 3 pracowników socjalnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MRiPS-06 za 2022 r.

Według danych zawartych w sprawozdaniu MRiPS-06 w 2022 roku ponad połowa wielkopolskich gmin (128 z 226) nie spełniła warunku zatrudnienia 1 pracownika socjalnego w przeliczeniu na 2 000 mieszkańców. W porównaniu z rokiem poprzednim sytuacja ta uległa polepszeniu, ponieważ ubyło gmin niespełniających ww. warunku (↓11 gminy). **Średnia wartość wskaźnika „1 pracownik socjalny na 2 000 mieszkańców” w województwie wielkopolskim osiągnęła w 2022 roku wartość 0,83**, czyli niższą niż w poprzednim roku (na podstawie danych z gmin i miast na prawach powiatu). Wśród gmin o najniższej wartości wskaźnika zatrudnienia pracowników socjalnych w roku oceny znalazły się gminy: Komorniki (0,28), Gniezno - gmina (0,29), Tarnowo Podgórne (0,37), Dopiewo (0,38), Pobiedziska (0,38). Najwyższą wartość osiągnęły natomiast: Zakrzewo (2,04), Miasteczko Krajeńskie (1,98), Powidz (1,79), Chocz (1,79), Sieraków (1,7).

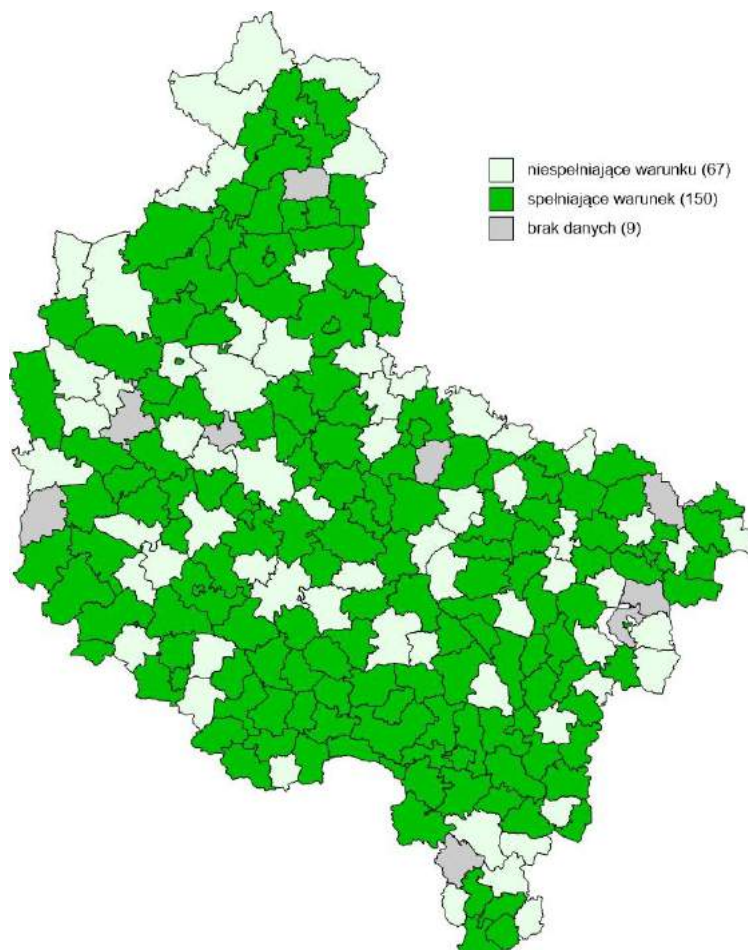
Mapa nr 13 Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w 2022 roku (Liczba pracowników socjalnych w przeliczeniu na pełen etat x 2000/liczba mieszkańców gminy i miasta na prawach powiatu)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MRiPS-06 za 2022 r.

W związku z tym, że wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 2000 mieszkańców gminy” nie do końca oddaje rzeczywistą dostępność pracowników socjalnych, ze względu na występujące między gminami różnice w faktycznej liczbie osób objętych pomocą społeczną, gminy zamiennie stosują wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną”. **Średnia wartość wskaźnika dostępności kadry socjalnej dla rodzin i osób korzystających z pracy socjalnej w wielkopolskich gminach i miastach na prawach powiatu w 2021 roku wynosił 1,09.** Nie oznacza to jednak, że wymóg ustawy we wszystkich gminach był spełniony. Na terenie województwa **67 gmin nie spełniało tego wymogu** nie licząc 9 gmin, które wykazały wartość 0 w miejscu sprawozdania, gdzie ujmuje się liczbę środowisk objętych pracą socjalną.

Mapa nr 14 Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w 2022 roku (Liczba pracowników socjalnych w przeliczeniu na pełen etat/liczba rodzin objętych pracą socjalną gminy i miasta na prawach powiatu x 50)

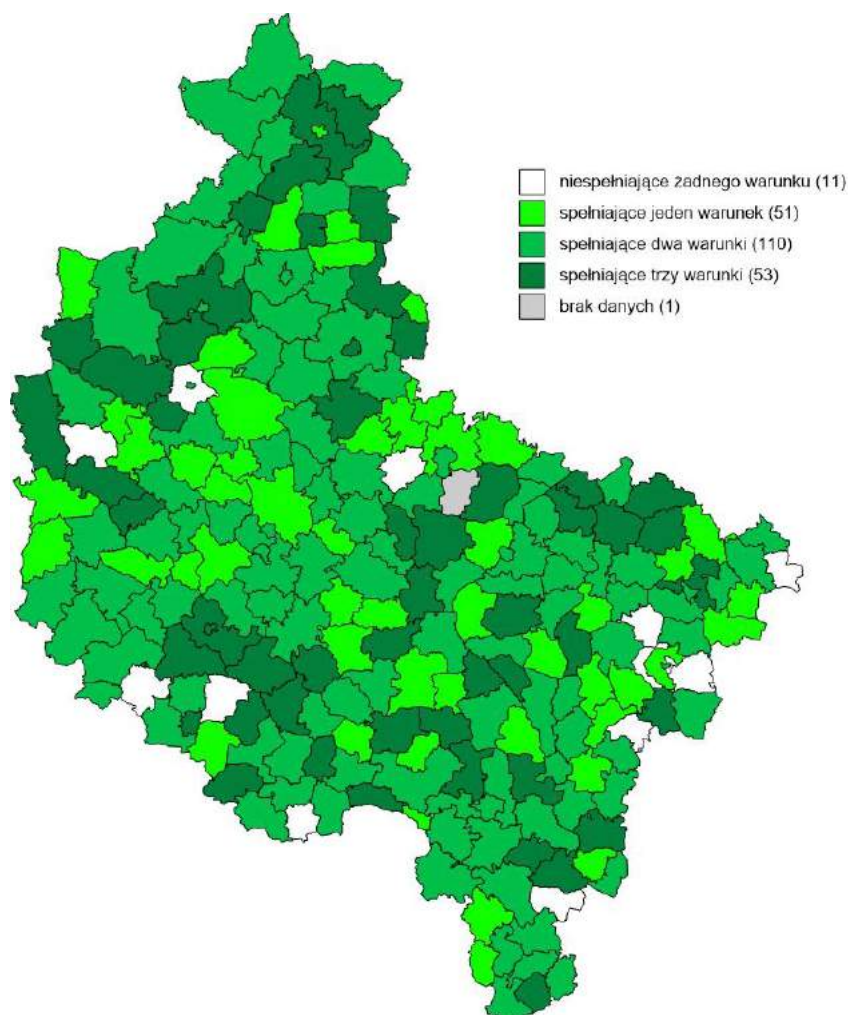

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MRiPS-06 za 2022 r.

Podkreślić jednak należy, że i ten wskaźnik nie oddaje rzeczywistego obciążenia pracą pracowników socjalnych, ponieważ nie ujmuje się w nim tych osób, które nie zostały objęte pracą socjalną,

a otrzymały świadczenie z pomocy społecznej (stąd bardzo wysoki lub bardzo niski wskaźnik w przypadku niektórych gmin). Z każdą osobą, która zgłasza się do gminy w celu otrzymania pomocy, pracownik socjalny przeprowadza wywiad środowiskowy, aby ustalić sytuację życiową osoby (rodziny) i zakres niezbędnego wsparcia. Często pomoc ogranicza się jedynie do przyznania świadczeń z pomocy społecznej, co wiąże się z pracą administracyjno-biurową, którą niejednokrotnie wykonuje pracownik socjalny. **W związku z tym, aby wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną” rzeczywiście dostarczał informacji nt. dostępności pracownika socjalnego i pracy socjalnej, niezbędne jest oddzielenie pracy socjalnej od udzielanych świadczeń** (co miałyby spowodować zapowiadana od lat zmiana systemowa w pomocy społecznej). Na obecną chwilę analizę dostępności kadry socjalnej należy prowadzić łącznie w oparciu o opisane wyżej wskaźniki oraz dane dotyczące korzystających z różnych form pomocy i wsparcia. Na poniższej mapie zaprezentowane zostały dane dotyczące spełniania wszystkich trzech wyżej opisanych wymogów dotyczących dostępności kadry pracy socjalnej.

Mapa nr 15 Spełnianie wszystkich warunków dostępności kadry pracy socjalnej w 2022 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MRiPS-06 za 2022 r.

Przedstawiciele JOPS wskazywali również na potrzebę ciągłego podnoszenia kompetencji pracowników socjalnych, asystentów rodziny, koordynatorów pieczy zastępczej i innych pracowników poprzez szkolenia i inne formy kształcenia w celu zapewnienia najwyższego standardu usług oraz zwiększenia skuteczności działania pomocy społecznej.

Bardzo często pojawiały się wnioski dotyczące umożliwienia dostępu i finansowania usług superwizji dla pracowników pomocy społecznej (przede wszystkim pracowników socjalnych i asystentów rodziny) jako jednego z czynników służących profilaktyce wypalenia zawodowego wśród kadry oraz poprawiających jakość pracy z klientem.

Ponadto coraz częściej wskazuje się na konieczność zwiększania przez samorządy nakładów finansowych na wynagrodzenia dla kadry socjalnej oraz podniesienie tychże wynagrodzeń. Wg przedstawicieli JOPS wynagrodzenia pracowników socjalnych są nieadekwatne w stosunku do oczekiwań związanych z kwalifikacjami (skończone studia, kursy, itp.), umiejętnościami kadry socjalnej i faktycznie wykonywanymi obowiązkami oraz nowymi zadaniami nakładanymi na pracowników sektora pomocy społecznej. Ponadto często brakuje jasnej ścieżki awansu, szczególnie w małych ośrodkach.

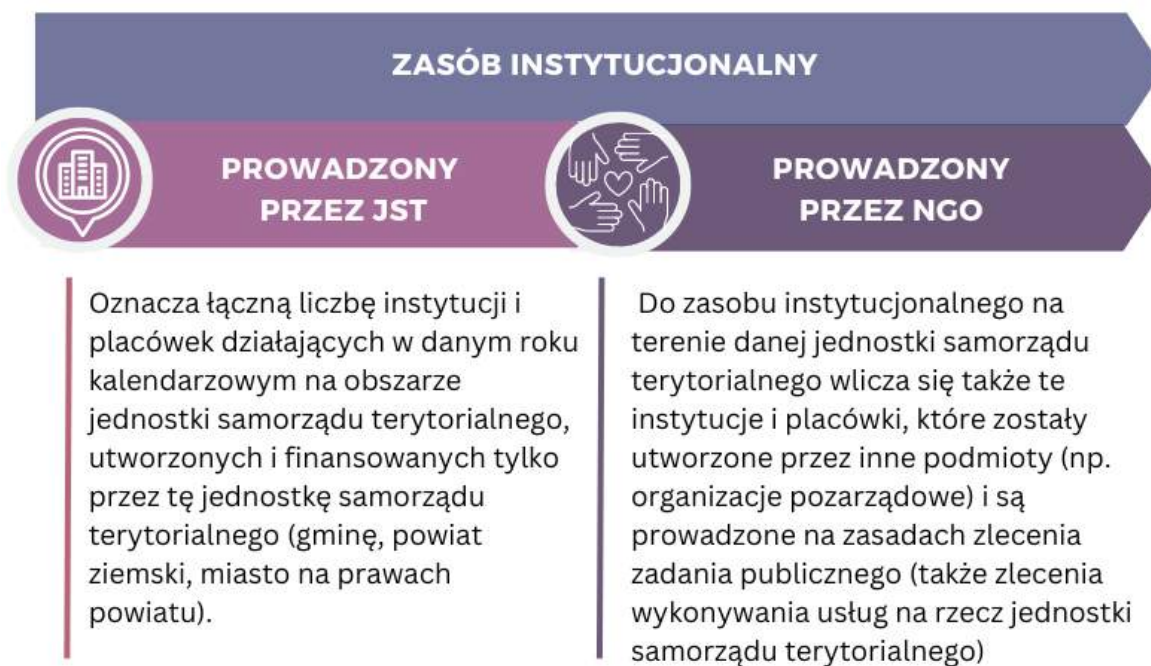
Zdaniem JOPS pogłębia się problem z zatrudnieniem pracowników socjalnych, ponieważ coraz mniej osób jest zainteresowanych podjęciem pracy w zawodzie („o niskim prestiżu społecznym” i „bardzo stresogennym”) za proponowane wynagrodzenie. Jednostki, które nie spełniały kryteriów ustawowych dot. zatrudnienia odpowiedniej liczby pracowników socjalnych, zgłaszały taką potrzebę, wskazując m.in. na potrzebę zwiększenia budżetów ośrodków w tym obszarze. Szczególnie jednostki zlokalizowane w dużych miastach, gdzie rynek pracy oferuje lepiej płatne oferty, zauważalny jest odpływ pracowników, szczególnie młodych, początkujących w zawodzie.

W celu zwiększenia dostępu do specjalistycznego poradnictwa na terenie gmin i powiatów postulowano o możliwość zatrudnienia/wykupienia usług prawników, psychologów, mediatorów, pedagogów i terapeutów.

Przedstawiciele JOPS podkreślali, że w związku z nowymi zadaniami, które często wiążą się ze wzmożoną biurokracją, coraz częściej brakuje czasu na pracę socjalną, przy obecnym zasobie kadrowym. Ośrodek realizuje wiele nowych zadań, w związku z tym kadra też stale podnosi swoje kwalifikacje.

W 2022 roku pracownicy sektora pomocy społecznej zaangażowani byli w pomoc uchodźcom z Ukrainy, objętej konfliktem zbrojnym, często wykonując pracę poza godzinami otwarcia ośrodków, w tym dni wolne od pracy, działając często na zasadzie interwencji kryzysowej.

8. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia

Katalog placówek funkcjonujących w ramach zasobów instytucjonalnych pomocy społecznej w wielkopolskich gminach i powiatach przedstawić można w podziale na odbiorców oferowanego wsparcia jako:

- placówki oferujące wsparcie seniorom,
- placówki oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym,
- placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej),
- placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego.

Należy zaznaczyć, że przedstawiony poniżej opis dotyczy wyłącznie placówek prowadzonych przez gminę lub powiat lub też placówek prowadzonych przez inne podmioty na zlecenie samorządów.

8.1. Placówki oferujące wsparcie seniorom

Zasób instytucjonalny oferujący wsparcie seniorów tworzą w szczególności:

- Domy pomocy społecznej (DPS)** – służące przede wszystkim osobom wymagającym całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogącym samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, którym nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych. Typy domów pomocy społecznej są zróżnicowane ze względu na typ odbiorców. Osobne podmioty oferują usługi przeznaczone dla:

- osób w podeszłym wieku,

- osób przewlekle somatycznie chorych,
- osób przewlekle psychicznie chorych,
- dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną,
- dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną,
- osób z niepełnosprawnością fizyczną.

Według sprawozdań gmin i powiatów, w roku 2022 w województwie wielkopolskim łącznie działały **63 domy pomocy społecznej**, oferujące łącznie 6 382 miejsca (↓ o 37 miejsc). Z ich oferty w roku oceny skorzystało łącznie **6 212 osób** (↓ o 773 os.), a umieszczonych zostało 1 091 os. (↓ o 98 os.). Osoby starsze mogą przebywać w każdym z rodzajów DPS, jednak typowych placówek dedykowanych osobom starszym funkcjonowało na terenie województwa 11 (w tym 2 placówki o typie łączonym). Nieco ponad połowa wszystkich mieszkańców DPS w województwie to osoby powyżej 65 r.ż., w 2022 roku było ich 52,5% w ogóle mieszkańców. W roku oceny odsetek osób nieopuszczających łóżek wyniósł 13,7%.

Dodatkowo, według danych ze sprawozdania MPiPS-05 w roku 2022 na terenie województwa funkcjonowały 42 placówki całodobowej opieki prowadzone w ramach działalności statutowej i gospodarczej, które liczyły 2 006 mieszkańców.

Wartość wskaźnika zaspokojenia potrzeb miejsc w domach pomocy społecznej wzrosła w stosunku do roku ubiegłego (stosunek liczby osób umieszczonych w stosunku do sumy osób oczekujących i umieszczonych) i w 2022 r. wynosiła **0,78**. Na umieszczenie w DPS nadal oczekuje 291 osób (↓ o 33 os.).

Od kilku lat znacznie wzrastają wydatki ponoszone przez gminy na odpłatność za pobyt ich mieszkańców w DPS, w roku oceny wielkopolskie gminy przeznaczyły na utrzymanie 4 863 os. (↓ 183 os.) 164 351 674 zł (↑ o 20 166 926 zł).

- **Rodzinne Domy Pomocy (RDP)** – stanowią formę usług opiekuńczych i bytowych świadczonych całodobowo przez osobę fizyczną lub organizację pożytku publicznego dla nie mniej niż trzech i nie więcej niż ośmiu zamieszkujących wspólnie osób wymagających z powodu wieku lub niepełnosprawności wsparcia w tej formie. Są one alternatywną formą wsparcia dla dużych domów pomocy społecznej. W doskonały sposób mogą one również uzupełniać system opieki długoterminowej.

W 2022 roku na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonowały 3 rodzinne domy pomocy, w których zamieszkiwało 21 osób.

- **Dzienne domy pomocy społecznej (DDP)** – są to ośrodki wsparcia przeznaczone dla osób samotnych lub osób w rodzinach, które z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagają

pomocy, a są jej pozbawione lub rodzina takiej pomocy nie może zapewnić. Ich celem jest zorganizowanie czasu wolnego uczestnikom – osobom w wieku poprodukcyjnym z danego terenu. Może być to pomoc w zaspokojeniu ich potrzeb, a także wsparcie w samodzielnym egzystowaniu w środowisku lokalnym.

W roku 2022 w Wielkopolsce działało **39 DDP** (↑ o 2), z czego 35 prowadzonych było przez JST (34 gminy i 1 powiat). Z ich oferty skorzystało łącznie 2 908 os. (↑ o 472 os.).

W 2015 roku wprowadzony został rządowy *Wieloletni Program „Senior-WIGOR”*, który od stycznia 2017 roku nosi nazwę „Senior+”. W ramach programu możliwe jest dofinansowanie usług oraz utworzenie i wyposażenie dziennych domów pomocy z budżetu państwa. W 2022 roku 30 wielkopolskich samorządów (gminnych i powiatowych) uzyskało rekomendację dla utworzenia lub/i prowadzenia domu lub klubu Senior+. Część z ww. samorządów utworzyła nowe domy, inne zaś poszerzyły swoją ofertę lub też przekształciły dotychczas działające placówki, aby uzyskać finansowanie działań z budżetu państwa.

- **Mieszkania chronione** – będące formą pomocy społecznej przygotowującą osoby tam przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępującą pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Dzięki temu, że łączą funkcję pobytu w samodzielnym (własnym) mieszkaniu z funkcją pobytu w placówce opiekuńczo-rehabilitacyjnej, przy niewielkich kosztach dla mieszkańca, osoba przebywająca w mieszkaniu chronionym z jednej strony uczy się samodzielności w naturalnych warunkach, a z drugiej – otrzymuje niezbędne wsparcie, które umożliwia jej codzienne funkcjonowanie i zapewnia poczucie bezpieczeństwa. Taka forma pomocy osobom niesamodzielnym jest korzystniejsza pod wieloma względami dla JST niż tworzenie i utrzymywanie całodobowych jednostek, takich jak np. domy pomocy społecznej, czy placówki opiekuńczo-wychowawcze (o ile, oczywiście, jest to adekwatna forma wsparcia w konkretnym przypadku).

W roku 2022 na terenie województwa wielkopolskiego w zasobach gmin i powiatów znajdowały się **143 mieszkania chronione** (↑ o 2 mieszkania), z czego 63 to mieszkania treningowe, a 80 – wspierane. W roku oceny skorzystało z nich łącznie 457 osób. Biorąc pod uwagę osoby, które potencjalnie mogą korzystać z mieszkań chronionych, liczba mieszkań i miejsc jest niewystarczająca. Tę formę wsparcia należałoby przede wszystkim **rozwijać w tych powiatach, w których mieszkania chronione nie funkcjonują oraz występuje wysoki odsetek osób z niepełnosprawnością, osób w wieku poprodukcyjnym, a także liczba usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej**. Wymienione grupy są głównymi potencjalnymi adresatami usługi w formie mieszkania chronionego¹².

¹² *Diagnoza sektora usług społecznych wraz z rekomendacjami*, ROPS Poznań, 2015 r., s.33

8.2. Placówki oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym

Placówki oferujące wsparcie osobom z niepełnosprawnościami to przede wszystkim:

- **Domy Pomocy Społecznej (DPS)** – Typy domów pomocy społecznej objęte analizą z uwagi na specyfikę odbiorców – osób z niepełnosprawnością, to w szczególności domy dla:
 - osób przewlekle psychicznie chorych,
 - dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie,
 - dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie,
 - osób niepełnosprawnych fizycznie.

W świetle danych uzyskanych podczas analizy statystyki resortowej, stacjonarna opieka całodobowa, dedykowana osobom z niepełnosprawnością oraz przewlekle psychicznie chorym nie jest dostępna na terenie wszystkich powiatów. Zgodnie z danymi sprawozdawczymi (MRiPS-05 za 2022 r.) w województwie wielkopolskim funkcjonowało **19 domów pomocy społecznej dla osób z niepełnosprawnością** (bez domów o charakterze mieszanym) oraz **10 dla osób przewlekle psychicznie chorych** – łącznie dysponowały one (na dzień 31 grudnia 2022 roku) 2 713 miejscami (↑ o 312 miejsc), a korzystało z nich 2 686 osób.

- **Środowiskowe Domy Samopomocy (ŚDS)** to rodzaj ośrodka wsparcia, będący jednostką organizacyjną pomocy społecznej dziennego pobytu dla osób przewlekle psychicznie chorych oraz upośledzonych umysłowo, które w wyniku upośledzenia niektórych funkcji organizmu lub zdolności adaptacyjnych wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności w celu zwiększania zaradności i samodzielności życiowej, a także ich integracji społecznej.
- **Kluby Samopomocy (KS)** – Działanie grup samopomocowych nie jest ściśle uregulowane w ustawodawstwie. Zgodnie z art. 15 ustawy o pomocy społecznej, pomoc społeczna polega między innymi na rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb. Dalej art. 51a określa, że zakres usług świadczonych w klubach samopomocy ustala właściwy organ jednostki samorządu terytorialnego prowadzącej klub samopomocy w uzgodnieniu z wojewodą.

Według sprawozdania MRiPS-06 w 2022 roku w Wielkopolsce funkcjonowały 74 środowiskowe domy samopomocy, które udzieliły wsparcia 2 688 os. (o 76 os.) oraz funkcjonował 1 klub samopomocy dedykowany tej grupie osób.

- **Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ)** – WTZ jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówką, stwarzającą osobom z niepełnosprawnością i niezdolnym do podjęcia pracy

możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywrócenia umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia.

W **89** działających w roku oceny **WTZ** udzielono wsparcia 3 204 os. (↓ o 11 os.)

- **Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ)** – ZAZ jest podmiotem tworzonym w celu zatrudniania osób o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, niepełnosprawność intelektualną lub chorobę psychiczną. Do statutowych celów tego typu podmiotów należy rehabilitacja zawodowa i społeczna zatrudnianych osób.

W Wielkopolsce funkcjonuje **9 ZAZ**: w Żerkowie, Pile, Liskowie, Koźminie Wlkp., Książenicach, Gołaszewie, Słupcy, Leonowie i Posadzie. Według danych PFRON za II półrocze 2022 roku **zatrudniają one łącznie 688 osób, z czego 76% (523 os.) to osoby z niepełnosprawnością** (przy czym blisko 59% to osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności).

8.3. Placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej)

Placówki oferujące wsparcie rodzinom, w tym pieczy zastępczej to przede wszystkim:

- **Ośrodki interwencji kryzysowej (OIK)** – podstawowym celem działalności ośrodka jest świadczenie poradnictwa specjalistycznego oraz podejmowanie działań z zakresu interwencji kryzysowej osobom pełnoletnim oraz rodzinom mającym trudności w rozwiązywaniu własnych problemów życiowych, doznających jakichkolwiek form przemocy w rodzinie lub będących w innych kryzysach życiowych.

Według sprawozdania MRPiPS-06 pod koniec 2022 roku w województwie wielkopolskim funkcjonowało **15** takich ośrodków prowadzonych przez powiaty. Z usług OIK w 2022 roku skorzystało 2 454 osób. Dodatkowo, na terenie województwa działają 3 Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie (zadanie zlecone powiatom z zakresu administracji rządowej). Takie ośrodki znajdują się w Pile, Zdunach (powiat krotoszyński) i Poznaniu. Łącznie z ich wsparcia w roku 2022 skorzystały 164 osoby.

- **Jednostki specjalistycznego poradnictwa** – to jednostki, w których realizowane są zadania specjalistycznego poradnictwa. Specjalistyczne poradnictwo, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, jest świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód.

Według sprawozdania MRPiPS-06 w województwie wielkopolskim pod koniec 2022 roku funkcjonowało **5 jednostek specjalistycznego poradnictwa prowadzonych przez powiaty**, które udzieliły wsparcia 1 548 osobom.

- W 2021 roku w p. poznańskim funkcjonowały **2 domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży**, z pomocy których skorzystało 46 osób.
- **Placówki wsparcia dziennego** – w celu wsparcia rodziny dziecko może zostać objęte opieką i wychowaniem w placówce wsparcia dziennego. Mogą być prowadzone w formie:
 - ❖ opiekuńczej – zapewniają dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań.
 - ❖ specjalistycznej – organizują zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne, realizują indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprophylaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię.
 - ❖ pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę – prowadzą działania animacyjne i socjoterapeutyczne¹³.

W 2022 roku funkcjonowało **130 placówek wsparcia dziennego prowadzonych** przez gminy (↑ o 1 placówkę). Skorzystało z nich 2 252 dzieci (↑ o 70 dzieci). Pod koniec 2022 roku w Wielkopolsce funkcjonowało: 70 placówek prowadzonych w formie opiekuńczej, 38 w specjalistycznej oraz 24 w formie pracy podwórkowej prowadzonej przez wychowawcę (zadania placówek mogą być łączone).

- Instytucjonalny zasób pieczy zastępczej, do którego należą:
 - ❖ Placówki opiekuńczo-wychowawcze
 - ❖ Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne
 - ❖ Interwencyjne ośrodki preadopcyjne.

Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej może być umieszczone w **placówce opiekuńczo-wychowawczej** następującego typu:

- interwencyjnego (pogotowie opiekuńcze),
- rodzinnego (rodzinny dom dziecka),
- socjalizacyjnego (dom dziecka).

Placówka opiekuńczo-wychowawcza zapewnia dziecku całodobową ciągłą lub okresową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby bytowe, rozwojowe, w tym emocjonalne, społeczne, religijne, a także zapewnia korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych i kształcenia.

¹³ Art. 18. Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 447).

W województwie wielkopolskim pod koniec 2022 roku działały **72 placówki opiekuńczo-wychowawcze** (↑ o 4), które dysponowały łącznie **892 miejscami**. Z ich wsparcia skorzystało łącznie 940 dzieci (↓ o 8 dzieci).

Obecnie na terenie Wielkopolski nie funkcjonuje regionalna placówka terapeutyczna ani ośrodek preadopcyjny. W związku z powyższym brakuje możliwości zapewnienia specjalistycznej opieki i wsparcia dzieciom znajdującym się w szczególnej sytuacji zdrowotnej i społecznej, a które nie mogą być umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej, placówce opiekuńczo-wychowawczej lub oczekują na przysposobienie. W placówkach tych świadczona być powinna specjalistyczna opieka medyczna i rehabilitacyjna dostosowana do potrzeb dzieci.

8.4. Placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego

Do placówek oferujących wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego zaliczyć możemy:

- **Centra integracji społecznej** – pracę z osobami wykluczonymi społecznie lub zagrożonymi wykluczeniem podejmują między innymi **centra integracji społecznej**. Proponowane w CIS rozwiązania powinny posiadać wielotorowy charakter i obejmować zarówno oddziaływania w zakresie nabycia umiejętności aktywnego poruszania się na rynku pracy, przekazu kompetencji zawodowych, jak i zajęcia wspomagające osobistą zmianę¹⁴.

W 2022 roku w Wielkopolsce działało **28 CIS**, które swymi działaniami objęły **1 175 osób** (↑ o 41 os.).

- **Kluby integracji społecznej** – udzielają pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych.

W roku oceny działały **22 KIS** (dodatkowo jeden KIS został utworzony w grudniu 2022, jednak działalność rozpoczął w 2023), które udzieliły wsparcia **1 726 os.** (↑ o 344 os.).

- **Noclegownie i schroniska dla osób bezdomnych.**

Według sprawozdania MRiPS-06 pod koniec 2022 roku na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonowało **18 noclegowni i schronisk dla osób bezdomnych**, a z 563 dostępnych miejsc skorzystały ogółem **1 304 osoby** (↑ o 410 os.). Dodatkowo, wsparcie tej grupie osób oferowane było poprzez działalność 4 ogrzewalni (↑ o 2), z których skorzystało 1 057 osób (↑ o 579 os.). W roku 2022 nie funkcjonowały schroniska dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi.

¹⁴ Marek Borowski, Małgorzata Kowalska, Małgorzata Póttorak, Joanna Tomaszczyk, Iwona Żukiert „Model centrum integracji społecznej”, str. 5 http://www.wrzos.org.pl/projekt1.18/download/Model%20CIS_7.03.pdf

Oprócz wyszczególnionych powyżej zasobów pomocy i wsparcia na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonują również inne placówki, zabezpieczające potrzeby społeczne w tym zakresie, np.: kluby seniora, uniwersytety III wieku, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, świetlice środowiskowe oraz socjoterapeutyczne.

Jak wynika ze sprawozdania OZPS – **łącznie, ze wsparcia w ramach zasobów instytucjonalnych zlokalizowanych na terenie województwa wielkopolskiego w 2022 r. skorzystało 35 541 osób.**

Z powyższego zestawienia wynika, że istniejące zasoby pomocy i wsparcia w dużej mierze zaspokajają potrzeby mieszkańców Wielkopolski. W większości prognoz na 2021 r. przedstawiciele JST wskazywali jednak na dalszy **przewidywany wzrost liczby osób z nich korzystających**, więc **zapotrzebowanie na wybrane formy wsparcia stale będzie wzrastać** – zwłaszcza w odniesieniu do grupy osób starszych (w wieku poprodukcyjnym), której liczebność w populacji ogólnej sukcesywnie rośnie. Coraz częściej zwraca się też uwagę na konieczność wzmocnienia i rozwijania usług społecznych zlokalizowanych w środowisku osoby korzystającej, zgodnie z ideą deinstytucjonalizacji. Zwraca się również uwagę na **nierównomierne rozlokowanie istniejących zasobów pomocy i wsparcia** – najczęściej w pobliżu centrum województwa, a więc głównie w stolicy województwa – mieście Poznań i w jego okolicach, a także innych większych miast (Konin, Kalisz, Leszno, Piła), natomiast gminy położone na obrzeżach województwa, zwłaszcza północnym oraz wschodnim nie dysponują ofertą tak zróżnicowaną i dostosowaną do potrzeb mieszkańców. Warto brać pod uwagę ten fakt przy planowaniu kolejnych inwestycji we wskazanych obszarach.

9. Aktywność projektowo-konkursowa jednostek organizacyjnych pomocy społecznej

Gminy i powiaty, oprócz realizacji zadań własnych, podejmowały również dodatkowe działania, których celem była poprawa jakości życia ich mieszkańców. Ponadto, zgodnie z art. 18 ust. 6 Ustawy o pomocy społecznej do zadań zleconych przez administrację rządową gminom, oraz w myśl art. 20 ust. 3 tejże Ustawy – zleconych powiatom, należy realizacja rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych. W związku z powyższym w tej części opracowania, zaprezentujemy aktywność wielkopolskich samorządów, w zakresie wybranych programów.

Jednym z programów, do którego wielkopolskie gminy najchętniej przystępowały był program „**Asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej**”. Jego założeniem jest stymulowanie podejmowania przez samorządy terytorialne odpowiednich szczebli (gmin i powiatów) takich działań, które służą:

- wsparciu rodzin przeżywających trudności opiekuńczo–wychowawcze, które umożliwiłoby zatrzymanie w rodzinie dzieci zagrożonych umieszczeniem w pieczy zastępczej lub powrót do rodziny dzieci umieszczonych wcześniej w pieczy zastępczej, poprzez rozwój sieci asystentów rodziny zatrudnianych w gminach.
- wsparciu rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka poprzez rozwój sieci koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej zatrudnianych w powiatach.

Od 2020 roku program został ogłoszony w zmienionej formie, a swoim działaniem objął tylko asystentów rodziny, którym gminy i powiaty mogły jednorazowo dofinansować wynagrodzenie¹⁵.

Z danych zamieszczonych na stronie¹⁶ Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej wynika, że w 2022 roku w województwie wielkopolskim dofinansowano wynagrodzenia 321 asystentom rodziny (zatrudnionym w 198 gminach) w łącznej kwocie 839 850 zł.

W ramach **Programu Wieloletniego „Senior+”** na lata 2021-2025 jednostki samorządu terytorialnego mogły ubiegać się o uzyskanie środków finansowych przeznaczonych na:

- jednorazowe wsparcie finansowe na utworzenie lub wyposażenie placówki oraz
- na zapewnienie funkcjonowania już istniejących placówek.

W ramach modułu I dofinansowanie uzyskało 5 wielkopolskich gmin (Wieleń, Lipno, Opatówek, gmina Obrzycko, Kraszewice) na utworzenie lub wyposażenie Klubu „Senior+”. Z kolei 30 gmin otrzymało akceptację na dofinansowanie funkcjonowania już istniejących placówek „Senior+”, tj. 10 Klubów Seniora+ oraz 20 Dziennych Domów Senior+¹⁷.

Program "Maluch+" w 2022 roku nie został ogłoszony nabór wniosków, nastąpił on dopiero w styczniu 2023 roku¹⁸.

Program **„Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej”** (edycja 2022), którego celem jest wprowadzenie usług asystenta jako formy ogólnodostępnego wsparcia w wykonywaniu codziennych czynności oraz funkcjonowaniu w życiu społecznym, cieszył się zainteresowaniem 75 wielkopolskich samorządów. O środki z tego Programu ubiegało się 10 powiatów oraz 65 gmin, a łączna przyznana

¹⁵<https://www.gov.pl/web/rodzina/ogloszenie-programu-asystent-rodziny-na-rok-2022>, dostęp na: 09.05.2022 r.

¹⁶ Dane udostępniono ogółem dla województw; <https://www.gov.pl/web/rodzina/rozstrzygniecie-programu-asystent-rodziny-na-rok-2022-na-realizacje-programu-zabezpieczono-kwote-do-10-mln-zlotych>, dostęp na: 9.05.2023 r.

¹⁷<https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-otwartego-konkursu-ofert-w-ramach-programu-wieloletniego-senior-na-lata-2021-2025-edycja-2021-wyniki>, dostęp na: 29.03.2022 r.

¹⁸<https://www.gov.pl/web/rodzina/ogloszenie-nabor-wnioskow-o-dofinansowanie-na-zadan-z-zakresu-rozwoju-instytucji-opieki-nad-dziecmi-w-wieku-do-lat-3-maluch-2022-2029>, dostęp na: 09.05.2023 r.

kwota środków z Funduszu Solidarnościowego na realizację Programu w województwie wielkopolskim wyniosła 24 999 579,26 złote¹⁹.

Swój udział w Programie „Centra opiekuńczo-mieszkalne”²⁰ (nabór 2022) zgłosiły dwie wielkopolskie gminy (miasto Leszno i gmina Koźmin Wielkopolski), które zamierzają utworzyć i wyposażać centrum. Ogłoszenie wyników konkursu nastąpiło w grudnia 2022 roku, przyjęc zatem należy, że realizacja założeń projektowych nastąpi w kolejnych latach.

W 2022 r. w programie „Posiłek w szkole i w domu”, który jest kontynuacją programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” brały udział 224 wielkopolskie gminy. Składa się on z trzech modułów: pierwszy moduł to wsparcie i posiłek adresowany do dzieci i młodzieży, drugi to posiłek adresowany do osób starszych, niepełnosprawnych i chorych, a trzeci moduł zakłada doposażenie i poprawę standardu już działających stołówek (mających własną kuchnię i jadalnię) lub doposażenie tych, które nie działają tak, aby mogły zostać uruchomione lub o stworzenie nowych, a także wsparcie adaptacji i wyposażenia pomieszczeń przeznaczonych do spożywania posiłków, czyli jadalni. Program przewiduje otrzymanie przez osoby uprawnione pomocy w formach:

- posiłku,
- świadczenia pieniężnego w postaci zasiłku celowego na zakup posiłku lub żywności,
- świadczenia rzeczowego w postaci produktów żywnościowych.

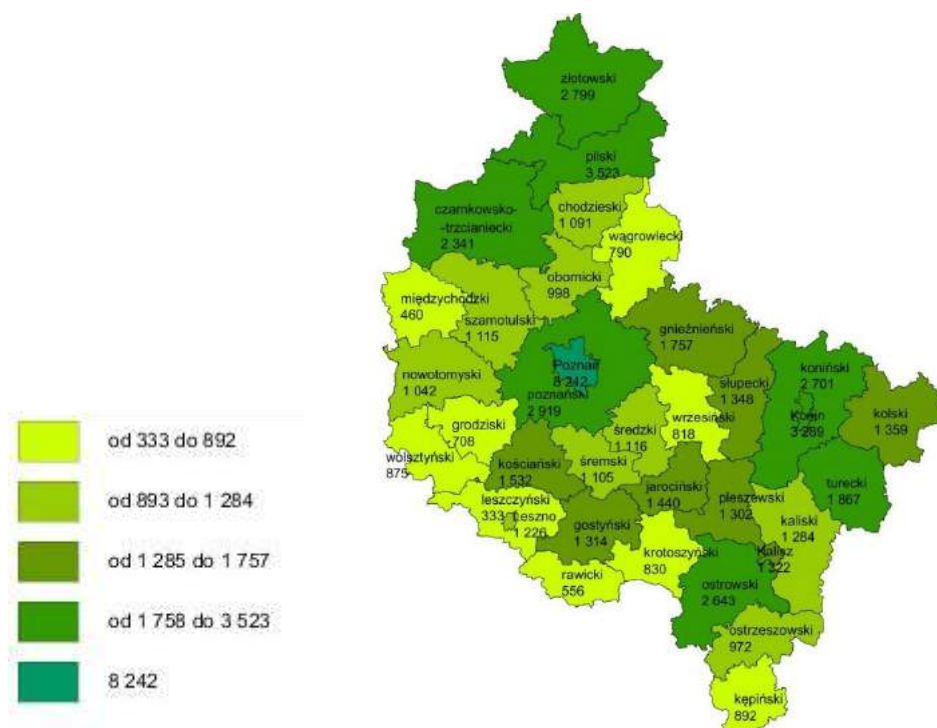
Ogółem z pomocy w dożywianiu skorzystało **57 909** mieszkańców (↓ o 7 126 os.) województwa wielkopolskiego, z czego 41,6% to mieszkańcy wsi. Programem objęto **28 264 dzieci** (↓ o 2 284 dzieci) do czasu ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej. **Z posiłku** w ramach programu skorzystało **21 754 osób** (37,6% z liczby objętych programem), w tym **6 097 dzieci** do czasu rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej i **12 479 uczniów** do czasu ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej. Pomoc w formie zasiłku celowego otrzymały **42 919** (74,1% z liczby osób objętych programem).

Koszt realizacji programu na terenie województwa wielkopolskiego wyniósł w 2022 roku ogółem **51 871 334 zł** (↑ o 3 834 565 zł), z czego **18 215 607 zł** (32,7%) to środki własne gmin, a **37 490 292 zł** stanowiła dotacja z budżetu państwa (67,3%).

¹⁹ https://poznan.uw.gov.pl/system/files/zalaczniki/tabela_z_wynikami_aoon_na_strone_www_i_bip.pdf dostęp na 09.05.2023 r.

²⁰ Głównym celem Programu jest: pomoc dorosłym osobom niepełnosprawnym ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności lub orzeczeniem traktowanym na równi z orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, o których mowa w ustawie z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2021 r. poz. 573, z późn. zm.), poprzez zapewnienie usług zamieszkiwania w formie pobytu całodobowego lub pobytu dziennego. <https://niepelnosprawni.gov.pl/a,1430,lista-rekomendowanych-wnioskow-w-ramach-programu-centra-opiekunczo-mieszkalne-ogloszonego-w-2022-r-modul-i> dostęp na 09.05.2023 r.

Mapa nr 16 Liczba osób objętych programem „Posiłek w szkole i w domu” w 2022 roku

Źródło: Sprawozdanie Dożywianie za IV kwartał 2022r.

Najliczniej z „Posiłek w szkole i w domu” skorzystali mieszkańcy gmin zlokalizowanych na terenie powiatów: m. Poznania (8 242 os.), pilskiego (3 523 os.), m. Konin (3 289 os.), poznańskiego (2 919 os.), złotowskiego (2 799 os.), konińskiego (2 701 os.) oraz ostrowskiego (2 643 os.).

W sprawozdaniu została wykazana również szacunkowa liczba dzieci i osób wymagających dożywiania, a nie objętych programem, w 2022 r. było to **140 osób** (↓ o 16 os.). Jako główny powód tej sytuacji wskazano ich niechęć do skorzystania z tej formy pomocy (119 osób).

10. Działalność organizacji pozarządowych na terenie województwa wielkopolskiego

W tegorocznej edycji Oceny Zasobów Pomocy Społecznej, dział dotyczący działalności organizacji pozarządowych stworzony został przy pomocy dokumentów zawierających wykazy rozstrzygniętych konkursów na dofinansowanie działalności organizacji pozarządowych w obrębie pomocy społecznej ze środków samorządu województwa.

Rok 2022 był pierwszym rokiem, w którym konkursy były ogłaszane częściej i w podziale na nowe kategorie. W związku z powyższym konkursy podzielono na dwie większe kategorie powiązane ze źródłem finansowania. Pierwszy, który dotyczył wspierania **zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych**, finansowany był ze środków Państwowego Funduszu

Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych będących w 2022 roku w dyspozycji Samorządu Województwa Wielkopolskiego. W jego ramach uruchomiono 3 z 6 przewidzianych zadań, a organizacje pozarządowe realizowało łącznie **12 projektów** na łączną kwotę dofinansowania **1,310 mln złotych**.

Tabela nr 3 Zadania i kwota ich dofinansowania w konkursie wspierania zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w 2022 roku

Nazwa zadania	Liczba dofinansowanych ofert	Kwota dofinansowania w zł
Zadanie pn. „Prowadzenie rehabilitacji osób niepełnosprawnych w różnych typach placówek”	9	960 659,00 zł
Zadanie pn. „Organizowanie i prowadzenie zintegrowanych działań na rzecz włączania osób niepełnosprawnych w rynek pracy, w szczególności przez: a) doradztwo zawodowe, b) przygotowanie i wdrożenie indywidualnego planu drogi życiowej i zawodowej, c) prowadzenie specjalistycznego poradnictwa zawodowego i pośrednictwa pracy, mających na celu przygotowanie do aktywnego poszukiwania pracy i utrzymania w zatrudnieniu osób niepełnosprawnych”	1	140 232,00 zł
Zadanie pn. „Opracowywanie lub wydawanie publikacji, wydawnictw ciągłych oraz wydawnictw zwartych, stanowiących zamkniętą całość, w tym na nośnikach elektromagnetycznych i elektronicznych: a) dotyczących problematyki związanej z niepełnosprawnością, b) kierowanych do osób niepełnosprawnych – w tym publikowanych drukiem powiększonym, pismem Braille’a lub publikowanych w tekście łatwym do czytania”	2	209 109,00 zł
RAZEM:	12	1 310 000, 00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Marszałkowego Województw Wielkopolskiego https://bip.umwww.pl/292---489---k_85---k_76---k_pomoc-spoeczna

Spółród nich 2 projekty obejmowało swoim działaniem obszar całej Wielkopolski. Najwięcej projektów realizowanych było w subregionie kaliskim 7, następnie 4 w poznańskim, po 2 w konińskim i pilskim. Żaden z projektów nie był realizowany w subregionie leszczyńskim.

Druga kategoria finansowana była ze środków własnych Samorządu Województwa Wielkopolskiego i dotyczyła **wspierania zadań publicznych Województwa Wielkopolskiego z dziedziny pomocy społecznej**. W ramach realizowano 16 zadań i dofinansowano natomiast **39 projektów** na które łącznie przeznaczono **1 277 500 zł**.

Tabela nr 4 Zadania i kwota ich dofinansowania w konkursie wspierania zadań publicznych Województwa Wielkopolskiego z dziedziny pomocy społecznej w 2022 roku

Nazwa zadania	Liczba dofinansowanych ofert	Kwota dofinansowania w zł
Zadanie pn. „Pobudzanie aktywności osób starszych, z uwzględnieniem integracji międzypokoleniowej”	7	173 551,60 zł
Zadanie pn. „Realizacja działań na rzecz osób starszych wymagających wsparcia”	2	60 670,00 zł
Zadanie pn. „Realizacja działań na rzecz przeciwdziałania wypaleniu opiekunów osób starszych”	1	36 478,40 zł
Zadanie pn. „Wsparcie działań zwiększających autonomię osób starszych na podstawie innowacji „Senior to samodzielny i bezpieczny kierowca” – wypracowanej w ramach projektu „Przepis na wielkopolską innowację społeczną – usługi opiekuńcze dla osób zależnych”	1	19 300,00 zł
Zadanie pn. „Wsparcie dostępu do wielospecjalistycznej, kompleksowej, wczesnej, aktywnej rehabilitacji dla osób bez orzeczonej niepełnosprawności/orzeczonego stopnia niepełnosprawności. Zadanie skierowane np. do dzieci na etapie wczesnej rehabilitacji, osób po udarze, osób po wypadkach.”	6	315 008,00 zł
Zadanie pn. Wsparcie kobiet z ograniczoną sprawnością w zakresie higieny menstruacyjnej na podstawie innowacji „Fuksjowa lady” – wypracowanej w ramach projektu „Przepis na wielkopolską innowację społeczną – usługi opiekuńcze dla osób zależnych”.	3	75 000,00 zł
Zadanie pn. Wsparcie działań zwiększających autonomię osób z ograniczoną sprawnością oraz przeciwdziałających wypaleniu opiekunów nieformalnych osób z ograniczoną sprawnością na podstawie innowacji „Rodzinne autonomie samodzielności” – wypracowanej w ramach projektu „Przepis na wielkopolską innowację społeczną – usługi opiekuńcze dla osób zależnych”.	1	29 992,00 zł
Zadanie pn. „Wzmocnienie rodzin w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Wspieranie inicjatyw na rzecz rodzin z uwzględnieniem wsparcia usług organizacji czasu wolnego, integracji rodzin, psychoprofilaktyki, prowadzenia aktywności poza edukacyjnej, rozwoju inicjatyw podjętych przez społeczność lokalną”.	4	100.000,00 zł
Zadanie pn. „Wsparcie inicjatyw na rzecz osób funkcjonujących w systemie pieczy zastępczej, w tym przede wszystkim wychowanków pieczy (w tym usamodzielnianych i usamodzielnionych), rodzin zastępczych (w tym spokrewnionych), z uwzględnieniem zwiększenia zakresu usług wspierających, terapeutycznych, usług wczesnego usamodzielniania, rehabilitacyjnych”.	2	70.000,00 zł
Zadanie pn. Wspieranie inicjatyw na rzecz przeciwdziałania przemocy w województwie wielkopolskim	2	42.500,00 zł
Zadanie pn. „Wsparcie osób zadłużonych i inicjatyw na rzecz bezpieczeństwa ekonomicznego mieszkank i mieszkańców Wielkopolski”	2	87.075,00 zł
Wspieranie działań skierowanych do osób zależnych doświadczających przemocy w rodzinie, w szczególności do seniorów, dzieci, osób z ograniczoną sprawnością	1	12.590,00 zł

Realizacja działań informacyjno-edukacyjnych na temat zjawiska przemocy w rodzinie	3	37.175,00 zł
Wspieranie inicjatyw na rzecz przeciwdziałania przemocy w województwie wielkopolskim	1	20.660,00 zł
1) Zapewnienie bezpośredniego wsparcia, w tym mobilnego, terminalnie chorym mieszkańcom Wielkopolski poprzez działalność hospicyjną; 2) Zapewnienie wsparcia rodzinom terminalnie chorych mieszkańców Wielkopolski	2	103.190,00 zł
Zadanie pn. „Wspieranie rozwoju kompetencji społecznych i przedsiębiorczych młodzieży z obszaru Wielkopolski w celu zwiększenia ich udziału w życiu społecznym regionu oraz przeciwdziałania negatywnym skutkom kryzysów emocjonalnych u młodych osób.”	1	136 810,00
RAZEM:	39	1 277 500,00 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Marszałkowego Województw Wielkopolskiego https://bip.umwww.pl/292---489---k_85---k_76---k_pomoc-spoeczna

Spośród nich 7 projektów obejmowało swoim działaniem obszar całej Wielkopolski. Pozostałe projekty obejmowały jeden lub kilka subregionów jednocześnie, przy czym wsparcie kierowane było najczęściej do mieszkańców subregionu poznańskiego, konińskiego, a w dalszej kolejności leszczyńskiego, kaliskiego i pilskiego.

Należy pamiętać, że istnieje potrzeba ciągłego wspierania wielkopolskich organizacji pozarządowych nie tylko w wymiarze finansowym, ale zwłaszcza w formie przekazywania trzeciemu sektorowi narzędzi organizacyjnych, merytorycznych, doradczych, aby podmioty pozarządowe mogły stać się równorzędnymi partnerami sektora państwowego i biznesu, będąc przy tym niezależnymi finansowo oraz organizacyjnie, bazując na solidnych lokalnych zasobach i infrastrukturze społecznej.

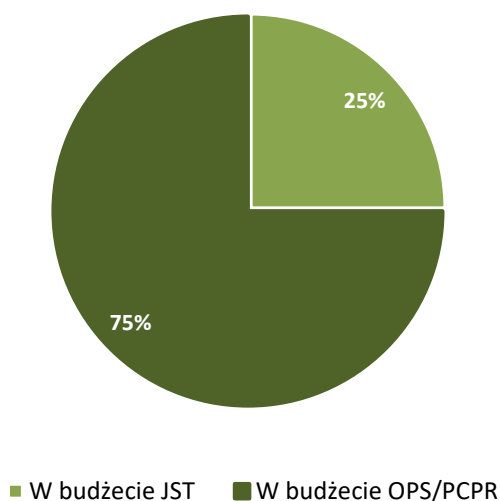
11. Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej w budżecie jednostki samorządu terytorialnego

Opisując część sprawozdania dotyczącą środków finansowych należy podkreślić, iż zawarte w niej dane pochodzą ze sprawozdań budżetowych gmin i powiatów (Rb-28) (Sprawozdanie z wykonania planu wydatków budżetowych jednostki samorządu terytorialnego), a wydatki wyszczególnione w sprawozdaniu OZPS stanowią jedynie część wydatków ponoszonych przez JST w obszarze pomocy społecznej (uwzględniające m.in. kwoty świadczeń z pomocy społecznej, wydatki na usługi społeczne), polityki społecznej (uwzględniające m.in. świadczenie wychowawcze, wydatki na pieczę zastępczą, fundusz alimentacyjny, prowadzenie żłobków) oraz ochrony zdrowia.

Kwota na realizację wybranych działań w zakresie pomocy społecznej i innych obszarów polityki społecznej, wydatkowana w 2022 roku przez gminy i powiaty wyniosła 6 746 050 726 zł, z tej kwoty w budżetach ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie, znajdowało się

5 042 918 190 zł. W 2022 roku w porównaniu do 2021 budżety OPS zmalały głównie z powodu przejścia od 1 stycznia 2022 roku przez ZUS obsługi i wypłat świadczenia wychowawczego 500+.

Wykres nr 27 Procentowy rozkład środków finansowych przeznaczonych na wybrane działania w pomocy społecznej i polityce społecznej w budżetach OPS/PCPR oraz budżetach JST w 2022 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

W budżetach OPS/PCPR znajdowała się znaczna część (75%) kwoty wydatkowanej w zakresie wybranych zadań w obszarze pomocy społecznej i polityki społecznej. Sporą część wydatków stanowią środki przeznaczone na świadczenia rodzinne. Wzrastają środki finansowe wydatkowane przez JST na usługi społeczne.

Poniżej znajduje się prezentacja wysokości środków finansowych wydatkowanych w Wielkopolsce na realizację zadań z zakresu pomocy społecznej i polityki społecznej. Pod tabelą znajduje się analiza dominujących tendencji dotyczących wydatków samorządów gminnych i powiatowych w roku oceny.

Tabela nr 5 Środki finansowe przeznaczone w latach 2021-2022 na wybrane wydatki w obszarze pomocy społecznej i polityki społecznej oraz prognozy na rok 2023 (zł)

WYSZCZEGÓLNIENIE		Rok 2021	Rok oceny 2022	Prognoza 2023
OGÓŁEM				
OGÓŁEM (działy)	1	7 353 473 532	6 746 284 726	4 837 496 614
W tym: w budżecie OPS/PCPR	2	5 360 965 945	5 043 152 190	3 015 187 765
851 - OCHRONA ZDROWIA				
85153 - Przeciwdziałanie narkomanii	3	3 284 989	3 629 030	4 165 708
w tym: w budżecie OPS / PCPR	4	646 750	813 888	846 747
85154 - Przeciwdziałanie alkoholizmowi	5	68 499 652	89 756 540	101 479 038

w tym: w budżecie OPS / PCPR	6	14 185 031	19 437 719	23 015 833
852 - POMOC SPOŁECZNA				
85202 - Domy pomocy społecznej	7	478 971 907	529 014 569	584 672 868
w tym: w budżecie OPS / PCPR	8	144 277 541	158 669 995	184 216 669
85203 - Ośrodki Wsparcia	9	75 134 736	89 833 431	92 344 285
w tym: w budżecie OPS / PCPR	10	10 076 027	11 442 799	13 050 949
85205 - Zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie	11	3 502 341	3 926 391	4 121 602
w tym: w budżecie OPS / PCPR	12	2 379 278	3 107 178	3 487 043
85213 - Składki na ubezpieczenie zdrowotne opłacane za osoby pobierające niektóre świadczenia z pomocy społecznej oraz za osoby uczestniczące w zajęciach w centrum integracji społecznej	13	5 919 981	6 543 447	6 857 187
w tym: w budżecie OPS / PCPR	14	5 728 434	6 436 484	6 768 767
85214 - Zasiłki okresowe, celowe i pomoc w naturze oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe	15	86 582 406	84 182 841	90 013 830
w tym: w budżecie OPS	16	84 481 019	82 573 138	88 427 168
85215 - Dodatki mieszkaniowe	17	65 975 429	75 821 908	78 124 060
w tym: w budżecie OPS	18	36 383 182	42 858 382	45 093 640
85216 - Zasiłki stałe	19	66 321 945	72 433 856	73 070 903
w tym: w budżecie OPS	20	63 751 434	70 337 846	71 127 485
85218 - Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie	21	38 267 829	43 817 528	46 034 444
w tym: w budżecie PCPR	22	38 267 829	41 583 315	45 175 444
85219 - Ośrodki Pomocy Społecznej	23	294 737 013	331 185 586	366 878 446
w tym: w budżecie OPS	24	292 224 950	328 218 267	365 161 817
85220 - Jednostki specjalistycznego poradnictwa, mieszkania chronione i ośrodki interwencji kryzysowej	25	9 390 776	12 604 298	14 733 961
w tym: w budżecie OPS / PCPR	26	5 036 742	5 925 346	6 880 097
85228 - Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze	27	114 330 072	122 590 063	144 637 637
w tym: w budżecie OPS / PCPR	28	58 716 551	64 617 283	79 573 654
85230 - Pomoc w zakresie dożywiania	29	51 686 546	56 167 902	60 918 696

w tym: w budżecie OPS	30	49 967 745	54 563 603	59 455 231
85231 - Pomoc dla cudzoziemców	31	148 024	45 384 419	17 282 454
w tym: w budżecie OPS / PCPR	32	148 024	25 577 709	8 610 353
W tym (z wiersza 31): Wydatki na pomoc dla cudzoziemców w celu integracji ze środowiskiem (cudzoziemcy, którzy uzyskali status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą)	33	121 879	8 064 723	5 251 557
w tym: w budżecie OPS / PCPR	34	121 879	2 723 974	1 160 473
85232 - Centra Integracji Społecznej	35	4 199 989	5 527 828	5 933 705
w tym: w budżecie OPS / PCPR	36	1 107 148	1 493 445	1 684 002
85278 - Usuwanie skutków klęsk żywiołowych	37	88 186	7 850 493	624 438
w tym: w budżecie OPS / PCPR	38	62 400	7 390 621	562 739
85295 - Pozostała działalność	39	111 345 552	337 582 584	139 927 168
w tym: w budżecie OPS / PCPR	40	49 592 628	281 037 126	100 660 279
853 - POZOSTAŁE ZADANIA W ZAKRESIE POLITYKI SPOŁECZNEJ				
85311 - Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych	41	28 071 591	33 327 819	34 210 230
w tym: w budżecie OPS / PCPR	42	15 196 987	18 798 493	18 893 822
85321 - Zespoły orzekania o niepełnosprawności	43	15 547 430	17 108 830	17 581 288
w tym: w budżecie dyspozycji OPS / PCPR	44	4 829 853	5 170 464	5 131 714
85324 - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	45	48 304 682	46 422 342	49 812 076
w tym: w budżecie OPS / PCPR	46	29 893 254	32 375 610	34 496 458
85395 - Pozostała działalność w zakresie polityki społecznej	47	33 014 354	1 217 670 475	335 729 607
w tym: w budżecie OPS / PCPR	48	17 707 880	1 080 275 626	293 992 335
854 - EDUKACYJNA OPIEKA WYCHOWAWCZA				
85415 - Pomoc materialna dla uczniów o charakterze socjalnym	49	14 851 557	36 731 740	15 508 158
w tym: w budżecie OPS / PCPR	50	8 189 211	7 607 353	7 142 738

85416 - Pomoc materialna dla uczniów o charakterze motywacyjnym	51	6 447 126	6 125 360	6 920 767
w tym: w budżecie OPS / PCPR	52	356 200	206 645	279 090
855 - RODZINA				
85501 - Świadczenie wychowawcze	53	4 015 654 803	1 673 101 014	744 109 105
w tym: w budżecie OPS / PCPR	54	3 142 731 867	1 335 166 959	212 933 466
85502 - Świadczenia rodzinne, świadczenie z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego	55	1 290 492 514	1 359 238 506	1 324 153 582
w tym: w budżecie OPS / PCPR	56	1 074 239 805	1 143 989 266	1 107 771 105
85504 - Wspieranie rodziny	57	26 147 347	27 880 760	32 728 771
w tym: w budżecie OPS / PCPR	58	24 634 728	25 766 406	30 600 494
85516 - Tworzenie i funkcjonowanie żłobków	59	133 937 374	134 815 892	151 235 384
w tym: w budżecie OPS / PCPR	60	3 663 720	1 817 050	3 913 340
85516 - Tworzenie i funkcjonowanie klubów dziecięcych	61	5 464 936	5 708 243	6 211 631
w tym: w budżecie OPS / PCPR	62	1 137 995	428 353	749 480
85516 - Dzienni opiekunowie	63	425 439	143 759	238 578
w tym: w budżecie OPS / PCPR	64	0	0	0
85508 - Rodziny zastępcze	65	146 121 887	148 038 090	157 979 155
w tym: w budżecie OPS / PCPR	66	136 162 158	136 098 146	145 226 667
85510 - Działalność placówek opiekuńczo-wychowawczych	67	92 981 737	100 821 493	112 495 993
w tym: w budżecie OPS / PCPR	68	30 519 307	31 368 581	36 846 114
85513 - Składki na ubezpieczenie zdrowotne opłacane za osoby pobierające niektóre świadczenia rodzinne, zgodnie z przepisami ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz za osoby pobierające zasiłki dla opiekunów, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 4 kwietnia 2014 r. o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów	69	17 412 474	20 952 121	20 811 641
w tym: w budżecie OPS / PCPR	70	14 650 267	17 659 526	17 440 007

85514 - Składki na ubezpieczenie zdrowotne opłacane za osoby przebywające na urloпах wychowawczych, za osoby zatrudnione jako nianie oraz za osoby sprawujące osobistą opiekę nad dzieckiem	71	190 908	0	0
w tym: w budżecie OPS / PCPR	72	0	0	0
85578 Usuwanie skutków klęsk żywiołowych	73	20 000	345 568	133 918
w tym: w budżecie OPS / PCPR	74	20 000	339 568	127 918

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2022 r.

- **Środki finansowe w dziale 852 – Pomoc Społeczna, rozdziale 85295 – Pozostała działalność**

JST najczęściej wydatkowały na:

- stypendia szkolne,
 - wydatki związane z realizacją i obsługą programu Karta Dużej Rodziny,
 - pomoc (dodatek) dla osób mających ustalone prawo do świadczenia pielęgnacyjnego,
 - finansowanie klubu seniora,
 - dotację celową dla organizacji prowadzącej działalność pożytku publicznego dotyczącą zadań publicznych z zakresu pomocy społecznej,
 - finansowanie Klubów Integracji Społecznej,
 - finansowanie Lokalnych Centrów Wolontariatu,
 - realizację prac społecznie użytecznych.
- **Należy zwrócić uwagę na wydatki związane z pieczą zastępczą.** Środki finansowe wykazane przez JST w rozdziale budżetowym 85508 – Rodziny zastępcze **w roku oceny wyniosły 148 038 090 zł. W prognozach wykazanych na rok 2023 JST wykazują ok. 7% wzrost wydatków na ten cel.** Wzrost kosztów życia, cen energii, produktów codziennego użytku, przekładają się na wzrost wydatków w tym zakresie. Prognozowany wzrost potrzebnych środków przeznaczanych na ten cel może wynikać również z tego, iż zgodnie z art. 191 ust. 8 i 9 ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, w przypadku umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej gmina ponosi wydatki w wysokości: 10% w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej, 30% – w drugim roku i 50% w trzecim i kolejnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej. W ostatnich latach wzrastają również wydatki przeznaczane na pieczę instytucjonalną, **w 2021 roku wydatki w rozdziale 85510 – Działalność placówek opiekuńczo-wychowawczych wyniosły 100 821 493 zł, w prognozach na 2023 roku szacuje się 11,5% wzrost kosztów przeznaczanych na ten cel.**
 - **Wzrastają wydatki związane z zapewnieniem wsparcia w domach pomocy społecznej.** Środki finansowe ujęte w rozdziale budżetowym 85202 – Domy pomocy społecznej w latach 2021-

2022 zwiększyły się o 50 042 662 zł i w 2022 roku wyniosły 529 014 569 zł. W 2023 roku JST planują wydatkować na ten cel 584 672 868 zł.

- **Wzrastają wydatki związane z zapewnieniem usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych.** W rozdziale budżetowym 85228 – usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze w porównaniu z 2021 rokiem w 2022 wydatkowano w skali całego województwa **więcej środków finansowych o 8 259 991 zł. Prognozy na 2023 rok wskazują na dalszy wzrost wysokości środków przeznaczonych na ten cel, o 22 047 574 zł w porównaniu z 2022 rokiem.** Zapewnienie opieki środowiskowej dla wielu gmin staje się działaniem priorytetowym i najbardziej oczekiwanym ze strony mieszkańców. Świadczenie usług specjalistycznych wiąże się z koniecznością ponoszenia większych wydatków za godzinę realizacji takiej usługi. Odnotowuje się wzrost liczby osób korzystających ze specjalistycznych usług, wzrost środków finansowych wydatkowanych na ten cel. Niestety intensywność świadczenia usług spada, tzn. spada liczba godzin specjalistycznych usług opiekuńczych.
- **Wzrastają wydatki JST w rozdziale 85203 – ośrodki wsparcia.** W roku oceny w porównaniu z 2021 rokiem wydatkowano na ten cel 14 698 695 zł więcej.
- **Pozytywnie ocenić można również wzrastające wydatki JST w rozdziale 85220 – specjalistyczne poradnictwo, mieszkania chronione i ośrodki interwencji kryzysowej** – w odpowiedzi na problemy rodzin związane z przemocą domową, czy bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. W 2022 roku środki wydatkowane na ten cel wyniosły 12 604 298 zł (34% więcej niż w 2021 roku).

12. Wnioski i rekomendacje

12.1. Korzystający z pomocy i wsparcia

W ciągu ostatnich lat liczba świadczeniobiorców w województwie wielkopolskim sukcesywnie maleje, od roku 2016 zmalała aż o 36,7% (47 678 os.). W 2022 r. tego typu świadczenie przyznano 82 213 os. (↓ o 3 545 os.), co stanowiło 34,1% ogółu osób, którym udzielono pomocy i wsparcia. Ze świadczeń pomocy społecznej w 2022 r. skorzystało 63 965 rodzin, które liczyły 123 716 os. (↓ o 6 770 os.), co stanowi 3,5% Wielkopolan.

Przyczyn poprawy warunków materialnych rodzin upatruje się przede wszystkim we wprowadzeniu rządowego programu 500+ (1 kwietnia 2016 roku), jednak wpływ na tę sytuację miał także dość znaczny spadek bezrobocia na przestrzeni kilku ostatnich lat, wzrost płacy minimalnej oraz systematyczny rozwój gospodarczy, dostrzegalny na poziomie wielu lokalnych samorządów (co zostało zauważone na poziomie gminnych i powiatowych rekomendacji dołączonych do oceny zasobów pomocy społecznej). Niektóre z samorządów w poprawie sytuacji społeczno-gospodarczej upatrują również efektu realizowanych projektów unijnych, które wpłynęły, w ich ocenie, na rozwój gmin i powiatów (m.in. poprzez aktywizację zawodową prowadzoną w ramach projektów zewnętrznych, udzielanie wsparcia na rozwój przedsiębiorstw, dopłaty dla rolników, itp.). Spadek liczby osób korzystających z pomocy społecznej może być również spowodowany bardzo niskim kryterium dochodowym uprawniającym do uzyskania pomocy, które ogranicza dostęp do pomocy osobom, które w dobie wysokiego poziomu inflacji oraz bardzo wysokich kosztów życia nie są w stanie poradzić sobie finansowo, jednak z drugiej strony nie kwalifikują się do pomocy w ramach systemu. Być może zjawisko zmniejszania się liczby osób korzystających z pomocy społecznej jest wypadkową opisanych wyżej czynników, z pewnością jednak należy się przyglądać tym statystykom w kolejnych latach.

W roku 2022 wzrósł odsetek osób długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, czyli zarejestrowanych w systemach pomocy społecznej w ciągu ostatnich 36 miesięcy przez co najmniej 18 miesięcy – z 47,9% w roku 2021 do 48,6% w roku oceny.

W ciągu ostatnich 3 lat wartość tego wskaźnika malała stopniowo, więc ta sytuacja może być niepokojącym sygnałem wskazującym na utrwalanie się niekorzystnej sytuacji gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej. **Należy wobec tego zabezpieczyć środki finansowe** na pomoc materialną w postaci świadczeń pieniężnych kierowanych do grup zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym, a także na pomoc niematerialną, realizowaną m.in. poprzez działania wykwalifikowanej kadry pomocy społecznej (np. asystenci rodziny), czy rozwój infrastruktury pomocy społecznej adresowanej do tej grupy.

Coraz częściej wśród klientów pomocy społecznej znajdują się osoby starsze i samotne, tj. prowadzące jednoosobowe gospodarstwa domowe.

Począwszy od roku 2018 kategoria ta stała się liczniejsza niż pozostałych gospodarstw domowych (w 2022 roku osiągnęła wartość 58,6%), w przeciągu ostatnich 5 lat został odnotowany wzrost o 8,3 p. p. W grupie wszystkich gospodarstw domowych otrzymujących świadczenia z pomocy społecznej 18,2% to 1-osobowe gospodarstwa domowe emerytów i rencistów. **Wzrasta również odsetek osób starszych** będących klientami pomocy społecznej. O ile w 2016 roku stanowili oni 16,9% tej grupy, to w 2022 roku już 26,4%.

W roku 2022, podobnie jak w latach ubiegłych, spadła wartość wskaźnika deprivacji lokalnej (stopień niezaspokojenia potrzeb mieszkańców wielkopolskich gmin wyrażony liczbą bezwzględną jako stosunek liczby osób w rodzinach, którym przyznano pomoc na każdy 1 000 mieszkańców gminy) do 35,3 co oznacza spadek w porównaniu do roku poprzedniego o 2 p. p.

Najwyższe wartości wskaźnika deprivacji lokalnej w roku 2022 wystąpiły w gminach: Dobrzyca, p. pleszewski (121,2), Malanów, p. turecki (108,1) i Kramsk, p. koniński (101,3). W tym zestawieniu znalazły się także gminy należące do powiatów: słupeckiego, złotowskiego, tureckiego, wągrowieckiego i konińskiego. Zaleca się zintensyfikowanie działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, zwłaszcza na terenie gmin dotkniętych w największym stopniu deprivacją potrzeb.

Na przestrzeni kilku ostatnich lat czterema głównymi powodami udzielania pomocy i wsparcia w województwie wielkopolskim pozostawały niezmiennie: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność i długotrwała lub ciężka choroba, zmienna była natomiast ich kolejność w poszczególnych latach. Od kilku lat głównym powodem korzystania z pomocy społecznej w naszym województwie jest długotrwała lub ciężka choroba w rodzinie, następnie ubóstwo, niepełnosprawność i bezrobocie. Widoczny jest dalszy wzrost liczby rodzin korzystających z pomocy z tytułu długotrwałej lub ciężkiej choroby w rodzinie, w stosunku do ubiegłego roku (w roku oceny ta kategoria rodzin stanowiła aż 60% wszystkich rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej).

We wszystkich tych kategoriach nastąpił spadek liczby rodzin korzystających, w stosunku do poprzedniego roku. W 2022 roku lista powodów wyglądała następująco:

1. Długotrwała lub ciężka choroba – 34 564 rodziny (↓ o 1 550 rodzin), 2. Ubóstwo – 25 373 rodziny (↓ o 4 191 rodzin), 3. Niepełnosprawność – 24 181 rodzin (↓ o 2 105 rodzin) 4. Bezrobocie – 17 667 rodzin (↓ o 2 761 rodzin). Zaleca się zintensyfikowanie działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, adresowanych do tych grup beneficjentów.

W roku 2022, w porównaniu do 2021 roku, w skali województwa zmalała liczba osób pobierających zarówno świadczenia pieniężne (↓ o 6,6%), jak i niepieniężne (↓ o 2%).

W roku 2022, w porównaniu do 2021 roku, we wszystkich rodzajach analizowanych zasiłków zmalała liczba świadczeniobiorców, co do kwot wydatkowanych na świadczenia pieniężne w 2022 roku zmalały one w przypadku zasiłku celowego i zasiłku okresowego. W przypadku zasiłku stałego kwota wydatkowana w 2022 roku była o 9,3% wyższa przy 3% spadku liczby świadczeniobiorców, co może oznaczać, że osoby otrzymały to świadczenie w wyższej wysokości. Pomoc społeczna opierała się w znacznej mierze na świadczeniach niepieniężnych. W roku oceny przyznano 7 276 048 świadczeń niepieniężnych i 478 392 świadczenia pieniężne (zasiłki z pomocy społecznej).

12.2. Usługi socjalne

W 2022 roku, w porównaniu z 2021 rokiem wzrosła liczba osób korzystających z usług opiekuńczych o charakterze podstawowym (↑ o 268 – 2,2% wzrost). O 3,4% zmniejszyła się liczba godzin usług opiekuńczych, natomiast o 5% wzrosła kwota wydatkowana na ten cel, a na 1 osobę przypadało średnio ok. 26,2 godzin usług w miesiącu. Z roku na rok spada intensywność świadczenia usług, czyli liczba godzin przypadających na 1 osobę korzystającą (w 2021 r. 12 083 os. na 1 osobę przypadało ok. 28,2 godzin usług w miesiącu).

Wzrost kwoty wydatkowanej przez gminy na realizację tego zadania wynika ze wzrostu stawek wynagrodzeń za godzinę usług opiekuńczych. W komentarzach gmin do sprawozdania pojawiają się informacje na temat wzrostu nakładów na usługi opiekuńcze, który wynika np. z dużej liczby osób w wieku poprodukcyjnym, osób samotnych oraz osób z niepełnosprawnościami, wymagających wsparcia w czynnościach dnia codziennego. Usługi opiekuńcze wymagają doinwestowania w zakresie zwiększenia intensywności ich świadczenia i poprawy warunków zatrudnienia opiekunów realizujących usługi opiekuńcze.

W przypadku usług specjalistycznych w porównaniu do 2021 roku w 2022 roku wzrosła liczba świadczeniobiorców o 92 osoby, natomiast w przypadku specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi liczba odbiorców spadła o 84 osoby.

W przypadku usług specjalistycznych niepokojący jest spadek intensywności świadczenia usług, spada średnia liczba godzin usług w przeliczeniu na 1 osobę korzystającą.

W 2022 roku w porównaniu do 2021 liczba osób przebywających w DPS, za które gmina ponosiła całkowitą lub częściową odpłatność, wzrosła o prawie 4% (z 4 680 os. do 4 863 os.).

W 2022 roku wielkopolskie gminy za pobyt 4 863 osób (↑ o 183 os.) w DPS poniosły odpłatność w wysokości 164 351 674 zł, co oznacza nieco ponad 14% wzrost kosztów w porównaniu z rokiem 2021. Prognozy na 2023 rok mówią o 1% wzroście liczby osób (o 51 os.) i 6,5% wzroście wydatków na ten cel. Wzrost cen w gospodarce powoduje

wzrost kosztów, w placówkach ponoszone są stałe koszty, które nawet pomimo braku 100% obłożeniem miejsc, muszą zostać poniesione.

12.3. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia

Obserwuje się trwałą tendencję kurczenia się gminnych zasobów mieszkalnictwa komunalnego – w roku oceny liczba mieszkań komunalnych zmalała do 50 762 (↓ o 563 mieszkania) w porównaniu z rokiem 2021 (50 199).

Wskazane zmiany prawdopodobnie wynikają z faktu coraz częstszego wykupu przez lokatorów mieszkań komunalnych na własność, przy jednoczesnym niepowiększaniu zasobu mieszkaniowego o nowe lokale²¹. Niektóre samorządy w celu zwiększenia atrakcyjności wykupu mieszkań wprowadzają bonifikaty (tak, jak w przypadku mieszkań zakładowych), gdzie np. można wykupić mieszkanie za 10% jego rynkowej wartości. Każda gmina ustala własny poziom zniżek na wykup mieszkania komunalnego. Są jednak miasta, które całkowicie zrezygnowały z bonifikat²². Kurczenie się gminnych zasobów mieszkaniowych należy ocenić jako zjawisko negatywne, szczególnie w kontekście niezaspokojonych potrzeb mieszkaniowych osób, których nie stać na zakup mieszkania oraz jego wynajęcie na rynku komercyjnym²³. Naruszana w ten sposób jest również zasada sprawiedliwości społecznej w obszarze braku równych szans w dostępie do gminnych zasobów mieszkaniowych dla wszystkich mieszkańców danej gminy, którzy znajdują się w grupie osób uprawnionych do otrzymania mieszkania komunalnego.

W roku oceny zmniejszyła się liczba lokali socjalnych. Z danych wykazanych w OZPS wynika, że 76 wielkopolskich gmin nie posiadało w 2022 r. w swoim zasobie mieszkań socjalnych.

Realizacja przez gminy zapisów ustawy o ochronie praw lokatorów i zasobie mieszkaniowym, nakładających na gminę obowiązek zabezpieczenia pomieszczeń

²¹ „NIK pozytywnie oceniła natomiast podejmowanie przez gminy inwestycji służących zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych, jednak ich liczba tylko w niewielkiej części pokrywała potrzeby w tym zakresie, a blisko 77 proc. gmin (z 622 poddanych badaniu) nie oddało do użytkowania ani jednego budynku po 31 grudnia 2016 r.” <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/lokale-socjalne-i-komunalne.html>, dostęp na 23.05.2023 r.

²² <http://www.morizon.pl/blog/mieszkanie-komunalne-poradnik/>, dostęp na 23.05.2023 r.

²³ „W 11 kontrolowanych jednostkach samorządowych liczba gospodarstw domowych oczekujących na mieszkanie wzrosła o 30 proc, a czas oczekiwania na lokal wynosił nawet 17 lat. Z badań kwestionariuszowych obejmujących 622 gminy wynika, że w 73 proc. z nich potrzeby mieszkaniowe rodzin o niskich dochodach nie zostały zrealizowane.” <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/lokale-socjalne-i-komunalne.html>, dostęp na 23.05.2023 r.

tymczasowych dla osób i rodzin eksmitowanych oraz najbardziej ubogich wymaga zwiększenia zasobu lokali socjalnych, bowiem w samym województwie wielkopolskim w 2021 roku ponad 3 247 osób oczekiwało na mieszkanie socjalne. Gminy często nie posiadają nieruchomości, które mogłyby zostać przeznaczone na ten cel, a są zobowiązane do zabezpieczenia potrzeb mieszkaniowych osób eksmitowanych nie tylko tam, gdzie wierzycielem jest gmina, ale też spółdzielnia mieszkaniowa, prywatni właściciele i inne instytucje występujące z powództwem eksmisyjnym. Jeśli gminy nie wskażą pomieszczenia w wyznaczonym czasie (a wyroki realizują w kolejności chronologicznej, chyba, że lokatorzy są np. narażeni na niebezpieczeństwo zawalenia się budynku), komornik kieruje dłużnika do noclegowni albo schroniska. W sytuacji, gdy dłużnik zostaje pozbawiony prawa do tymczasowego pomieszczenia, bo np. stosował przemoc względem rodziny, wówczas komornik również powiadamia gminę i ona typuje noclegownię, schronisko lub inną placówkę zapewniającą miejsca noclegowe dla osób znajdujących się w takiej sytuacji.

W roku 2022 w porównaniu do 2021 wzrosła liczba klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów, jednak nadal około 29% (65 gmin) wielkopolskich gmin nie posiadało na swoim terenie takiej oferty.

Samorządy powinny zwrócić uwagę na rozbudowę tego rodzaju infrastruktury. Działania wspierające seniorów i poprawiające ich jakość życia są możliwe do sfinansowania w ramach projektów rządowych zarówno dla JST, jak i NGO:

- Program wieloletni „Senior+” na lata 2021-2025 – utworzenie lub doposażenie Klubów „Senior+” czy Dziennych Domów „Senior+”;
- Program wieloletni na rzecz Osób Starszych „Aktywni+” na lata 2021-2025 – celem jest zwiększenie uczestnictwa osób starszych we wszystkich dziedzinach życia społecznego (40 mln dofinansowania w każdym roku projektu);
- Program Opieka 75+ – celem jest poprawa dostępności do usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych, dla osób w wieku 75 lat i więcej w gminach: miejskich, wiejskich, miejsko – wiejskich do 60 tys. mieszkańców, które realizują usługi opiekuńcze samodzielnie.

Zważywszy na systematyczny wzrost odsetka ludności w wieku poprodukcyjnym w województwie wielkopolskim (w 2022 roku 21%), zmieniające się potrzeby, oczekiwania i styl życia seniorów, którzy z jednej strony wymagają zapewnienia opieki

będąc niesamodzielnymi, a z drugiej strony jako osoby aktywne pragną mieć możliwość realizowania się i integrowania w sferze społecznej – samorzady powinny cyklicznie diagnozować sytuację osób starszych oraz tworzyć ofertę usług według rozpoznanych potrzeb.

Na terenie województwa wielkopolskiego nie funkcjonuje żaden ośrodek dla cudzoziemców.

Z wniosków wielkopolskich jednostek pomocy społecznej wynika, że dużym obciążeniem w ubiegłym roku dla pracowników pomocy społecznej były zadania związane z kryzysem migracyjnym wywołanym konfliktem zbrojnym na terenie Ukrainy. Dużym zaskoczeniem dla wszystkich była skala migracji oraz jej intensywność w krótkim czasie. Głównymi zadaniami pracowników sektora pomocy społecznej w związku z kryzysem uchodźczym było zabezpieczenie schronienia, wyżywienia, udzielenie pomocy rzeczowej np. w postaci odzieży czy podstawowych środków higieny osobistej, pomocy psychologicznej i finansowej oraz realizacja zadań z zakresu ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy, w tym pomoc w załatwieniu spraw urzędniczych poza OPS. W dalszej kolejności wielkopolskie gminy i powiaty zabezpieczały potrzeby związane z opieką, wychowaniem przedszkolnym i nauką dla ukraińskich dzieci i młodzieży, organizacją czasu wolnego oraz nauką języka polskiego dla migrantów. Istotnym wsparciem sektora pomocy społecznej były działania organizacji pozarządowych oraz prywatnych osób, które mocno zaangażowały się w działania pomocowe. Pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej podkreślali we wnioskach tegorocznej oceny, że napływ tak dużej liczby uchodźców z czasem może okazać się wyzwaniem dla pomocy społecznej i szerzej dla systemu polityki społecznej, choć na tę chwilę trudno przewidzieć kierunki i scenariusze rozwoju migracji. Wnioski przedstawicieli JST potwierdzają wyniki badań i powstające opracowania dotyczące powyższego zagadnienia²⁴.

Na poziomie samorządu województwa ważnym elementem wsparcia w czasie kryzysu uchodźczego okazały się Centra Integracji Cudzoziemców funkcjonujące w subregionach od 1 marca 2022 roku w ramach projektu realizowanego przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu.

²⁴ M. Wojnat, P. Cywiński „Miejska gościnność: wielki wzrost, wyzwania i szanse. Raport o uchodźcach z Ukrainy w największych polskich miastach”, 2022 r., s.58-59.
https://metropolie.pl/fileadmin/user_upload/UWP_raport_Ukraina_20220429_final.pdf dostęp na 24.05.2023 r.

Większość pracowników socjalnych rekomenduje rozwój środowiskowych form wsparcia uzupełniających ofertę placówek stacjonarnych. Istotny jest zatem rozwój infrastruktury umożliwiający świadczenie usług oferowanych osobom wymagającym wsparcia tak, aby w najlepszy sposób odpowiadały na ich zróżnicowane potrzeby.

W roku 2022 na terenie województwa wielkopolskiego w zasobach gmin i powiatów znajdowały się 143 mieszkania chronione (↑ o 2 mieszkania), z czego 63 to mieszkania treningowe, a 80 – wspierane. W roku oceny skorzystało z nich łącznie 457 osób. Biorąc pod uwagę osoby, które potencjalnie mogą korzystać z mieszkań chronionych, liczba mieszkań i miejsc jest niewystarczająca. Tę formę wsparcia należałoby przede wszystkim rozwijać w tych powiatach, w których mieszkania chronione nie funkcjonują oraz występuje wysoki odsetek osób z niepełnosprawnością, osób w wieku poprodukcyjnym, a także liczba usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej. Wymienione grupy są głównymi potencjalnymi adresatami usługi w formie mieszkania chronionego. Zaleca się zatem utworzenie **większej liczby ośrodków wsparcia dziennego i mieszkań chronionych dla osób, które są na tyle samodzielne, aby funkcjonować przy umiarkowanym wsparciu i nie są obłożnie chore**. Plusem powyższych rozwiązań są często koszty relatywnie niższe niż przeznaczane na odpłatność za pobyt w placówkach. Po drugie, osoba ta pozostaje w swoim naturalnym środowisku społecznym, co gwarantuje poczucie ontologicznego bezpieczeństwa oraz wzmacnia i kształtuje jej umiejętność samodzielnego funkcjonowania.

Zalecany jest dalszy rozwój zasobów instytucjonalnych oferujących wsparcie osobom doświadczającym przemocy w rodzinie.

Według sprawozdania MRPiPS-06 pod koniec 2022 roku w województwie wielkopolskim funkcjonowało **15 Ośrodków Interwencji Kryzysowej (OIK)** prowadzonych przez powiaty. Z usług OIK w 2022 roku skorzystało 2 454 osób. Dodatkowo, na terenie województwa działają 3 Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie (zadanie zlecone powiatom z zakresu administracji rządowej). Takie ośrodki znajdują się w Pile, Zdunach (powiat krotoszyński) i Poznaniu. łącznie z ich wsparcia w roku 2022 skorzystały 164 osoby. Zwracano uwagę na konieczność **utworzenia większej liczby OIK jako formy pomocy dla osób doświadczających przemocy**, rozszerzenia zakresu pracy z tymi rodzinami o specjalistyczne poradnictwo, tworzenie grup samopomocowych, uruchomienie szkół dla rodziców, organizowania szkoleń i warsztatów związanych z funkcjonowaniem

rodziny i prowadzeniem gospodarstwa domowego. W tym kontekście istotne jest również **zintensyfikowanie działań Zespołów Interdyscyplinarnych ds. Przeciwdziałania Przemocy** chociażby poprzez inicjowanie działań informacyjnych w środowisku o możliwościach uzyskania pomocy dla ofiar przemocy. Zasadne jest również zwiększenie środków finansowych na szkolenia członków Zespołów Interdyscyplinarnych.

W wielu wnioskach końcowych formułowanych w OZPS pojawił się problem niezaradności opiekuńczo-wychowawczej rodzin.

Gospodarstwa domowe przeżywające trudności w wypełnianiu swoich podstawowych funkcji mogą liczyć na wieloaspektowe wsparcie. Formy pomocy wobec tego typu rodzin zostały zapisane w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Samorządy odnotowują wzrost kosztów przeznaczanych na instytucjonalne formy pieczy zastępczej, stąd przedstawiciele JOPS rekomendują zwiększenie nakładów finansowych na **utrzymanie rodzinnych form pieczy zastępczej**. Konieczne jest zatem zabezpieczenie środków finansowych na dalszy rozwój rodzin zastępczych niezawodowych, zawodowych i rodzinnych domów dziecka. Zadania z tym związane to: diagnozowanie, szkolenie i kwalifikowanie kandydatów zgłaszających chęć stworzenia rodziny zastępczej, wypłata pełnego zakresu świadczeń obligatoryjnych i fakultatywnych na rzecz tych rodzin. Rekomenduje się tworzenie placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, jako jednego z elementów systemu wsparcia rodzin z dziećmi.

Rekomenduje się zwiększenie nakładów na szkolenia dla rodzin zastępczych, osób prowadzących rodzinne domy dziecka i kandydatów na rodziny adopcyjne.

W 2022 roku w Wielkopolsce funkcjonowało 1 830 rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem (↑ o 3 rodziny), w których wychowywało się 2 417 dzieci (↑ o 15 dzieci). Zanotowano również wzrost liczby rodzin zastępczych niezawodowych – 1 097 w roku 2022 (↑ o 56 rodzin), które zapewniły opiekę 1 514 dzieciom. Z danych wynika, że w roku oceny zmalała za to liczba rodzin zastępczych zawodowych (z 239 do 228), co nie jest dobrą informacją, ze względu na występujące w tym zakresie spore deficyty. Warto więc prowadzić działania zmierzające do rozwoju i wzmocnienia rodzinnych form pieczy zastępczej. Jak wynika również z rekomendacji eksperckich sformułowanych w ramach raportu „Diagnoza systemu pieczy zastępczej w Wielkopolsce”: „Służby profesjonalne muszą aktywnie zachowywać się w stosunku

do rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka sugerując im fachowe wsparcie dla dziecka, czy to medyczne, czy psychologiczno-pedagogiczne czy też inne”.

Obecnie na terenie Wielkopolski nie funkcjonuje regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna. W związku z powyższym mogą występować deficyty w zapewnieniu specjalistycznej opieki i wsparcia dzieciom znajdującym się w szczególnej sytuacji zdrowotnej i społecznej, dla których nie zabezpieczono miejsca w rodzinnej pieczy zastępczej. W takiej placówce powinna być świadczona specjalistyczna opieka medyczna i rehabilitacyjna dostosowana do potrzeb dzieci.

Przedstawiciele wielkopolskich powiatów na początku 2020 roku zgłosili zapotrzebowanie na skorzystanie z usług regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej w odniesieniu do 62 dzieci, przy czym kolejnych 12 już zostało umieszczonych w placówkach na terenie innych województw. Konieczne jest zatem wypracowanie rozwiązań, które zapobiegą umieszczaniu dzieci w niedostosowanych do ich potrzeb placówkach opiekuńczo-wychowawczych czy w domach pomocy społecznej, ale pozwolą na przeniesienie dzieci obecnie tam przebywających do rodzinnej pieczy zastępczej lub niewielkich specjalistycznych placówek o charakterze rodzinnym.

We wnioskach końcowych OZPS zgłaszano brak na terenie wielu gmin dostępu do specjalistycznego poradnictwa oraz deficyty specjalistów, takich jak: psycholog, terapeuta, mediator, prawnik.

Wielu przedstawicieli OPS i PCPR dostrzega wzmożone zapotrzebowanie na tego typu usługi wśród obecnych klientów korzystających z ich pomocy, z uwagi na wielopropblemowość, która ich dotyka. Często, wsparcie to świadczą pracownicy socjalni, jednak w wielu przypadkach konieczne jest organizowanie doradztwa/konsultacji o charakterze specjalistycznym.

Zasoby wsparcia są nierównomiernie rozlokowane na terenie województwa.

Analizując rozmieszczenie istniejących zasobów pomocy i wsparcia zwraca uwagę ich nierównomierne rozlokowanie – w pobliżu centrum województwa, a więc głównie w mieście Poznań i w jego okolicach, a także innych większych miast (Konin, Kalisz, Leszno, Piła), natomiast gminy położone na obrzeżach województwa, zwłaszcza północnym oraz wschodnim nie dysponują już ofertą tak zróżnicowaną i dostosowaną do potrzeb. Warto byłoby uwzględnić ten fakt przy planowaniu kolejnych inwestycji.

Ośrodki oferujące wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami w województwie wielkopolskim to m.in.: 74 środowiskowe domy samopomocy, 19 DPS dla OzN i 10 dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Jeśli chodzi o placówki aktywizacji społeczno-zawodowej osób z niepełnosprawnościami w roku oceny notuje się oraz niezmienną liczbę WTZ (89) i ZAZ (9). Wśród placówek, których wsparcie skierowane jest do osób z grup podwyższonego ryzyka socjalnego zauważyć można wzrost liczby korzystających ze wsparcia w CIS, KIS i ośrodków dla osób w kryzysie bezdomności (schroniska, noclegownie, ogrzewalnie).

Zmniejszenie się liczby osób korzystających z placówek wspierających osoby z kręgu wysokiego ryzyka socjalnego w poprzednich latach prawdopodobnie związane z sytuacją epidemiczną np. czasowym zawieszeniem funkcjonowania podmiotów. W tym roku zaobserwować można ponowny wzrost liczby osób korzystających. Mając na względzie powyższe informacje rekomenduje się poszerzenie środowiskowego systemu wsparcia, w tym dla oraz osób z kręgu wysokiego ryzyka oraz osób z niepełnosprawnościami poprzez rozbudowanie oferty usług i dostosowanie ich do potrzeb, również w kontekście deinstytucjonalizacji wsparcia. Wiele gmin w tegorocznej ocenie dostrzega konieczność uruchomienia usług z zakresu opieki wytchnieniowej lub asystentury osobistej dla osób z niepełnosprawnościami oraz mieszkalnictwa chronionego.

12.4. Kadra pomocy społecznej

Jak wskazują gminy, w systemie brakuje pracowników socjalnych, w szczególności z doświadczeniem. Młodzi adepci tej dyscypliny często odchodzą z zawodu motywowani lepszymi zarobkami poza sektorem pomocy społecznej.

Przyczyn odpływu pracowników socjalnych z zawodu można dopatrywać się w trudnych warunkach pracy, niskim wynagrodzeniu (w stosunku do obowiązków), przechodzeniu pracowników na emeryturę i trudnościach w rekrutacji nowej kadry. Przedstawiciele JOPS podkreślają, że pogłębia się problem z zatrudnieniem pracowników socjalnych, ponieważ coraz mniej osób jest zainteresowanych podjęciem pracy w zawodzie „o niskim prestiżu społecznym” i „bardzo stresogennym”, za proponowane wynagrodzenie. Ponadto coraz częściej wskazują na konieczność zwiększenia przez samorzady nakładów finansowych na wynagrodzenia dla kadry socjalnej oraz podniesienie tychże wynagrodzeń.

Wg przedstawicieli JOPS wynagrodzenia pracowników socjalnych są nieadekwatne w stosunku do oczekiwań związanych z kwalifikacjami (skończone studia, kursy, itp.), umiejętnościami kadry socjalnej i faktycznie wykonywanymi obowiązkami. Ponadto często brakuje jasnej ścieżki awansu, szczególnie w małych ośrodkach. Podlegające ciągłym zmianom prawo, wprowadzanie nowych zadań dla pracowników socjalnych oraz asystentów rodziny wymaga od tych specjalistów ciągłego zwiększania kompetencji zawodowych. Zatem konieczne jest umożliwienie pracownikom socjalnym i asystentom rodziny rozwoju zawodowego (np. zdobywanie specjalizacji) poprzez tworzenie do tego warunków oraz finansowanie lub współfinansowanie przez pracodawców różnych form podnoszących i wzmacniających kwalifikacje zawodowe. Ponadto, w celu udzielenia wsparcia, zapobiegania wypaleniu zawodowemu i podnoszenia skuteczności pracy, niezbędne jest umożliwienie udziału pracownikom socjalnym i asystentom rodziny w profesjonalnej superwizji.

Nie wszystkie wielkopolskie gminy spełniają kryteria ustawowe dotyczące zatrudnienia pracowników socjalnych. W roku oceny 44 gminy nie spełniały wymogu zatrudnienia nie mniej niż 3 pracowników socjalnych. Z kolei wskaźnik zatrudnienia 1 pracownika socjalnego na 2 000 mieszkańców osiąga 43,3% gmin w województwie, natomiast wskaźnik 1 pracownika na 50 środowisk objętych pracą socjalną – 70,3% gmin. Dwóch ostatnich wskaźników dotyczył wzrost wartości.

Rekomenduje się zwiększenie zatrudnienia pracowników socjalnych, w szczególności w tych gminach, które nie spełniają wymogów ustawowych oraz opracowanie standardu odpowiednich warunków pracy pracownika socjalnego poprzez m.in. stworzenie warunków lokalowych do godnego przyjmowania osób korzystających ze wsparcia systemu pomocy społecznej. W licznych rekomendacjach i wnioskach formułowanych przez OPS w OZPS pojawia się zagadnienie bezpieczeństwa pracowników socjalnych i konieczności jego poprawy, w szczególności w sytuacji kontaktu z klientem, który potencjalnie może być niebezpieczny. Ważnym zadaniem, a jednocześnie obowiązkiem samorządów staje się podjęcie działań zmierzających do podniesienia poziomu bezpieczeństwa w miejscu pracy i poza nim (w środowisku), przy wykonywaniu indywidualnych zadań przez pracowników tej instytucji. Niezbędne również staje się wypracowanie szczegółowych standardów BHP (w biurze i terenie) oraz oceny ryzyka zawodowego dedykowanych pracownikom socjalnym. Proponuje się opracowanie we wszystkich instytucjach pomocy społecznej niezbędnych procedur na wypadek zagrożenia

epidemicznego lub innych sytuacji kryzysowych, aby utrzymać ciągłość i wysoką jakość pracy.

12.5. Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej

Należy zwrócić uwagę na wydatki związane z pieczą zastępczą. Środki finansowe wykazane przez JST w rozdziale budżetowym 85508 – Rodziny zastępcze w roku oceny wyniosły 148 038 090 zł. W prognozach wykazanych na rok 2023 JST wykazują ok. 7% wzrost wydatków na ten cel.

Wzrost kosztów życia, cen energii, produktów codziennego użytku, przekładają się na wzrost wydatków w tym zakresie. Prognozowany wzrost potrzebnych środków przeznaczanych na ten cel może wynikać również z tego, iż zgodnie z art. 191 ust. 8 i 9 ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, w przypadku umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej gmina ponosi wydatki w wysokości: 10% w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej, 30% – w drugim roku i 50% w trzecim i kolejnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej.

Wzrastają wydatki związane z zapewnieniem wsparcia w domach pomocy społecznej. Środki finansowe ujęte w rozdziale budżetowym 85202 – Domy pomocy społecznej w latach 2021-2022 zwiększyły się o 50 042 662 zł i w 2022 roku wyniosły 529 014 569 zł. W 2023 roku JST planują wydatkować na ten cel 584 672 868 zł.

Przedstawiciele OPS zaznaczają, że wydatki na ten cel stanowią istotną część budżetu gminy. Zapewnienie opieki środowiskowej dla wielu gmin staje się działaniem priorytetowym, na realizację którego pozyskują środki zewnętrzne. Zwiększające się koszty utrzymania w DPS, a także zmiana sposobu funkcjonowania rodzin, z roku na rok wymaga zaplanowania zwiększonych wydatków na domy pomocy społecznej.

Wzrastają wydatki JST w rozdziale 85203 – ośrodki wsparcia.

W roku oceny w porównaniu z 2021 rokiem wydatkowano na ten cel 14 698 695 zł więcej. Wzrost kosztów życia, cen energii, produktów codziennego użytku, wynagrodzeń, przekładają się na wzrost wydatków w tym zakresie.

Pozytywnie ocenić można również wzrastające wydatki JST w rozdziale 85220 – specjalistyczne poradnictwo, mieszkania chronione i ośrodki interwencji kryzysowej.

Usługi poradnictwa i interwencji kryzysowej są świadczone w odpowiedzi na problemy rodzin związane z przemocą domową, czy bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. W 2022 roku środki wydatkowane na ten cel wyniosły 12 604 298 zł (34% więcej niż w 2021 roku).

Uzasadnienie do uchwały Nr LIV/1071/23

Sejmiku Województwa Wielkopolskiego

z dnia 26 czerwca 2023 r.

w sprawie przyjęcia oceny zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za rok 2022 w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej

Zgodnie z art. 16a ust. 4 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2023 r. poz. 901) zarząd województwa przedstawia do dnia 30 czerwca sejmikowi województwa ocenę zasobów pomocy społecznej w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej.

Zasoby obejmują, w szczególności infrastrukturę, kadre, organizacje pozarządowe i nakłady finansowe na zadania pomocy społecznej bez względu na podmiot je finansujący i realizujący. Ocena obejmuje osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej, rodzaje ich problemów oraz ich rozkład ilościowy.

Wobec powyższego podjęcie niniejszej uchwały przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego jest zasadne.